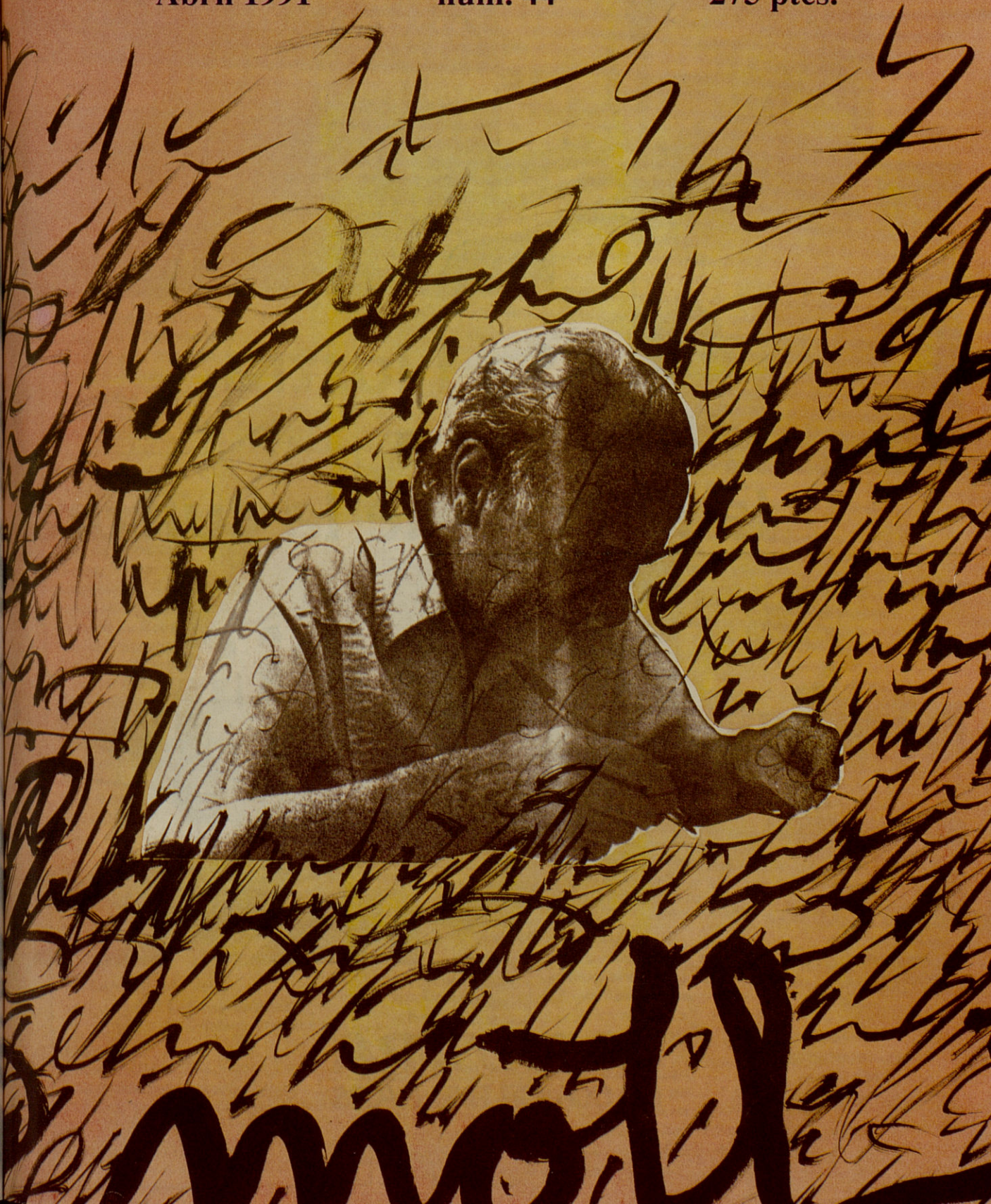

EL MIRALL

Abril 1991

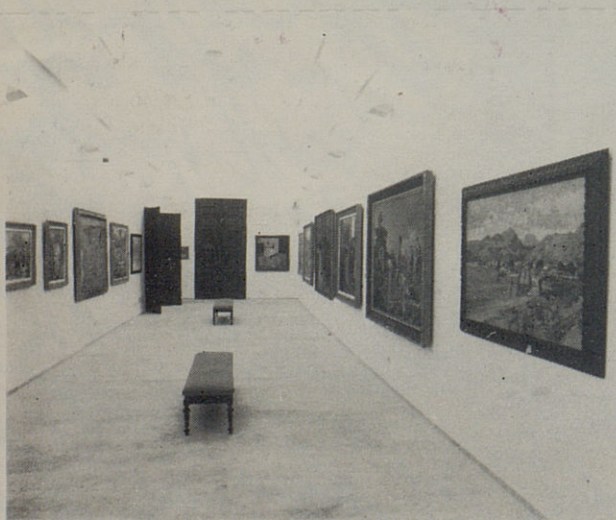
núm. 44

275 ptes.

Sa Nostra, per a la millora de la cultura

"SA NOSTRA"
CAIXA DE BALEARS

EL MIRALL

Revista mensual - 275 ptes.

Abril - 1991 - núm. 44

ANY V

Edita:

OBRA CULTURAL BALEAR

C/ Impremta, 1 - 07001 Palma

Telèfons: (971) 72 32 99 - 71 48 57

Telefax: (971) 71 93 85

Publica:

Associació EL MIRALL

C/ Impremta, 1 - 07001 Palma

Producció, Administració i Publicitat:

Informació i Correspondència:

C/ Impremta, 1, Pral. 2ª Tel. 72 59 37

07001 Palma (Mallorca)

Apartat de Correus 179

07080 Palma (Mallorca)

Delegació a Barcelona:

C/ Montcada, 20 (Palau Dalmasas)

08003 Barcelona

Delegació a València:

C/ Moratín, 15

46001 València

Director:

Climent Picornell

Subdirector:

Antoni Nadal i Soler

Cap de Redacció:

Gaspar Valero i Martí

Secretari de Redacció:

Josep Mª Magrinyà i Brull

Consell de Redacció:

Macià Blàzquez i Salom

Francesca Bosch i Capó

Rosa Mª Calafat i Vila

Antoni Ginard i Bujosa

David Ginard i Féron

Antoni Marimon i Riutort

Antelm Pujol i Fulgencio

Andreu Ramis i Puig-gros

Pere Rosselló i Bover

Publicitat:

Santi Adrover i López

Els articles publicats en aquesta revista expressen únicament l'opinió dels autors.

Coberta: Homenatge de Jaume Falconer a Francesc de Borja Moll.

Fotos:

EL DIA i EL MIRALL

Maquetació i Fotocomposició:

EL MIRALL i Documenta Balear s.a.

Impressió:

Interior: OMNI S.A. Gremi Ferrers, 42.

Polígon de Son Castelló - Palma.

Coberta: Xisco Arts Gràfiques, Baix Riera,

1-A - Palma. Tel. 24 03 86

Dipòsit Legal: P.M. 10-1987

POLÍTICA

4

Nacionalisme, progrés i qualitat de vida

PERE SAMPOL I MAS

7

Els "oblits" de les candidatures i dels candidats al Parlament Balear

CARME BENNÀSSAR - ANTONI NADAL

LA MOGUDA PLANETÀRIA

8

Un portaavions permanent

ANTONI GINARD

TREBALL

9

La coïncidència laboral a l'Hospital Son Dureta

MARIA BONNÍN - ANTONIA ANDANI

GUAL PERMANENT

10

Homes de prestigi

PERE FONT

HIPOTECA DE CABÒRIES

11

I jo vull ser, ai las!, en Richard Gere

RAFAEL CRESPI

El dossier que dedicam a Francesc de Borja Moll ocupa la major part de les pàgines d'aquest número d'EL MIRALL, gairebé monogràfic, d'acord amb el propòsit que havíem manifestat i conforme amb allò que es mereix l'amic insigne, per tants motius exemple per als seus conciutadans de totes les terres catalanes. Homes i dones que estimaven Moll, il·lustres erudits del nostre idioma, avui tenen un espai que recull el seu afecte i els motius amb què valoren la feina constant d'aquest treballador dedicat a fer que el català esdevingués la llengua de la normalitat quotidiana en el nostre país. Hem procurat que les diverses col·laboracions manifestassin l'ample ventall amb què es pot mirar l'existència de Moll, i no hem limitat els textos. Per això estam segurs que els autors dels originals habituals a la revista, comprendran que aquesta vegada en demorem la inserció.

DOSSIER

13

FRANCESC DE BORJA MOLL de les Illes Balears

14

Servei de Biblioteca Mon pare Documentació

JOSEP MOLL MAESTRE i Guillem Cif de Colònia

19

Francesc de B. Moll: pont entre els homes i treballador de la llengua

ANTONI M. BADIA I MARGARIT

25

Homenatge a Francesc de B. Moll

JOAN MIRALLES

29

In memoriam Francesc de B. Moll

ALBERT HAUF I VALLS

35

Moll i la cultura material

ANDREU RAMIS PUIG-GROS

39

Un curset de català als anys difícils

JOSEP CAPÓ I JUAN

40

Des de la pàtria íntima, amb amorosia: temps costerut

PERE REURER

46

En el nivell de l'anècdota

JOSEP M. LLOMPART

48

Memòria històrica

FRANCISCA BOSCH I CAPÓ

50

Francesc de B. Moll

JEAN SERRA

52

Recensió de textos de premsa

SENSE HISTÒRIA

62

Una visita al palau de l'Almudaina

RAMON TOUS

INVERSEMBLANT

64

Una targeta postal tarda quatre dies entre Tànger i Palma de Mallorca

J. B.

65

Banc de dades, un concurs engrescador

FELIP MUNAR I MUNAR

LLIBRES

66

Nacionalisme, progrés i qualitat de vida

PERE SAMPOL I MAS

L'amic Josep Melià, que record amb certa nostàlgia del temps en què organitzàvem aquelles conferències amb l'OCB, quan els qui ara governen Mallorca es proclamaven anti-autonomistes, ens felicita, amb motiu del quinzè aniversari de la fundació del PSM, i ens suggereix alguns punts de reflexió:

- si el que més importa als nacionalistes són les coincidències o les diferències.

- si el nacionalisme pot ser el testimonialisme d'una societat en extinció o la força d'una societat emergent, poderosa, rica i competitiva.

- si el model de país està en la memòria del passat o en el projecte de futur.

si l'idealisme, o la manca de pragmatisme, condueix a desitjar un món impossible en comptes de resoldre els crurs problemes de la realitat; si hem de construir un demà o salvar el que ens queda d'ahir.

Evidentment n'hem de parlar molt i no pretenc tancar el debat amb aquestes línies. Pens que l'hauríem de mantenir viu i obert per tal d'incorporar totes les aportacions positives. Abans, però, voldria situar el lloc del PSM en les propostes de Melià.

Ens planteja, el dirigent de Centristes de Balears, dues opcions possibles en cada un dels seus quatre plantejaments: diferències o coincidències, testimonialisme o progrés, idealisme o realitat, passat o futur. I em sembla que situa el PSM identificat amb les primeres alternatives dels quatre dilemes.

Si així fos, el PSM-Nacionalistes de Mallorca seria, per tant, un partit sectari, testimonial, utòpic i estancat en el passat. Naturalment, no puc

compartir aquesta visió ni crec que sigui la que el PSM ha donat els darrers anys; ja sigui des de les institucions, a la majoria o a l'oposició —recordem la immillorable tasca del nostre grup parlamentari—, o des del carrer, fent costat a totes les iniciatives que, sorgides de la societat civil, contribueixen a la construcció d'una nova Mallorca. El PSM sempre s'ha caracteritzat per ser, i presentar-se com, una força responsable, definida pel rigor i l'honestat de les nostres actuacions, amb un projecte globalitzador pel nostre país que intentam aplicar amb propostes madures i coherents.

De la simple lectura de les ponències dels nostres darrers congressos i de la feina diària es pot deduir quina és la nostra alternativa per Mallorca. Abusant de la simplificació que

Pere Sampol, vice-secretari general del PSM. Candidatura al Parlament.

Nacionalistes de Mallorca i segon a la

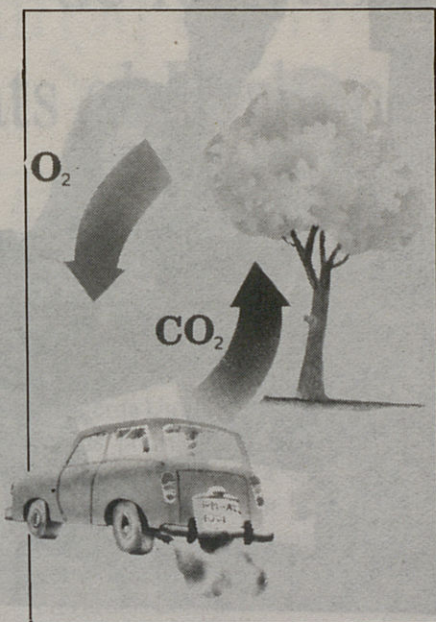
m'imposa un article breu com aquest, crec que el nostre nacionalisme es fonamenta en tres substantius essencials: cultura, terra i poble. Aquests tres elements, la cultura d'una país, el territori i les persones que l'habiten, són els ingredients que conformen la nació.

Partint del handicap de l'esquarament administratiu de la nostra nació, estatal i autonòmic —recordi, senyor Melià, que la franja continental compresa entre el Segura i les Corberes, també són terra i poble nostre—, i sabent que el PSM té com a àmbit d'actuació una petita part d'aquesta nació, em permet suggerir altres interrogants: ¿És un anacronisme reivindicar la pertinença a una entitat nacional que ultrapassa les fronteres que ens marca la mar i reclamar per ella una configuració

estatal, o ho és perpetuar la dependència a un estat decimonònic que no encaixa de cap manera en aquesta Europa dels pobles que ara neix? ¿Hi ha més futur en la culminació del procés de balearització que ens mena irremissiblement a l'autodestrucció, o en la protecció dels darrers espais naturals que ens queden i que sempre han servit com a suport territorial indispensable per a l'existència d'un poble? Els problemes de la nostra realitat, ¿es resoldran per la via del model econòmic vigent actualment —massificació turística, augment de la immigració, creixement desordenat...— o per l'opció contrària: reducció i reconversió de l'oferta turística per assolir nivells alts de competitivitat, ordenació territorial equilibrada i respectuosa amb l'entorn, diversificació de l'economia, revitalitzant l'agricultura i les indústries de transformació...?

Com veis, no defugim les qüestions fonamentals. El PSM no renuncia a un futur de progrés per a Mallorca. Tal vegada hauríem de parlar del que

entenem per progrés: si el consumisme és compatible amb la qualitat de vida o si, per altra banda, acabarà amb els

darrers privilegis que tenim com a illa mediterrània.

Pens que el PSM-Nacionalistes de Mallorca dóna resposta a tots aquests interrogants i és un partit obert, modern

i representatiu d'una opció de futur pel nostre poble, i que, a més, ha condicionat extraordinàriament la vida política mallorquina d'aquests anys. Fixem-nos, sinó, en la multitud de reivindicacions que pregonava el PSM en solitari fa una anys i que, ara, han fet seves un gran nombre de col·lectius, entitats, sectors empresarials, i, fins i tot, altres partits. Tothom és, ara per ara, nacionalista i ecologista.

Crec, per acabar, que, en uns moments en què es parla amb profusió de crisi de les ideologies, individualisme i de manca de solidaritat, sols el nacionalisme pot esdevenir, ja ho fa, un sentiment capaç de mobilitzar la nostra societat, de fer-la participar —individu per individu— del projecte de reconstrucció nacional que ens ha de permetre fer sentir la nostra veu dins Europa sense intermediaris de cap casta i dissenyar aquesta nova Mallorca que anhelam. El PSM, n'estic convençut, pot ser l'eix vertebrador, amb il·lusió, empena i energia renovada, d'aquest moviment de nacionalització del país. □

VINCENT VAN GOGH (L'Arlésienne)
Metropolitan Museum of Art, New York

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

CORT

Pça. Cort, 1
C.P. 07001

SON RAPINYA

Catalina March, s/n.
C.P. 07013

SON XIMELIS

Cap Blanc, s/n.
C.P. 07011

RAFAL VELL

Pere Ripoll Palou, 9
C.P. 07008

GENOVA

Barranco, 2
C.P. 07015

ESTABLIMENTS

Pça Immaculada, 3
C.P. 07010

SANT JORDI

Bauçà, 31
C.P. 07199

ARENAL

Pça. Gaspar Rul·lan
Garcies, 5
C.P. 07600

COLL D'EN REBASSA

Albuera, s/n.
C.P. 07007

BLANQUERNA

San Joaquín, 9
C.P. 07003

SON GOTLEU

Regal, 105
C.P. 07008

SA INDIOTERIA

Gremi Tintorers, s/n.
C.P. 07009

POLIGON DE LLEVANT

Ciutat de Queretaro, 3
C.P. 07007

MOLINAR

Xadó, 7
C.P. 07008

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar,
parades 104b/105b
C.P. 07002

Ells voten, i tu?

Votar és decidir el futur de la nostra Comunitat. Per això és important que tots hi participem. Amb el vot exercim la democràcia i tu també hi tens part.

El pròxim dia 26 de maig decidirem entre tots els qui formaran el Parlament, els qui ens representaran i dirigiran el destí de la nostra Comunitat.

Amb la teva decisió individual, configurem el futur comú. Per això, cadascú vota pel bé de tots. Participar és important. Ells ho saben i per això voten.

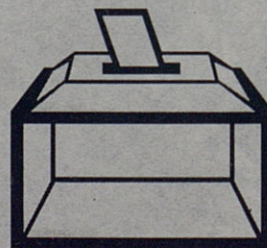
El futur de Balears també depèn de tu.

GOVERN BALEAR

decideix VOTA

PER BÉ DE TOTS

26 DE MAIG

ELECCIONS AUTONÒMIQUES

Dels "oblits" de les candidatures i dels candidats al Parlament Balear

CARME BENNÀSSAR - ANTONI NADAL

Els profans de la política, que no han de córrer per llegir un discurs ni són el centre d'atenció en un míting, quan s'acosten les eleccions sempre tenen l'oportunitat de passar-s'ho bé i de denunciar algun possible oblit. I, d'oblits, n'hi ha de molts tipus.

La majoria de partits i de federacions polítiques que compareixen a les properes eleccions al Parlament de les Illes Balears han oblidat el català. De les 28 candidatures, 20 tenen el nom en castellà (7 a Mallorca i a Eivissa, 3 a Menorca i les 3 de Formentera); 7 són en català (4 a Mallorca, 2 a Menorca i 1 a Eivissa); i una que és

bilingüe a Mallorca (Izquierda Unida-Esquerra Unida) curiosament es presenta a Eivissa només com a Izquierda Unida. Aquesta constatació ja ens podria donar una idea de la lleialtat lingüística que guarden aquells qui pretenen governar-nos, però encara podem anar més enllà i comprovar que un percentatge bastant elevat dels candidats també han oblidat que des de l'any 1977 —ja en fa catorze anys— poden substituir el nom propi pel seu equivalent onomàstic en català.

Fins i tot ho poden fer a petició d'un

representant legal i/o fent la sol·licitud per correu!

Per dur a terme la següent anàlisi dels noms de persona, hem tingut en compte els noms coincidents en castellà i en català, i hi hem afegit els que, com Ramon o Antònia, depenen d'un simple accent, l'absència o la presència del qual podria ser una errata (atorgam el benefici del dubte a aquest darrer grup, perquè l'alt percentatge en què són escrits en una llengua o en una altra la resta dels noms dins cada candidatura ja és prou significativa).

MALLORCA

Partido Popular - Unión Mallorquina:

Castellà 83,3%
Coincidents 16,6%

PSM - Nacionalistes de Mallorca:

Castellà 8,3%
Català 69,4%
Coincidents 22,2%

Partido Socialista Obrero Español:

Castellà 69,4%
Català 16,6%
Coincidents 13,8%

Partido Radical Balear:

Castellà 71,8%
Coincidents 21,1%

IU - Esquerra Unida:

Castellà 58,3%
Català 13,8%
Coincidents 27,7%

Coalición Alianza por la República:

Castellà 72,2%
Coincidents 27,7%

Els Verds:

Castellà 2,7%
Català 61,1%
Coincidents 36,1%

Convergència Balear:

Castellà 63,8%
Català 16,6%
Coincidents 16,6%
D'altres 2,7%

Unió Independent de Mallorca:

Castellà 88,8%

Coincidents 11,1%

Partido Comunista de los Pueblos de España:

Castellà 66,6%
Coincidents 33,3%

Centro Democrático y Social:

Castellà 82,4%
Català 8,3%
Coincidents 11,1%

Falange Española de las Jons:

Castellà 81'0%
Coincidents 19'0%

MENORCA

Entesa de l'Esquerra de Menorca:

Castellà 37,5%
Català 37,5%
Coincidents 25'0%

Unió Progressista de Menorca:

Castellà 68,75%
Coincidents 31,25%

Partido Popular:

Castellà 81,25%
Coincidents 18,75%

Centro Democrático y Social:

Castellà 81,25%
Coincidents 18,75%

Partido Socialista Obrero Español:

Castellà 81,25%
Català 12,50%
Coincidents 6,25%

EIVISSA

Plataforma Unitaria de Izquierdas:

Castellà 85,7%

Coincidents 14,2%

Federación de Independientes de Ibiza y Formentera:

Castellà 91,6%
Coincidents 8,2%

Partido Popular:

Castellà 100'0%

Entesa Nacionalista i Ecologista:

Castellà 40'0%
Català 46,6%
Coincidents 13,3%

Coalición Alianza por la República:

Castellà 100'0%

Izquierda Unida:

Castellà 86,6%
Coincidents 13,3%

Partido Socialista Obrero Español:

Castellà 86,6%
Català 6,6%
Coincidents 6,6%

Centro Democrático y Social:

Castellà 86'0%
Coincidents 13,3%

FORMENTERA

Grupo Independiente de Formentera:

Castellà 66,6%
Coincidents 33,3%

Partido Popular:

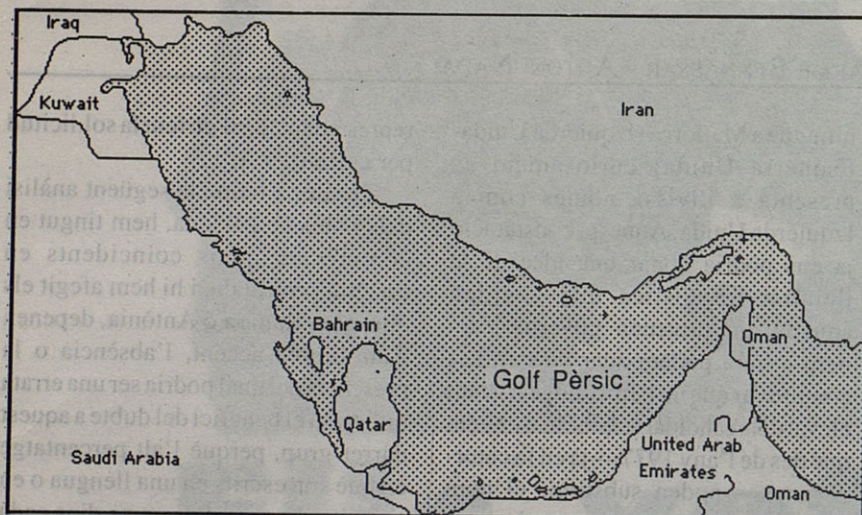
Castellà 100%

Partido Socialista Obrero Español:

Castellà 66,6%

Un portaavions permanent

ANTONI GINARD

Bahrain, a la zona del Golf Pèrsic. Font: Hyper Atlas Apple Macintosh. Per cortesia del Departament de Ciències de la Terra (geografia) de la Universitat de les Illes Balears.

Després de guanyar la guerra a l'Iraq, els Estats Units d'Amèrica sembla que es disposen a exercir i a mantenir el control de la zona del Golf Pèrsic des d'un punt estratègic. Bahrain és una illa i un petit arxipèlag de només 678 km² d'extensió total (un poc menys que la de Menorca), amb una població d'unes 490.000 persones. Situat a prop de la costa d'Aràbia, es comunica amb el continent per un modern pont-carretera. Té la seva capital a la ciutat d'Al-Manama.

Protectorat britànic des del 1820, independent des del 1971, és un minúscul emirat, amb una monarquia absoluta, islàmica i conservadora, controlada per la família d'un xeic que, més o menys, respon al nom d'Isa Ibn Sulman al-Halifa.

La seva economia és bastant diversificada. Es basa en el petroli i el gas natural (produeix uns 0,4 milions de barrils de petroli cada dia). Però també té indústria i el sector terciari pesa molt; és un important centre

comercial, financer, bancari, de negocis i de serveis.

Segons la tradició d'Aràbia, Bahrain era el lloc del paradís terrenal. Ara podria esdevenir el centre de la policia local.

Els Estats Units d'Amèrica mantenen a Bahrain una de les anomenades bases d'utilització conjunta des del 1949. Si la seva importància era secundària, en el futur podria ser de primer ordre. Els americans hi preveuen una dotació de forces aèries i navals, sense forces terrestres. És a dir, una espècie de portaavions permanent. □

«EL MIRALL» amb el suport:

Fundació per a la cultura catalana

hilarario

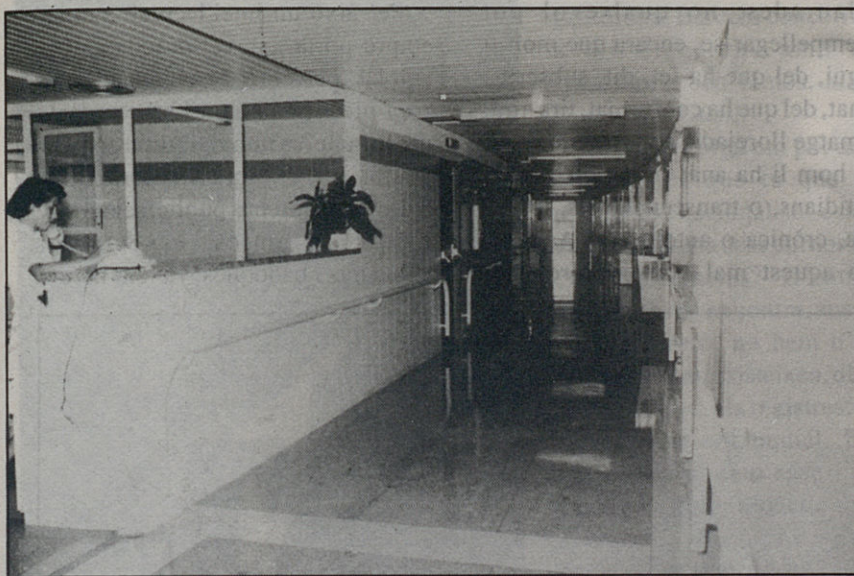
- Material Tècnic de dibuix
- Llibreria Tècnica de dibuix
- Papereria

EN CATALÀ:
Blocs impresos de factures,
albarans i rebuts.

C/. Aragó, núm. 10 Tel. 46 45 72
Palma de Mallorca

La conflictivitat laboral a l'Hospital Son Dureta

MARIA BONNÍN I ANTÒNIA ANDANI

Si no s'acompanya d'un bon servei integral al malalt, de ben poc serveix el millorament de la imatge de Son Dureta.

Si és veritat que l'Hospital Son Dureta ha millorat la seva imatge, no és menys cert que la insatisfacció, el descontent i la conflictivitat laboral ha augmentat a tots els serveis i estaments, i d'una manera força preocupant dins la infermeria. La causa -i no és cap novetat, perquè en nombroses ocasions ha estat denunciada pels sindicats, especialment per Comissions Obreres- n'és l'organització dels equips de gerència que han passat per aquest hospital, i la mateixa gerència. Una relació dels problemes i errors gerencials seria llarga i avorrida. En general, per damunt de tot, es pot afirmar que la política pressupostària de l'Administració no s'ajusta a les despeses reals ni a les necessitats dels ciutadans. Això fa que avui dia no solament no es doni suport a les necessitats sanitàries, sinó que ni tan sols es pugui garantir una bona assistència. En aquests moments, però, el bessó de la problemàtica laboral està en la MANCA

DE PLANTILLA. La manca de plantilla a tots els centres que formen la xarxa sanitària de Mallorca és un fet greu que crea un fort malestar laboral, i que repercuteix en els treballadors físicament i psicològicament. La manca de personal ha duit les conseqüències següents:

- a) Treballar en mínims, normalment.
- b) Els dies lliures no es cobreixen per uns altres treballadors, la qual cosa fa que es treballi a un ritme descoratjador.
- c) Les baixes per malaltia generalment tampoc no es cobreixen.
- d) A hores d'ara, es deuen dies lliures d'abans de 1990.
- e) Molt sovint els treballadors es veuen pressionats psicològicament a canviar de torn o de dies lliures, o a treballar dos torns seguits, la qual cosa fa que no es respecti el dret al descans reconegut per la Constitució espanyola. Aquest fet es practica exa-

geradament amb els treballadors contractats.

f) Treballadors que són moguts del seu lloc normal de feina per treballar a altres serveis, sense que els substituïxin.

g) Denegar permisos sense sou, etc.

Si afegim a aquesta problemàtica les queixes justificades dels malalts i familiars pel menjar, la manca de roba, l'existència de més llits dels que corresponen a cada habitació, les conseqüències d'unes obres que mai no s'acaben, que no es paguen puntualment les sentències guanyades, que es denegen festes quan els treballadors les necessiten, els criteris emprats per pagar cada any el conflictiu Plus de Productivitat Variable, etc., tot plegat duu al descontent generalitzat entre els treballadors, a una desmotivació professional i a fer-los l'efecte que treballen a escarada i no com a professionals. Per això, no ha d'estranyar si molts de treballadors fugen a altres indrets, centres i institucions, com les trenta-una infermeres que han demanat excedència a l'INSALUD per anar a treballar a l'Hospital Joan March (Caubet).

Així, doncs, serveix de molt poc el millorament de la imatge que es pretén aconseguir amb les obres que s'hi fan o amb la dotació de televisions i telèfons a les habitacions dels malalts. Tot això estaria molt bé si s'acompanyàs d'un bon servei integral al malalt, però, com dèiem abans, és evident que, ara com ara, aquest servei no es pot garantir. □

Maria Bonnín i Antònia Andani són membres de la Junta de Personal Sanitat-INSALUD de Mallorca per CC.OO.

Homes de prestigi

PERE FONT

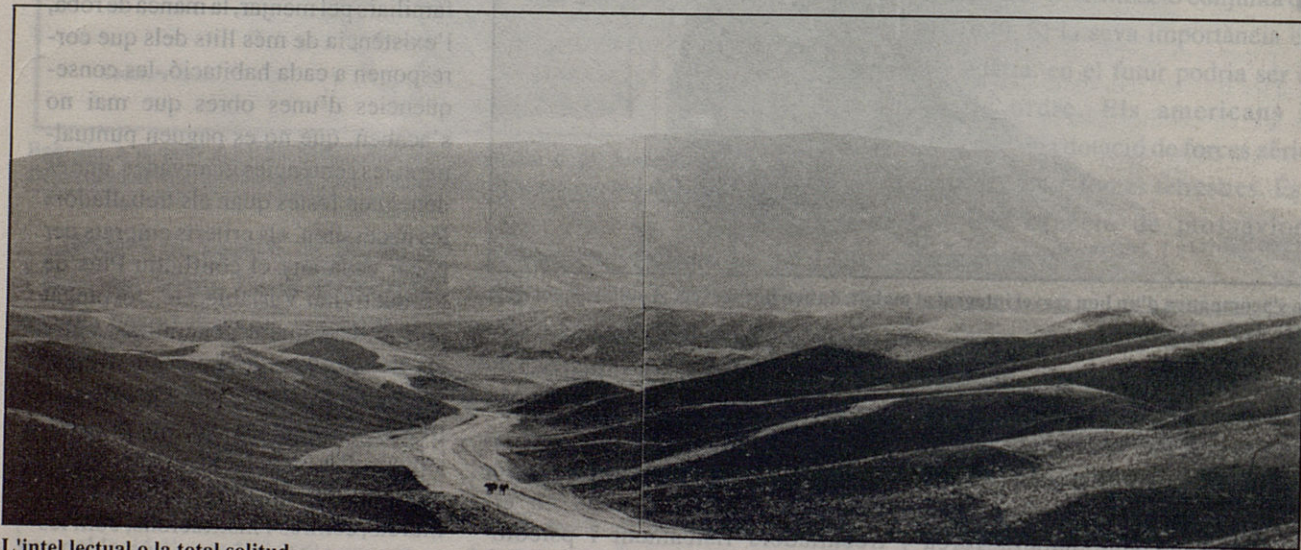
Jamás cambiéis vuestro auténtico ochavo moruno por los falsos centenes en que pretendan estampar vuestra efigie. Juan de Mairena

Alguns homes de públic prestigi són venerats, i paternalment situats a setials prominents d'"intel.lecte", s'exemplifiquen en paradigma,

malaures: no qualsevol pot desempellegar-se, encara que molt li plagui, del que ha fet, dit, subscrit i signat, del que ha conformat, tira-tira, la imatge llorejada, aquest dolç retrat que hom li ha anat fixant als annals quotidians, o transcendents, d'història, crònica o antològica. Aquí sí, amb aquest mal bony dolorós pot

d'"intel.lectualitat" aplaudidora. És l'autocensura que sostreu de l'escàndol, el rebuig i el silenci però també el garbellat que atrapa la veu que requereix, però, de la imprescindible llibertat per explicitar la dinàmica del cervellet, caparrot prosseguint, avançant, reculant, rectificat o explorant tot terreny i més enllà de violes, floquets o girades d'esquena.

Per això un intel.lectual com cal sempre porta ganivet d'audàcia ben esmolat, per obrir-se els budells del propi prestigi en hara-kiri personal i amb la mateixa impassibilitat com qui badalla avorrit sota l'ombra de la figura. Indiferent a públic, seguidors, enemics o amics, espectadors expectants i badoques, va fent la seva

L'intel.lectual o la total solitud.

assenyalen corriols i dreceres i, quan cal, reparteixen implícites benediccions a ovella i parroquians. Divinament ascendits i decantats ja per sempre del polsim enutjós de les voreres, són, sens dubte, tan inevitables, amb llur bàcul i pastoreig, com el remat amb les seves mitges peludes i rulles. El seu mestratge és el seu encís; i l'aurèola messiànica, el seu semàfor lluminós clarificant Sinaís i deserts miserables. Són cinematogràfics i eternidors. Valen la pena, i esdevenen imprescindible clau al pany de cent trifulgues. Llàstima, però, que també més de cent quilos a les taules personals, amb escriptura gravada, els porti tan carregats com someres

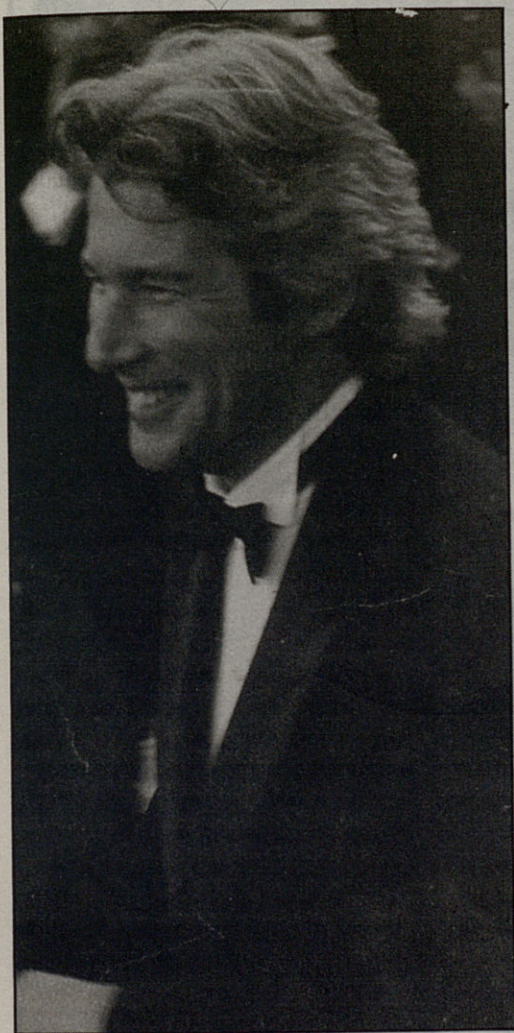
trobar-se l'home de prestigi: amb la fidelitat eixorca a la pròpia imatge pública afaïçonada, fidelitat al previsible i esperable d'un mateix, fidelitat constrenyidora, esclavitzadora al clixé establert de sucre amarg, fidelitat a l'ample, o estret, auditori gratificador i expectant, fidelitat-sometiment a la carrera, als mèrits adquirits, a l'història biogràfic d'esteles marcades. I és que és així. No només des de la polaina policial, o des de grupots o grupuscles santificats de veritat teocràtica, científica o patrioter, s'imposa el mutis i el silenci. També des d'un mateix pot punxar l'estigma de l'autocensura per perpetuar història davant grada

incomunicat i sempre més tot sol que l'as de basto, però amb el garrot de la tenacitat ben enlairat, sense taules, ni bàculs, ni els cors salmodiants de les ovelletes toves i agrupadetes. El seu camí és solitud. Però també és el plaer: el plaer immens de pensar sense barreres imposades ni autoimposades, i el plaer d'amollar, veu desfermada, el que més li plagui, encara que sigui perquè reboti en el fred "receptor" de qualsevol tàpia. Millor xerrar, lliure, amb la paret que, fermat, amb el més pintat estel de l'alba. N'estic ben segur. Creieu-me. □

Esporles. Gener 1991.

I jo vull ser, ai las!, en Richard Gere

RAFEL CRESPI

de la junta electoral que permet a un cavaller anomenat Bartolomé Barceló concórrer a les eleccions amb el "malnom", ben famós, això sí, de *Tolo Güell*.

Ja sé que algú em pot dir: —"Com és que tu que et proclames nacionalista estàs en contra d'una cosa tan nostra com els malnoms?" D'entrada, no n'estic en contra, ans al contrari. Però, no hem d'oblidar-ho mai, existeixen, dins el llenguatge, els registres: el formal i el col·loquial. Els malnoms poden esser un exemple molt didàctic per aprendre a distingir i a usar aquests dos registres. Als pobles, on els malnoms són ben vius, quan un desconegut s'ha d'adreçar a algú (registre formal), no ho fa pel malnom. I si ho fa, és perquè el propietari del malnom l'autoritza o perquè s'assabenta que el malnom no li és ofensiu (i aleshores ja ens hem endinsat al terreny col·loquial). Unes eleccions, ningú no m'ho negarà, pertanyen al registre formal.

Em pensava que vivíem en un país més seriós. Potser, per a esser més concrets i estar "in" dins l'all semàntic del moment i del redol (sempre hi ha ulls desvagats que fitoren aquests petits lapsus i els lapiden, talment pecats capitals), hauria d'haver dit: "Em pensava que en l'estat modern, europeu i cosmopolita en què vivim no es permetrien aquests atavismes de xerinola populatxera, aquesta bufonada de la més ximple festa de carrer i totalment impròpia d'una cosa tan seriosa com són unes eleccions".

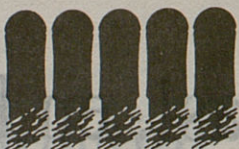
Em referesc, no sé si ja ho han intuït, devots lectors, a l'autorització

A més a més és un mal precedent que, si estableix jurisprudència, pot fer anar de bòlit a molts de presidents de juntes electorals, a molts cap-pensants de campanyes electorals dels partits polítics i també al sofert elector. ¿S'imaginem vostès que així, de cop i volta, a n'Antoni Gonzales, "El pescaïlla", o "El Fary" o Na "Norma Duval" o Na "Barbara Rei" se'ls acudís la fàl·lera de presentar-se a les eleccions i ho volguessin fer amb el malnom? ¿No seria com una vergonya davant l'Europa pulcra, civilitzada i neta en què ens han fet creure que vivim i on, fins i tot, els nacionalismes

són anacrònics?... Aquest fenomen, si tengués èxit, els electors tampoc no són tan ingenus que votin qualsevol estaquirot per molt popular que sigui, podria abocar a un mercat de fitxatges més interessat que els de l'scudetto italià o els del futbol estranger. A més, la gent famosa hi té pràctica, a vendre's. I si no, que ho demanin a les revistes del cor... Si tu véns de cap de llista t'oferesc tants de milions...

De tota manera, per als partits pobres, hi hauria una solució. Seria cosa de triar molt prest el cap de llista. Potser amb un any i mig d'antelació i motar-lo amb el nom d'una estrella de resplendor garantit, això sí— de cinema, TV, cançó o altres herbes. Així, quan s'hagués de confeccionar la llista, aquell candidat podria esgrimir davant la junta electoral el nom de Rixard Gere per exemple, adduint que al poble tothom li ho diu... Fins i tot, la cosa es podria sofisticar més (o deshumanitzar, depèn de com es miri) i amb l'ajut de la cirurgia estètica aconseguir que els trets facials tenguessin una retirada amb el personatge que representa, o fins i tot inflaccionar el marcat dels dobles. Tota una gamma de possibilitats...!

A mi, (no sé si ho puc dir) que som candidat a batle del meu poble, m'agradaria concórrer amb el nom de Richard Gere. Estic segur que més de dues dotzenes de persones que mai han pensat votar el meu partit em votarien només per portar aquest nom. I és que de debilitats i febleses el món n'és ple! N'hi hauria més de dos que s'ho creuriem... Potser tots ens ho creuriem una mica... Potser, fins i tot, alguns matins en aixecar-me estaria convençut que tota la nit he fet l'amor amb la Julia Roberts. □

PALAU SOLLERIC

Centre d'exposicions i documentació
de l'Art Contemporani

Ajuntament de Palma

DES DEL 24 DE MAIG

AL 1 DE JUNY

STEFAN ROLOFF

"NIVELES"

VIDEO INSTAL·LACIÓ
IMATGE VIRTUAL
PINTURES

ajuntament de palma

Francesc de Borja Moll i Casasnovas

S u m a r i

Mon pare

JOSEP MOLL MARQUÈS

F. de B. Moll: pont entre els homes i treballador de la llengua

ANTONI M. BADIA I MARGARIT

Homenatge a Francesc de B. Moll

JOAN MIRALLES

In memoriam Francesc de B. Moll

ALBERT HAUF I VALLS

Moll i la cultura material

ANDREU RAMIS PUIG-GROS

Un curset de català als anys difícils

JOSEP CAPÓ I JUAN

Des de la pàtria íntima, amb amorosia: temps costerut

PERE REURER

En el nivell de l'anècdota

JOSEP M. LLOMPART

Memòria històrica

FRANCESCA BOSCH I CAPÓ

Francesc de B. Moll

JEAN SERRA

Recensió de textos de premsa, amb textos de Biel Mesquida, Guillem Frontera, Antoni Serra, Pau Faner, Agustí Pons, Josep Pons, Antoni Mir, Maria Antònia Munar, Pere Gil, Josep Melià, Josep Ma. Espinàs, Gabriel Janer i altres.

Mon pare

JOSEP MOLL MARQUÈS

Vagi per endavant una constatació que potser evitarà a molts la lectura d'aquest article: Els meus pares són dues de les poquíssimes persones que he admirat en aquest món i, de moment, les úniques que mai no m'han decebut. Tots els altres homes i dones que en alguna etapa de la meua vida han estat objecte de la meua admiració, tard o d'hora m'han demostrat que eren tan vulgars com jo mateix i com tots els que també hem tengut gent que ens ha admirat i a la qual hem decebut en una situació determinada. Supòs que deu ésser un dels criteris de distinció entre els homenots i les persones vulgars, que no tenim més remei que assumir que sempre arriba el dia en què no sabem estar a l'altura de les circumstàncies. I valgui aquesta resignada reflexió com advertència als amics que encara em queden.

La fotografia més representativa de la família Moll. Publicada a *Els altres quaranta anys* hi figura amb aquest peu: "La junta general del 'clan Moll', el dia de Nadal de 1974".

Els meus pares, però, són autèntics homenots, com encertadament definí Josep Pla els esperits gegantins, i un exemple evident d'aquella dita segons la qual darrera un gran home sempre hi ha una gran dona. En els temps que correm, convé apressar-se a afegir que és igualment vàlida l'asseveració inversa, és a dir, que darrera una gran dona hi ha sempre un gran home. A mi, a més, em convé constatar-ho, perquè és una de les vies per les quals els qui confien en mi, si coneixen la meua dona, poden mantenir l'esperança.

En tot cas, l'expressió és vàlida per als meus pares, i l'amic Josep Melià s'equivoca quan diu, en magnífica frase, que no coneix "ningú

que hagi sabut diluir-se tan discretament en el paisatge" com mon pare. És cert, que n'ha sabut, però amb igual o millor perfecció n'ha sabut a mare, a qui En Josep Melià també coneix, i de qui la meua dona diu, i té raó, que la seva bondat és tan gran que, encara que cometés tres crims, el saldo li seguiria essent sobradament positiu per a guanyar-se el cel.

He volgut introduir aquest testimoni d'admiració a la immensa categoria humana de ma mare perquè és també de l'home Francesc de Borja Moll de qui m'agradaria parlar avui aquí, lluny de tota reminiscència solemnia, o acadèmica, o erudita. Vull parlar d'aquell home a qui tanta gent anomenava "el pare Moll" en aquells

temps que aquesta condició de pare era notòriament visible, sobretot quan els diumenges, després d'oïr missa a la Seu, anàvem en família a passejar pels voltants de la Catedral, arribàvem per la Murada fins al Passeig Sagrera, i tornàvem al nostre domicili del carrer de Sant Sebastià pujant per les escales de la Seu. Els germans ens sentíem força importants, i supòs que els pares legítimament orgullosos, quan vèiem que la gent es girava al nostre pas, i anaven comptant la nierada.

Fins a vuit varen haver d'arribar-ne a comptar, però jo sempre recordaré un dia que encara "només" érem set. No sé perquè, aquell dia fèiem la volta a l'enrevés, i començàrem baixant les escales de la Seu. Era un d'aquells

diumenges assolellats d'una primavera incipient, d'uns anys en què Ciutat encara era dels ciutadans, i per tant a aquella hora no hi havia gairebé una ànima pel barri catedralici, i els renous i les veus retrunyien escandalosament. En el primer replà ens creuàrem amb un vianant que, sorprès d'aquell espectacle, es va girar per anar comptant els infants mentre seguia el seu camí. Ja érem en el segon tram d'escala quan sentírem el renou sec d'una ensopegada, i quan ens vàrem girar vérem aquella bon home que anava de gambirot intentant conservar l'equilibri. Era que havia arribat als escalons del primer tram d'escala abans d'haver comptat l'infant que feia set, i ben poc li va faltar per pegar-se una mala morrada.

Mon pare, orgullós, segons ell mateix ha deixat dit, de l'obra del "Diccionari" i d'haver tengut tants de fills i néts, va esser un magnífic educador, i ho va esser amb el mateix tarannà que va fer totes les seves altres obres: com si fos la cosa més natural del món. I no ho és, i sobretot no ho era en aquells anys. Si esser un educador sempre és difícil, molt més ho era en aquells anys quaranta i cinquanta, els anys de l'obscurantisme més intransigent, del maniqueisme més hipòcrita, del fanatisme més engegat, imposats pel franquisme encara aspirant a feixisme i per un nacional-catolicisme profundament anti-cristià. Esser un magnífic educador dins aquell ambient, esser capaç de donar llum i d'obrir camí a adolescents guardant-los de contradiccions i d'incoherències, com va sebre fer mon pare, és per a mi una de les proves més clares de la seva enorme dimensió humana.

Hi ha una anècdota que potser sigui prou il·lustrativa del que vull dir. Record que, quan varen sortir les primeres monedes amb la ignominiosa inscripció de "Francisco Franco, Caudillo de España per la gracia de Dios", al·l' instant el poble va completar la frase dient: "o sea, porque Dios es un gracioso". A mi, al·l'ot de dotze o tretze anys, alumne de l'Institut Ramon Llull que dirigia el capellà don Bartomeu Bosch, allò em

Ma mare, als anys 60.

semblava injust. Al cap i a la fi, En Franco ens havia salvat del comunisme! Un dia, que mon pare em donava una pesseta per comprar "tebeos", va esser ell que em va completar la frase, i jo li vaig dir que l'acudit em semblava injust, perquè quan teníem Rei es posava això de "la gracia de Dios" i ningú hi tenia res a dir. Immediatament, mon pare va deixar el to festiu, i amb absoluta normalitat em va explicar que una cosa és esser Rei per naixement i una altra és esser "Caudillo" perquè has armat una guerra civil i l'has guanyada.

Mon pare ha estat sempre una font inesgotable d'anècdotes, fins als darrers moments de la seva vida. A la darrera, desgraciadament, ell ja no hi va poder posar la sal del seu vivíssim sentit de l'humor, però em sembla prou significativa, també, de la seva personalitat: la d'un home que ha fet una feina immensa, que fins i tot li ha estat reconeguda públicament en vida

seva (i ja no es pot demanar massa més), però que l'ha feta des d'una espècie d'anonimat emmarcat en l'honestetat i la senzillesa, que ha fet que la feina fos molt més coneguda que el protagonista.

Pocs dies abans de morir, va tenir una hemorràgia intestinal que ja anunciava el pròxim final. El metge de capçalera va aconsellar dur-lo a l'hospital perquè fos degudament atès, i quan la infermera que registrava l'ingrés va demanar el nom del malalt i li digueren: "Francesc de Borja Moll", ella va comentar: "¡Ah, este señor tiene nombre de Instituto!". La meva germana Nina, que era la qui li donava les dades, li va dir que "bueno, más bien a la inversa". Però aquí quedava ja el testimoni d'una exalumna de l'Institut de Formació Professional "Francesc de Borja Moll", que és on devia haver fet els estudis d'infermeria, i que sens dubte pensava que aquest Francesc de Borja Moll que donava nom al seu Institut havia estat un contemporani de Ramon Llull o de Guillem Sagrera, o a tot estirar de Joan Alcover.

A mon pare el conegueren com "l'home del Diccionari", però també li podríem dir "l'home de les anècdotes". Des del primer moment que es va conèixer la notícia de la seva mort, en els dies més emotius que varen seguir, foren moltes les persones que s'aproparen a algun membre de la família i es varen presentar com a admiradors de mon pare, i totes contaven alguna facècia que havien viscut amb mon pare i que havia fet que els quedàs gravat a la memòria amb el més grat i inesborrable record. Moltes, també, varen esser publicades en diferents diaris per persones que, òbviament, sentiren la necessitat d'expressar així la seva estima per mon pare. Crec que seria un bon homenatge al "mestre Moll" que tots els qui hagin tengut vivències d'aquest tipus les donassin a conèixer a la família, deixant-ne constància escrita, per tal d'il·lustrar els diferents caires de la personalitat de mon pare. Per la meua part, aquesta és l'aportació que pretenc de fer avui, per tal de posar en relleu no sols la seva empremta d'educador,

sinó també la seva finíssima ironia.

En els meus anys de pubertat tots els al.lots teníem la gran ambició d'esser un capoll, com dèiem en aquell temps. Un atleta, vaja, amb un cos ben construït, amb amples espatlles i cintura estreta i musculatura ben desenrotllada. I com és natural, l'objectiu era causar impressió a les al.lotes i desbancar possibles rivals no tan afavorits. En conseqüència, els mètodes de gimnàstica que garantien un desenrotllament muscular inusual eren guardats com a secret d'Estat davant els altres al.lots de la mateixa edat, perquè, és clar, si tots fóssim capolls, la cosa ja no suposaria cap avantatge! Anar a un gimnàs costava uns doblers dels quals no disposava un pare de família numerosa en aquells anys tan difícils, i jo n'era ben conscient, i mai de la vida m'hauria passat pel cap la idea de demanar a mon pare que fes aquesta despesa. Per tant, vaig sobre valorar en la seva justa mesura la prova d'amistat que em va donar un amic que tenia un d'aquells fabulosos mètodes de gimnàstica i

me'l va deixar perquè jo el pogués copiar i posar-lo en pràctica. Però, és clar, amb la condició *sine qua non* de mantenir el secret i de no deixar-lo ni tan sols veure a ningú més!

En aquells anys, a més de l'antiqüíssima màquina d'escriure d'oficina que mon pare utilitzava durant hores i hores per a redactar el "Diccionari", ja teníem una màquina d'escriure portàtil, que mon pare havia adquirit per tal de poder seguir fent feina quan era de viatge. Però quan era a ca nostra, la màquina era un instrument de reserva, però delicat, i no era aconsellable deixar-la en mans inexpertes com les meves. Per tant, vaig demanar permís a mon pare per a utilitzar-la, i me'l va donar sense demanar més explicacions quan li vaig dir que havia de copiar uns papers que m'havia deixat un amic.

Decidit a complir la meva promesa de discreció absoluta, em vaig tancar en clau dins el meu quarto i vaig començar la tasca. El mètode, com és natural, eren uns simples exercicis gimnàstics tradicionals, susceptibles,

segons el seu creador que crec recordar que era un tal Charles Atlas, de desenrotllar ràpidament la musculatura de les diferents parts del cos, molt especialment bíceps, tríceps, pectorals i abdominals, que era el que a nosaltres més ens interessava. Però jo no tenia gaire pràctica d'escriure a màquina, i per tant la feina durava més del que calia considerar normal. Els meus germans, que tampoc no sabien què feia jo tancat allà dins, m'empipaven contínuament i exigien que els obrís la porta, i a la vista de la meva negativa varen anar a protestar davant mon pare, que ja devia començar també a estar intrigat de sebre què dimonis escrivia jo durant tantes hores.

Mon pare, donant prioritat a la tasca d'educador, va deixar la feina de redacció del "Diccionari" i va venir al meu quarto, va tocar a la porta i em va demanar que li obrís. Li vaig dir que esperàs un moment, vaig treure el paper que hi havia a la màquina, el vaig amagar juntament amb les quartilles ja copiades i amb el mètode, i li vaig obrir la porta. Ell només em va demanar què era allò que copiava, i jo li vaig assegurar que no era res dolent, però que ho havia de mantenir secret perquè així ho havia promès a qui m'havia deixat l'original per copiar. Ell em va mirar breument amb aquella xispa riallera que tenia als ulls i que va cridar sempre l'atenció de tots els qui l'han conegut, i em va dir: "Només et dic una cosa: Actua sempre de tal manera que el capvespre puguis passar cara alta pels mateixos llocs on has passat el matí. Si ho fas així, i si el que escrius et permet fer això, pots estar tranquil". Es va aixecar, se'n va anar, jo vaig tancar la porta en clau, i no sols vaig poder seguir copiant aquells estúpids exercicis gimnàstics, sinó que mon pare va impedir als meus germans que em seguissin empipant.

Què podia pensar un pare a la segona meitat dels anys quaranta veient que un fill adolescent no massa afectat de feina, com era jo, es passava hores escrivint ves a sebre quines coses amb el màxim secretisme? Desgraciadament, quan vaig tenir edat per a fer-me aquesta reflexió no li ho vaig demanar. I segurament tampoc

Mon pare, orgullós, segons ell mateix ha deixat dit, de l'obra del "Diccionari" i d'haver tengut tants fills. (Foto de l'àlbum familiar de Josep Moll)

La niera Moll Marquès (amb el matrimoni Sanchis Guarner): encara hi manca na Nina. (Foto de l'àlbum familiar de Josep Moll)

no hauria tengut sentit que li ho demanàs, perquè ell ja devia haver oblidat completament el fet. A mi, en canvi, em va quedar gravat per sempre més a la memòria, i he de dir que el consell que em va donar m'ha servit de pauta de comportament per tota la meua vida.

Record una altra anècdota més intranscendent, però igualment significativa del tarannà del mon pare i de la seva concepció de l'educació com a relació d'amistat i companyonia entre generacions. Un dia anàvem junts mon pare i jo per Ciutat. Jo devia tenir setze o disset anys, és a dir, em trobava a la plenitud de la segona etapa en la vida d'un home en relació amb les dones, segons aquell acudit: A la infància, no t'agrada cap; a la pubertat, t'agraden totes; quan t'enamores, només t'agrada una; i quant t'has casat, t'agraden totes manco una. A mi, que ja m'he tornat molt més esquitarell, efectivament ja no m'agraden totes, encara que puc proclamar que no he arribat a la quarta etapa, a pesar de dur vint-i-vuit anys de casat. Però en aquell temps, en tot cas, no n'hauria rebutjat cap, i és

evident que no ho sabia o no ho volia dissimular. El fet és que, al cap d'una estona d'observar com jo passava revista a les jovencelles amb les quals ens creuàvem, mon pare, amb un somriure maliciós i còmplice, em va dir: "Això de la monogàmia, Pep, és una trampa que ens varen posar les dones, i els homes, que som uns beneïts, hi varem caure!".

Quan veig que encara avui, casi quaranta anys més tard, i pel que em conta l'única filla que em queda en aquestes edats, molts d'adolescents es veuen obligats a anar d'amagatotis, perquè encara són molts, fins i tot potser majoria, els pares que no saben "educar" més que a través de prohibicions que obliguen els joves a simulacions i mentides, trob encara més notable aquell comentari sorneguer de mon pare, que a més il·lustra l'altre aspecte de la seva personalitat: el seu sentit de l'humor que el capacitava per a fer burla amable de tot, fins i tot de si mateix. En aquest sentit són ben reveladores dues anècdotes molt més recents, produïdes el mateix dia amb pocs minuts de diferència.

Era el dia que es feia l'entrega de les Medalles d'Or de la Comunitat autònoma de les Illes Balears, que el Govern havia atorgat a Llorenç Villalonga com a mallorquí, a Marià Villangómez com a eivissenc i a mon pare com a menorquí. Mentre esperàvem que començàs l'acte, a mesura que anaven arribant les autoritats i representants d'institucions que l'havien de presidir els feien passar a una sala on ja hi era mon pare, que sempre va ésser un home puntual. Un dels primers que varen arribar va ésser Carlos Martín Plasencia, que en aquell temps encara no era Delgat del Govern, sinó Governador Civil. Quan em va veure em va manifestar el seu desig que li presentàs mon pare, cosa que jo vaig fer amb molt de gust. Ens vàrem dirigir cap a mon pare, i jo vaig presentar En Carlos Martín dient el seu nom, i abans que pogués dir el càrrec que ocupava, ell mateix, potser pensant que jo no ho diria perquè donaria per suposat que mon pare ho sabia i ell no en devia estar tan segur, li va dir: "Soy el Gobernador". I mon pare, immediatament, li va replicar: "¡Ah, y yo soy el gobernado!".

En Joan Moll i Na Guda Thomàs el dia de les seves noces, acompanyats dels germans Pep i Dora Moll. (De "Els altres quaranta anys")

Pocs minuts més tard, va arribar el Vicepresident del Govern autònom, Joan Huguet, qui em va manifestar el mateix desig que abans En Carlos Martín, dient que ell el volia conèixer també com a menorquí. Jo els vaig presentar, i després de les fórmules de rigor, Joan Huguet li digué: "Es conserva molt bé, vostè!". La resposta de mon pare va esser automàtica: "Totes les mòmies es conserven bé!". Per cert que alguns anys més tard, quan mon pare ja estava rendit i anava perdent facultats, En Joan Huguet em va manifestar el desig de tenir una de les obres de mon pare amb una dedicatòria. Jo li vaig haver de dir que, desgraciadament, arribava tard.

Mon pare ja no estava en condicions d'agafar la ploma ni tan sols per a escriure una dedicatòria.

Potser aquestes quatre pinzellades poden donar una idea de com era l'home extraordinari que va esser mon pare, i potser, també, ajudaran a fer comprendre per què ha estat una de les poquíssimes persones que he admirat en aquest món. De cap manera, però, són suficients per a tenir una idea completa de la seva riquíssima personalitat. Això, de totes formes, només ens és possible als qui hem tengut la sort de conviure amb ell i de compartir amb ell les seves hores millors i les seves hores més difícils. Els qui l'hem vist, quan nosaltres érem al.lots,

berenar amb nosaltres dins aquella cuina gran i fosca del carrer de Sant Sebastià, al voltant d'una taula tosca i esbalandrada, fent bulla com un germà més. Els qui l'hem vist fer feina incansablement en la redacció del "Diccionari", no ja contra tota esperança, com s'ha dit tantes vegades, perquè li era impossible sebre si mai de la vida el veuria publicat, sinó a més rodejat d'una tropa d'annerots, els quatre fills i qualche amic, que jugàvem a lladres i policies per tota la casa sense respectar ni el seu despatx, en el qual trobàvem els millors amagatalls i ens enfilàvem per les estanteries replenes fins al sòtil de les obres més venerables de la filologia romànica, sense més oposició per part seva que un: "Al.lots, no faceu maig!", reconvenció que feia adesiara, quan el trui ja es devia fer insuportable. Els qui l'hem vist passar-se hores dibuixant dimonis, cavalls i cans per a diversió dels seus nêts, o acompanyant al piano les cançons nadalenques i populars catalanes i alemanyes que indefectiblement constituïen el repertori després del dinar del dia de Nadal i que tots els fills cantàvem quan encara cap de nosaltres sabia una paraula d'alemany, o exercir de patriarca el mateix dia de Nadal, quan després de dinar armàvem la bulla de posar-nos tots els fills, nores, gendres i nêts en fila per ordre d'edat, començant pel més jove (que durant una bona temporada cada any va esser un de diferent), per anar a recollir els "diners d'anous" a canvi d'una besada a l'avi i pare. Aquest, precisament aquest, era també el gran home que va esser mon pare. □

Papers pintats

Marcas i Motlures

Pintures

Casa Domar Flores

ARTICLES PER A ARTISTES

Sant Miquel, 77. Tel. 72 14 83 07002 PALMA

Francesc de B. Moll: pont entre els homes i treballador de la llengua

ANTONI M. BADIA I MARGARIT

Antoni M. Badia i Margarit.

Il·lustríssims senyors, familiars, amics, deixebles i admiradors de Francesc de Borja Moll:

Cràcies perquè heu volgut incorporar-me en aquest homenatge. Organitzant-lo, acompliu un deure de justícia, car així feu que s'hi sentin veus i accents d'altres terres i comarques de la llengua que fou, durant tota la seva vida, la dèria més rellevant de

Francesc de Borja Moll.

Moll no era un polític, però se sentia talment compromès amb la seva professió i amb la seva condició de ciutadà, que tangencialment—que no vol dir superficialment—dugué a terme una meravellosa obra que, sense abandonar mai el rigor científic, cal anomenar política per la seva transcendència en el nostre món de les

lletres i de la cultura.

D'aquest home us vinc a parlar. D'un home que havia de pesar com pocs en el desenvolupament de la filologia catalana: es pot dir sense exagerar que la filologia catalana seria molt diferent d'allò que és avui, si no hi hagués passat Moll. D'altra banda, no perdre gaires minuts a esbossar la seva semblança. Tots podríeu corejar amb mi les paraules que hi faré servir, perquè tothom està d'acord a l'hora de ponderar les seves qualitats humanes, i jo mateix —ja en vida seva, com ara en el seu traspàs— m'he avançat a posar-les en relleu. Significativa unanimitat! Nogensmenys, si em reduïa a tornar a subratllar el seu capteniment, no em consideraria just realitzador de la comesa que m'heu demanat: no he vingut a repetir allò de què tothom està convençut, ni he vingut a fer la feina més fàcil: tothom sap que és poc corrent de veure juntes la modèstia i la saviesa; la simple manera d'ésser, sense segones intencions, era la seva millor arma de combat: un enemic desarmat ja no és un enemic, com s'ha posat de manifest amb la interminable corrua dels qui, l'endemà de la seva mort, desfilaven

FUNDACIÓ «SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura estam al vostre servei

Demanau informació a c. del Mar, 6, 3r.
07012 PALMA

FAJAS REINA

José Tous Ferrer, 1 - Tel. (971) 71 60 33
07002 Palma de Mallorca

Francesc de Borja Moll i Manuel Sanchis Guarner.

Al Poble Espanyol de Montjuïc amb Ramon Aramon.

davant el fèretre a l'Ajuntament de Palma i amb la imponent multitud que, un parell d'hores després, emplenava la catedral. Els qui més lluny s'hi han trobat, han optat per un silenci respectuós.

També és més fàcil d'aturar-se en allò que primer se sent, quan una persona obre la boca. Però no em puc limitar en aquesta ocupació, per més que ja seria prou agradable. Avui vull anar més enllà i fer uns breus comentaris sobre què féu i què escriví Francesc de Borja Moll. Més ben dit: algunes coses que féu, algunes coses que escriví. Naturalment deixaré de banda molts aspectes, com els de promotor cultural, editor, divulgador, docent, i d'altres encara, els quals, per cert, no deixen d'ésser recordats a la present sessió. Us proposo d'evocar amb mi, d'antuvi, com Moll fou una peça clau en el restabliment de la idea de la unitat de la llengua catalana i en la refermança de la coordinació a l'hora d'actuar per defensar-la i per normalitzar-la, i, segonament, la qualitat científica del diccionari anomenat d'Alcover i Moll i de l'obra

filològica, lingüística i gramatical d'aquest.

Moll es llança a la feina que no abandonaria: treballar per la llengua i —com a primera etapa— pel diccionari. Sota el guiatge d'Alcover.

Quant al primer punt, si en rigor jo hauria de tractar ací en general dels seus esforços per lligar caps amb gent de totes les terres de la llengua, m'ocuparé de les relacions amb Catalunya i sobretot amb Barcelona. I ho faré així, tant perquè el vessant valencià ja és tingut en compte en un dels parlaments d'aquesta sessió, com perquè els contactes amb la ciutat comtal eren definitius. I no ho dic perquè jo vingui de Barcelona, sinó perquè les coses anaren de tal manera que, de la Renaixença ençà, a Barcelona s'havia de decidir —i s'està decidint avui encara— el futur de la llengua. No debades Mossèn Alcover, que havia publicat a Palma la *Lletra de convit* per a la confecció, entre tots, del magne diccionari (1901), arribat el moment de convocar el I Congrés Internacional de la Llengua Catalana (1906), determinà de celebrar-lo a

Barcelona. Per altres motius —però obeint sempre una mateixa raó de fons—, l'Institut d'Estudis Catalans, destinat a funcionar com a "acadèmia de la llengua" té la seu a Barcelona. Ara bé, en justa compensació, quan s'hi endegà la Secció Filològica, Alcover no solament en fou nomenat membre, sinó que en fou el primer president, i, en la seva qualitat de tal, hi sancionà les *Normes Ortogràfiques* (1913), pràcticament inalterades fins als nostres dies.

Pel que fa a Moll, no és difícil d'imaginar el dilema que se li presentaria. S'incorporà a l'obra del diccionari l'any 1921, acollit per Mossèn Alcover, que ja l'havia enardit amb el seu entusiasme en una de les "eixides filològiques" a Menorca.

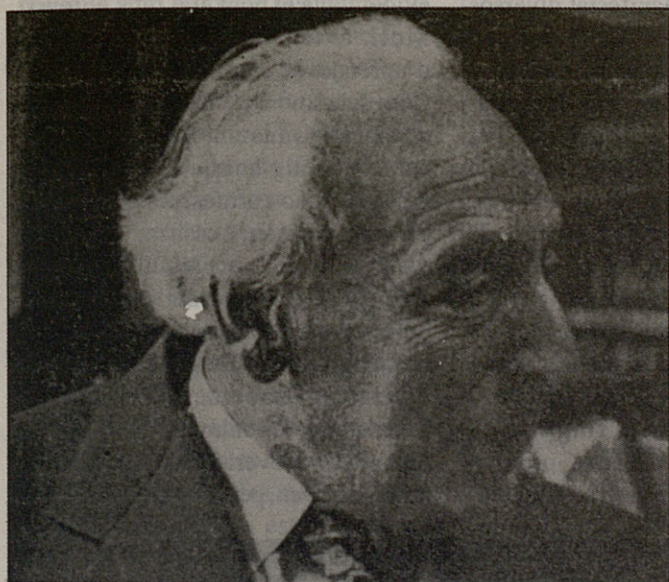
I bé, quan Moll assumí les seves responsabilitats en la preparació del diccionari, entorn de Mossèn Alcover es respirava un clima tens contra els cercles culturals barcelonins. Alcover havia romput estrepitosament amb l'Institut d'Estudis Catalans i parlava i escrivia atacant els "instituters" amb la mateixa vehemència —la seva—

amb què pocs anys abans en cantava les lloances. ¿Què devia pensar-ne el jove Moll, diligent, generós i pacífic? Vista la corba que descriuria la seva actuació ulterior, podem assegurar que aquesta recolzaria en una fidelitat insubornable envers Alcover, en l'estudi aprofundit de la llengua i en l'esperit de conciliació davant la manca d'entesa entre els homes. Per això parlo de dilema: per un costat, la història d'una llengua tan unitària com la nostra exigia, per congruència intrínseca i per compensació de factors

mestre la possibilitat de retornar-hi a l'ortografia comuna, la de l'Institut, al capdavant la que ell mateix havia aprovat en el moment de la seva adopció, la que corresponia a la llengua total (no debades la que havia defensat fins a trencar —per raons ocasionals, no de fons— amb l'Institut. Moll li sentí aquestes o semblants paraules com a resposta: "Mira, quan jo seré mort, fes el que vulguis o el que convingui; jo ja he canviat massa vegades". Moll ja en tenia prou.

Tot plegat anà favorejant que Moll

superés greus problemes de finançament), Moll esdevingué molt bon amic de Ramon Aramon. Gràcies a l'amistat entre ambdós, Moll visità l'Institut-Escola del Parc (de Barcelona), i els alumnes d'aquest centre es desplaçaren a Mallorca el 1935. Aquesta excursió fou memorable. Jo en tinc el testimoni de la meua muller, aleshores estudiant de batxillerat a l'Institut-Escola i sé l'impacte que tingué, en les persones i en les institucions. També Moll en parlava sovint, i, barrejant el seu record

Leo Spitzer (1887-1960), professor de Filologia romànica a la Universitat de Marburg.

El Dr. Wilhelm Meyer-Lübke (1861-1936), de la Universitat de Bonn.

disgregadors, un sol tractament ortogràfic i gramatical; per l'altre, l'elaboració del diccionari ara es feia sota un nom nou i desorientador, i hom en preparava la redacció amb una ortografia anterior a la de 1913.

Com reaccionaria Moll? Moll anà consolidant la seva preparació en gramàtica històrica i en lexicografia, i, ja en el primer volum del diccionari, s'encarregà dels articles més delicats per les definicions, per la classificació de les accepcions, per l'etimologia. Però Moll no estava tranquil. Moll barrinava dintre seu. No podia admetre que la seva fidelitat a Mossèn Alcover no fos compatible amb la seva concepció de la llengua. I si el primer volum del *Diccionari Català Valencià Balear* sortí amb una ortografia no normalitzada, ell mateix ens conta que un bon dia plantejà al seu mentor i

s'acostés al món de l'Institut i les seves relacions amb Barcelona s'acresqueren. Potser el primer pas efectiu en aquest sentit fou d'incorporar-se al l'Oficina Romànica de Llengua i Literatura, que organitzà el P. Calveras el 1927. A partir d'aleshores, ja no faria sinó estrènyer els lligams. Els seus viatges llevarien fruits abundosos. Un exemple: Moll acompanyà Alcover a la visita que aquest féu a Pompeu Fabra, la qual no sols representava la reconciliació entre dues persones en mala hora separades, sinó la més feliç conjunció dels esforços per l'única llengua de tots.

En les seves vingudes a Barcelona, Moll parlava, coneixia, contrastava, feia projectes. Ultra la seva correspondència amb Joan Coromines i amb el mateix Pompeu Fabra (que es preocupaven perquè el diccionari

d'aquell viatge dels escolars barcelonins amb l'afecte amb què uns anys després em distingiria, es confongué i, en les seves memòries m'inclou entre els barcelonins visitants del 1935, com si jo també fos de l'Institut-Escola, i com si jo també hagués pujat a l'Ofre —i cito una de les jornades cabdals d'aquell sojorn, que encara em mencionà la senyora Moll en la visita que li vaig fer el 19 de febrer passat, arran del traspàs del seu marit.

Haig de dosificar totes les mencions que pugnen dintre meu per figurar en aquestes pàgines que escric, que sense adonar-me'n es farien interminables. Moll veié premiats treballs de recerca en els concursos convocats per l'Institut d'Estudis Catalans, cosa que reblava el clau. Després del malson de la guerra civil

1936-39, que partí en dues meitats comunicades el domini lingüístic i tallà els afanys comuns a favor de la llengua, vingué el llarg malson de la difícil recuperació, ple de vexacions i dificultats. En aquesta època brillava la llum d'uns quants fars esperançadors: no pas el menys important fou l'exposició itinerant del diccionari per totes les terres de la llengua catalana, les conferències (i diré sense mentir que tanta feina feien les conferències efectivament pronunciades com les prohibides al darrer moment per l'autoritat governativa). Perdoneu la vehemència, però no puc oblidar el meu testimoni personal d'haver-hi participat. En aquest cas eren els activistes del grup de Joan Ballester els qui n'assumien l'organització i el risc, però Moll hi era i hi afrontava plenament les seves responsabilitats, amb calma i amb fermesa.

L'any 1961, Francesc de Borja Moll fou nomenat membre de l'Institut d'Estudis Catalans. La seva participació adquiria un nou aire: el treball acadèmic, l'estudi científic. En arribar-hi jo, el 1968, s'iniciava entre nosaltres dos una nova etapa d'una

relació personal que ja venia de lluny (jo l'havia conegut —com he contat en diverses ocasions— el 1942, essent jo un modest estudiant universitari). Aquesta al·lusió em duu, sense solució de continuïtat, al segon aspecte de Moll que m'he proposat de glossar en la present intervenció. En efecte, suara deia que, en segon lloc, m'agradaria parlar del valor de l'obra científica de Francesc de Borja Moll. M'afanyo a dir que un dels seus mèrits fou la manera singular de preparar-s'hi. Puc donar testimoni reiterat de la sorpresa que han manifestat diversos col·legues estrangers el dia que han sabut —a vegades per mi mateix— que Moll no havia fet allò que s'anomena una "carrera universitària". Per començar, ni tan sols havia estudiat a la Universitat. De molt jove havia sentit versions orals de la *Lletra de convit* de Mossèn Alcover, de viva veu d'aquest, i quan Moll renuncià a prosseguir els estudis eclesiàstics, es posà a treballar amb Alcover, com he dit. Però fou aleshores que madurà la seva preparació en lingüística romànica: Alcover estava prou al corrent de la bibliografia especia-

litzada perquè qui volgués aprofundir-hi no es trobés amb mancances greus, i, de més a més, allí hi havia la famosa "calaixera", custòdia dels secrets de la història de la llengua en forma de fitxes heterogènies i de valor desigual, que Moll aprengué a valorar (excloent, corregint, reelaborant) abans d'atènyer la redacció definitiva. Ben mirat, però, això no era tot: si la situació descrita l'hauria pogut fer semblant a un aprenent d'enginyer que es posa a fer un pont sense dominar la teoria ni la tècnica de la construcció, amb el risc evident que el pont així fet s'enfonsi, Moll aviat tingué l'avinentsa d'aprendre bé com es fa un diccionari. Com deia sovint ell mateix, amb aquell aire faceciós que tant el caracteritzava, "si jo no vaig anar a la Universitat, foren diversos professors excel·lents els qui vingueren a casa meua, i d'ells vaig rebre lliçons particulars". I no exagerava. Cal recordar que, a l'inici dels anys vint, en els medis de la romanística europea hi havia una veritable expectació davant les notícies que circulaven sobre el diccionari d'Alcover. Si els especialistes s'interessaven, per exemple, per l'estat

Moll a l'Institut-Escola de Barcelona. La primera a l'esquerra és Maria Cardús, esposa de Badia i Margarit. Podem distingir en el grup a Joan Ainaud (darrere del professor Enric Bagué) i a Enric Casassas (amb ulleres, agenollat), que foren presidents de l'Institut d'Estudis Catalans en els períodes 1978-82 i 1982-86, respectivament.

del *Glossaire des patois de la Suisse romande*, molt més desitjaven de saber com estaven els treballs de preparació del seu paral·lel català, oi més que aquest es referia a una llengua molt més important històricament i geogràficament, emplaçada en un territori de passatge entre Gal·lo-romània i Ibero-romània i, en general, menys coneguda dels romanistes que el francès de Suïssa. L'expectació no era passiva. Nombrosos foren els romanistes que, tot esperant el diccionari, feien visites a Palma i parlaven amb Alcover i discutien amb ell qüestions de mètode. Moll no se'n perdia ni una. Cada visita d'aquests es traduïa en una nova informació que ell assaboria amb fruïció i amb profit. Però quan Moll al·ludia a les classes particulars, no pensava en aquests contactes, freqüents però esporàdics i assistemàtics, sinó en diversos sojorns prou perllongats perquè els equiparés a veritables cursos sencers. I això passà almenys tres vegades: amb Bernhard Schädel el 1921, amb Wilhelm Meyer-Lübke el 1923 i amb Leo Spitzer el 1929. Tres romanistes rellevants, tres etimòlegs sagaços, tres metodologies singulars. Així no és estrany que el taller del diccionari es convertís en un veritable seminari de filologia catalana de nivell universitari.

A les acaballes de l'any 1926 aparegué el primer fascicle del diccionari i el primer volum en quedà completat el 1930. Com ja era de preveure, el diccionari no defraudà: només d'obrir-lo, els lectors s'adonaven que exercia dignament la funció que se n'esperava. Passo per alt la indiferència amb què fou rebut a Barcelona, tant perquè són coses que val més d'oblidar, com perquè això s'esdevenia poc abans que —com ja ho he insinuat— fossin represes les relacions entre Alcover i Moll —sobretot per aquest—, d'una banda, i la gent de l'Institut d'Estudis Catalans, de l'altra. Nogensmenys, tot és perfectible. Només cal examinar les correccions i les millores que foren introduïdes a la segona edició dels dos volums primers de l'obra, respecte a llur versió original. I no ofenc pas la memòria de Mossèn Alcover si afirmo que les correccions i les millores eren

bra de pujar i baixar l'arbre del llagut (Mequinensa).

ESQUASSAR. v. tr. || 1. Treure l'alguia d'una bassa, toll, gorg, etc. (Aladern Dicc.). || 2. Menjar regaladament (Escrig-Ll., Martí G. Dicc.).

ESQUIADOR. m. Banc de devers sis pams de llargada, on els fusters carreters treballen amb la gúbia i fan els botons dels carros (Igualada).

ETIM.: derivat de *esgublar*.

ESQUIAR. v. tr. Fer els forats al botó de la roda d'un vehicle, servint-se de la gúbia (BDC, xxii, 130).

FON.: *esgublar* (or.).

ETIM.: derivat de *gúbia*.

ESQUEIX. m. Esqueix (Senterada).

ESQUEIXAR. v. tr. Esqueixar (Senterada).

ESQUELL. m. Esqueix, esgarrell (Maestr., Val.); cast. *desgarrón*, *siete*. Va sentir el cruixit de l'esqueix de la millor branca de la figuera, Valor Rond. 9.

FON.: *esgell* (Morella, Val.).

ESQUELL. m. Esgarip de certs animals, com els porcs, conills, rates, etc. (Andorra, Ripoll, Rupit, Bagà, Plana de Vic); cast. *chillido*. Uns fermes esgells sobtaren en anar a netejar, ara que'l Roig havia pres per blanc a las ratas, estirant-les un de sos esclops, Fons Auca 169. S'han sentit esgells i estranyes veus, Sagarra Comte 75.

FON.: *esgell* (Andorra); *esgell* (Ripoll, Rupit, Bagà, Plana de Vic).

ETIM.: onomatopeia.

ESQUELLAR. v. tr. Esqueixar (val.); cast. *rasgar*, *desgarrar*. Hagué capes esguellades, i gent a la cèquia a grapat, Ros Rom. 173. «La rama s'esguellà i caurà» (Morella).

FON.: *esgell* (Maestr.); *esgell* (Val.).

ESQUELLAR. v. intr. Giscar, esgaripar els porcs, conills, rates, etc. (Ripoll, Bagà, Rupit, Plana de Vic); cast. *chillar*. El mator, provell d'un ganxo... l'hi planta sota la barra fent-lo esguellar fortament, Scriptorium, febrer 1925. El sagristà esguellava com un ratoll encarpat, Espriu Anys 99.

FON.: *esguell* (or.).

ETIM.: V. *ESQUELL*.

ESQUELLÓ. m. Esqueix (Maestr.); cast. *desgarrón*.

ESGUERRAR. v. tr.: V. *ESGUERRAR* art. 2.

ESGUERRA. m. Efecte d'esguerrat; cosa esguerrada o malmesa; cast. *estropicio*, *yerro*. L'interrompé un Tità, de la natura esguerra, i que, guerso i d'estrafeta, figura, es veu entrar, Atlàntida III. A veure si li adobo aqueix esguerra de fisonomia, Vilanova Obres, XI, 144.

FON.: *esgerru* (or., men.); *esgerru* (occ.); *esgerru* (mall.).

ETIM.: derivat postverbal de *esguerrat*.

ESQUASSAR — 352 —

ESQUITANYAR-SE

ESQUERRONAR. v. tr. Esquerronar. Especialment: a) Fer saltar trossos de suro amb la tosca quan es rascla el suro, en la indústria tapera (Gir.).

ESQUILLAR-SE. v. refl. Esquillar, fugir com d'amagat (Rosselló, Vallespir, Eivissa); cast. *escabullirse*. Per escapar de la mort, soldats i caps s'esquillaven, Casaponce Faules 79.

FON.: *esgill* (pir-or., elv.).

VAR. FORM.: *esquillar*, *esquilllar-se*.

ESQUILLÈBIT. V. *ESQUILLÈBIT*.

ESQUIMAR-SE. v. refl. Esquillar-se, fugir d'amagat (Lluçanès); cast. *escabullirse*.

ESQUIMBAR-SE. v. refl. Davallar precipitadament (Conflent, Empordà). El cos d'en Temme, deslligat de les correlles..., varà, esguimbant-se herbatges avall, Ruyra Pinya, II, 225.

FON.: *esgimbá* (pir-or., or.).

ETIM.: probablement d'un creuament de *esguimar-se* amb *estimar-se*.

ESGUINALDO (i més vulg. *arguillando*, *arguinaldo*). m. Estrones o obsequi que es fa per Nadal (val.); cast. *aguinaldo*.

FON.: *esguinaldo* (Gandia, Alcoi, Pego); *agruinaldo* (Cullera); *arguinaldo* (Val.); *arguinaldo* (Maestr., Vall d'Uixó).

ETIM.: deformació vulgar del cast. *aguinaldo*.

ESGUINÇ. m. Esquinç (Caspans, Març, Masroig, Alcalá de X.); cast. *esguince*, *desgarro*.

ESGUINÇAMENT. m. Hèrnia (Bonansa, Pont de S.).

FON.: *esguinçament* (occ.).

ESGUINÇAR. v. tr. Esquinçar, esguinxar (Caspans, Març, Masroig, Gandesa, Tortosa, Benassal); cast. *desgarro*, *rascar*. Les aixirques esguinçades pel daull, Moreira Folkl. 200.

FON.: *esguinç* (Gandesa, Tortosa).

ESGUINGALLAR. v. tr. Destroçar, malmetre (Labèrnia-S. Dicc.).

ESGUINXAR. v. tr. Esquinçar (Vall d'Aneu).

ESGUINZO. m. Esquinç, tros esguinçat (Gandesa); cast. *desgarro*.

ESQUIT. m. Esquitx (val.); cast. *salpicadura*.

LOC.— *Esser un esquit de baci*: tenir mal geni, esser poc pacient (Val.).

FON.: *esquit* (Val., Alzira, Gandia, Dénia, Alcoi, Vilajolosa, Alacant).

INTENS.: *esquitet*, *esquitit*, *esquitot*.

VAR. FORM. I SINÓN.: *esquit*, *esquitx*.

ETIM.: onomatopeia.

ESQUITADA. f. Acte i efecte d'esquitxar; esquit (val.); cast. *salpicadura*.

FON.: *esquitá* (val.).

ESQUITANYAR-SE. v. refl. Esquitanyar-se (Vall d'Aneu).

“Penso que una bona pedra de toc per valorar la qualitat científica del diccionari són les etimologies...”

obra de Moll, ni més ni menys que, com deia, Moll ja havia signat, en la primera etapa, els articles més delicats. Però Moll no era un home per a fer i desfer tot sol, sinó que necessitava la col·laboració d'altri. D'ací que, amb un gest que l'honorava, associés Manuel Sanchis Guarnier a la redacció del diccionari, i ho dic així per les condicions personals en què aleshores es trobava l'enyorat amic valencià. I, encara, en les últimes etapes de l'empresa hi treballava la seva filla Aina, n'Aina. Aina Moll, que havia fet una carrera brillant a la Universitat de Barcelona —i ho diu qui en pot donar testimoni fefaent—, ultra la seva aportació personal, hi simbolitzava la continuació d'un missatge.

El *Diccionari Català Valencià Balear* és únic en el seu gènere entre les llengües romàniques, i és punt obligat de referència per a qualsevol

treball de lingüística catalana. No n'analitzaré el contingut, tant perquè, fent-ho, ultrapassaria el temps de què dispo, com perquè sé que la major part dels qui n'escolteu hi esteu ben familiaritzats. És clar que, des del seu acompliment s'han escolat trenta anys. Però les informacions que conté continuen tenint el valor que ja tenien arran de la seva publicació. I potser en tenen més, encara: si avui la inevitable estandardització a què es troba sotmesa la llengua desdibuixa i fa desaparèixer molts trets idiomàtics, el diccionari ens anirà recordant com era la llengua durant la primera meitat de la centúria present. Penso que una bona pedra de toc, per a valorar la qualitat científica del diccionari, són les etimologies i el recurs que s'hi fa als lingüistes que més se n'han ocupat. Ben bé una cinquantena de romanistes han estat presos en consideració a l'hora de

reconstruir la història de les paraules. Aebischer, Coromines, Díez, Förstemann, Gamillscheg, Groeber, Jud, Krüger, Malkiel, Menéndez Pidal, Meyer-Lübke, Niepage, Rohlf, Schädel, Schuchardt, Spitzer, Steiger, Wagner, Wartburg, Zauner serien els primers vint noms que se m'acudirien. I, a fe, quin elenc de prestigiosos especialistes! Potser algú podria objectar-hi que llur època de presència en el món científic de la romanística avui ja es troba força superada. És cert, però no és menys cert que la lingüística en els nostres dies s'ha anat interessant per altres metodologies i altres orientacions, fins al punt que els noms esmentats continuen essent actuals i de primera categoria en el terreny de la gramàtica històrica i de la lexicografia diacrònica. El diccionari d'Alcover i Moll té avui el mateix valor que tenia quan aparegué.

Nogensmenys, l'obra de Moll no s'escota amb el diccionari. M'hauria plagut d'esmentar encara moltes altres aportacions seves: la dialectologia, la

cultura material, la formació i la història de la llengua, el vocabulari, les edicions de textos medievals—i la llista pot allargar-se encara—, són tantes d'altres facetes del seu treball sobre la llengua. No tinc temps de comentar-les. Sí, però, que, abans d'acabar, voldria referir-me a la seva gramàtica històrica (1952). Com és ben sabut, Moll i jo coincidírem, escrivint sengles gramàtiques històriques, ignorant cada un d'ambdós que l'altre preparava la mateixa comesa. El meu llibre és de 1951, el d'ell, de 1952. Allò que entre persones altres que Moll i jo hauria pogut convertir-se en una mena de reticència competitiva, es resolgué en un reforçament de la nostra amistat. No oblidaré mai el dia que, ell a casa meva, ens adonàrem que havíem treballat sobre el mateix tema. Això vol dir almenys que jo podria parlar-ne molt, de la seva gramàtica. Deixeu-me dir només que si jo, en la meva, em manifestava molt supeditat a la bibliografia existent, ell féu una obra més personal,

amb un gran domini de la matèria. I això no s'explica —o no s'explica solament— per la vintena escassa d'anys que ens separava, sinó per haver aprofundit ell, com pocs, en la coneixença de la llengua medieval.

En fi, he exhaurit el temps que n'havíeu fixat. Potser m'hi he excedit i tot. Perdoneu-m'ho, i atribui-ho a la magnitud i a l'abundor de l'obra de Francesc de Borja Moll. El trobarem a faltar molt. Però, d'una manera o altra, la seva presència entre nosaltres resta assegurada a través de l'heretatge que n'hem rebut. Honor a la memòria de l'home i del científic. □

Intervenció del Dr. Badia i Margarit, president de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, en l'acte d'homenatge a Francesc de Borja Moll organitzat pel Parlament de les Illes Balears el 22 de març. Alguns passatges del text, per l'obligada limitació del temps, quedaren inèdits.

Granja La Balanguera

**DOLÇ
i
SALAT**

**GELATERIA
i
XOCOLATERIA**

*C/ JOAN MAURA, BISBE
CANTONADA C/ VINZASSA*

Podeu adquirir EL MIRALL a les següents llibreries:

Barcelona	Ona	Palma	Byblos
Barcelona	Signe	Palma	Embat
Campos	Colom	Palma	Fondevila
Ciutadella	Roser Seguí	Palma	Jaume de Montsó
Eivissa	Vara de Rei	Palma	Llibres Mallorca
Inca	Casa Pedrós	Palma	Manera
Inca	Espirafocs	Palma	México
Inca	Vilanova	Palma	Papereria Mallorca
Felanitx	Ramon Llull	Palma	Quart Creixent
Felanitx	Còndor	Palma	Selecta
Manacor	Xaloc	Palma	Totem
Maó	Catalana	Sant Joan	Ca na Blanch
Maó	Catòlica	Sóller	Calabruix
Palma	Alcaide	Son Cladera	Arbós
Palma	Balmes	Son Ferriol	Verd en Blau
Palma	Baron	València	Tres i Quatre

I als principals quioscos de Palma.

BUTLLETA DE SUBSCRIPCIÓ

Sr./a. _____
 Adreça _____
 C/ _____ Núm. _____ Pis _____
 Codi Postal _____ Població _____
 Telèfon _____

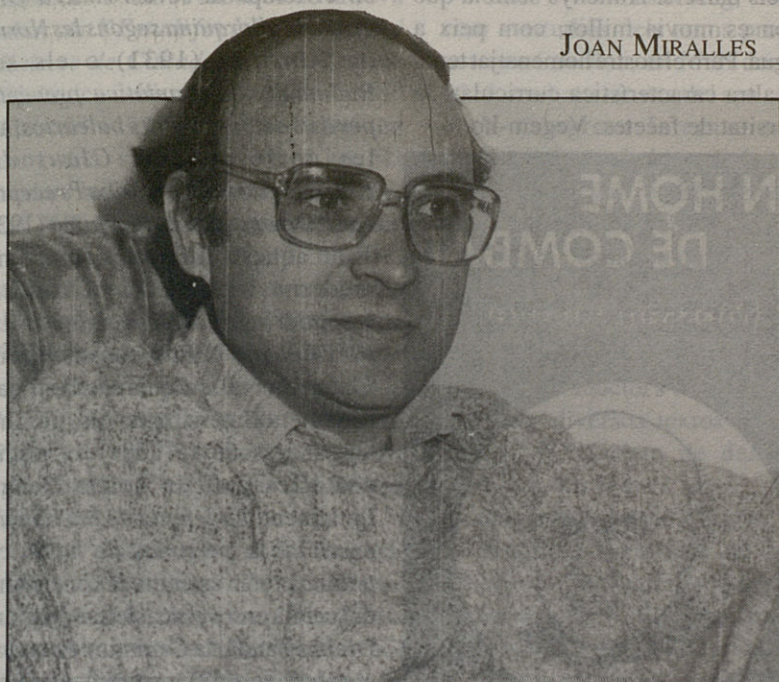
Em subscric a la revista EL MIRALL, al preu de 3.000 ptes. de quota anual. Podeu presentar els rebuts a l'entitat bancària / d'estalvi que indic a continuació a la qual deman que els accepti i els carregui al meu compte:

Banc/Caixa _____
 Agència/Oficina _____
 Cte/Lta. núm _____

Signatura _____

Homenatge a Francesc de B. Moll

JOAN MIRALLES

Joan Miralles.

ELS LLINATGES CATALANS

CATALUNYA
PAÍS VALENCIÀ
ILLES BALEARS

FRANCESC DE B. MOLL

L'obra cabdal de Moll com a onomasticòleg és *Els llinatges catalans* (1959), ampliada el 1982 i reeditada diverses vegades.

Molt honorable senyor president, honorables autoritats, senyores i senyors, amigues i amics: Permeteu-me en primer lloc agrair, en nom del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General i de la Universitat de les Illes Balears, la gentilesa que representa, per part del Parlament de la nostra Comunitat Autònoma, d'homenatjar un antic professor de la nostra Universitat i, alhora, un dels seus doctors "Honoris Causa" més il·lustres i més populars: el mestre Francesc de Borja Moll.

Deixau-me també, que abans de parlar dels aspectes més estrictament científics, conti breument com vaig conèixer el Sr. Moll. Pens que els petits detalls poden ésser ben indicatius, i, a part de la simple anècdota personal i puntual, ben sovint ens poden informar sobre el tarannà del personatge en qüestió.

La primera vegada que el vaig veure va ser en ocasió d'una vinguda a Palma, des del meu poble, quan jo era encara un al·lotet. En conserv un record una mica boirós, però tenc pre-

sent que em passejava amb un mestre d'escola per mi particularment estimat, tot un segon pare espiritual; quan fórem devora Cort el mestre m'advertí, a la vista d'un homenet de cara somrient i falaguer de cames, que passava suvora nosaltres: "Mira, Joan: això és un savi!". "Idò sí que el trob petit!", vaig dir jo. És clar, un savi em pensava que havia de ser una cosa grossa de tot, i òbviament creia que la capacitat cranial s'havia de correspondre amb una còrpora si fa no fa monumental. Passaren els anys, no en puc deter-

per una Nova Mallorca

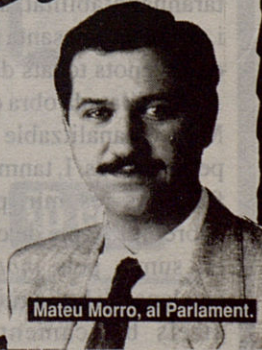

Sebastià Serra, a Cort.

VOTA

Nacionalistes de Mallorca

Mateu Morro, al Parlament.

minar amb exactitud la data, però devia ser el 1967, any envant any enrere, quan vaig visitar per primera vegada el Sr. Moll al carrer de la Torre de l'Amor per demanar-li una sèrie de qüestions referents a la tesi de llicenciatura sobre els malnoms del meu poble. Era un dia d'estiu d'una xafogor despietada. Don Francesc, patriarcal, em rebé molt cordialment; ens assegüem devora un ampli finestral. Vaig treure, frissós, el cartipàs amb la llista dels malnoms de Montuïri des del segle XIII fins al segle XX, i tira per envant, amb vertader ardor catecúmenic, vaig començar a desgranar la llarguíssima tirallonga de malnoms per veure si entre tots dos en trauríem l'entrellat etimològic corresponent. De primer la cara de Don Francesc era somrient i afable, però després d'una bona estona de recitar-li dotzenes i dotzenes de noms més o menys anodins, vaig poder notar que el seu posat esdevenia greu, resignat, i que els seus ulls semblava que s'anassen aclucant paulatinament. "Deu meditar", vaig pensar jo, ingenu. Mentrestant, defora, un esbart d'oronelles anant i venint adesiara, feien una aluleia de no dir, talment com si se'n riguessin de la feta. Per sort arribaren a la fi els malnoms més divertits: *Tianet de Randa*, *Tonelada i mitja*, *Trempança*, *Truc*, *Trulurú*, *Tuti*, *Twist*, *Verga d'or*, *Zópez*, etc. I afortunadament la cara del savi s'anà transfigurant de bell nou, i li retornaren el somriure i les bones colors. Ara, passats ja una bona partida d'anys, pens quantes vegades, davant ploms com el meu, Don Francesc degué pensar: "Ai!, Déu meu, ses coses que hauré hagut d'aguantar per La Ceba!". Per tant, a la vista d'això ja tenim alguns trets del seu tarannà: afabilitat, sentit de l'humor, i, sobretot una santa paciència a prova de jovenots tocats de furor filològic.

La dilatada obra de Francesc de B. Moll és analitzable des de diferents perspectives. I, tanmateix, si ens veim forçats a resumir, pens que destaca sobretot l'home de cultura interessat, en suma, pels mots de la llengua catalana. Hi ha lingüistes que se senten atrets bàsicament pels aspectes

abstractes, teòrics, formals, de la llengua. D'altres s'inclinen fonamentalment pels aspectes concrets, pràctics, lligats amb l'entorn cultural, amb la tradició, etc. Crec que en Moll és dels darrers. Almenys sembla que és on es movia millor, com peix a l'aigua. Però el nostre homenatjat tenia una altra característica curricular: la diversitat de facetes. Vegem-ho:

UN HOME DE COMBAT

(Mossèn Alcover)

Francesc de B. Moll

La magnífica obra biogràfica sobre Mn. Antoni Ma. Alcover.

En primer lloc hauríem de destacar el Moll lexicògraf, com a autor de diccionaris o vocabularis. Don Francesc tengué la sort, la gosadia, la constància, el mèrit, de ser el feliç continuador i enllestidor de la més important obra lexicogràfica sobre la llengua catalana publicada fins ara: el *Diccionari Català-Valencià-Balear*, iniciada per Mn. Antoni Maria Alcover, en 10 volums ben atapeïts, alhora diccionari de la llengua antiga i moderna, oral i escrita, popular i culta. Només per aquesta obra en Moll tendria ja assegurat un lloc preminent en la galeria dels més eminents filòlegs del nostre país. I, encara, no podem oblidar, d'altres treballs tan estimables com el *Suplement català al "Romanisches Etymologisches Wörterbuch"*, de W. Meyer-Lübke, obra de joventut publicada a l'"Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura"

als anys 1928-31 ni el *Diccionari Català-Castellà. Castellà-Català* (1978).

Tenim en segon lloc la faceta de gramàtic. Caldria destacar d'antuvi en el temps la seva *Primera Ortografia Mallorquina segons les Normes de l'Institut* (1931) o els seus *Rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics*, amb les corresponents *Claus dels Exercicis de la Gramàtica Preceptiva i de l'Ortografia Mallorquina* (1937). Tant aquests llibrets com la més moderna i primfilada *Gramàtica catalana referida especialment a les Illes Balears* (1968) constitueixen la font principal en què ens hem basat fonamentalment tots els qui hem tengut des de fa anys els primers contactes amb la nostra llengua. Igualment, *La lengua de las Baleares enseñada a personas de habla castellana* pretén estendre el coneixement del català entre els castellanoparlants. D'altra banda, la *Gramàtica històrica catalana* (1952) constitueix encara avui un dels textos bàsics per a l'estudi de l'evolució lingüística del català des del llatí.

Una altra faceta és la de lexicòleg. Com a estudiós de l'origen i significació dels mots, en Moll es revelà també com a científic d'elevada perspicàcia. Ho començà a demostrar de ben jovenet en les seves *Espigoladures filològiques* (1924), al'ombra del seu mestre Mn. Alcover. La publicació, també del *Vocabulari tècnic dels molins de vent en les Balears* i del *Vocabulari popular de l'art de la construcció*, en el "Butlletí de Dialectologia Catalana" (1934-35) revelen també el seu interès per la cultura popular tradicional. Potser, també, un dels articles més sòlids i madurs d'aquesta faceta sigui *Alguns mots d'origen aràbic* ("Estudis Romànics", 1963-68).

En Moll destaca també com a dialectòleg, com un dels millors coneixedors dels dialectes catalans, sobretot del baleàric. Hauríem de destacar en aquest sentit la publicació, desgraciadament incompleta, de *La felxio verbal en els dialectes catalans* ("Anuari de l'Oficina Romànica de

Ligüística i Literatura", 1929-33), materials que havien estat recollits per Mn. Alcover i que avui dia són encara un treball fonamental per a l'estudi de la morfologia verbal dialectal. D'altres mostres de la seva labor són l'*Estudi fonètic i lexical del dialecte de Ciutadella* ("Miscelánea Filológica dedicada a D. Antonio Mª Alcover" (1931). Sobre el balear, en donà una visió de conjunt en *Els parlars baleàrics* ("Actas y Memorias del VII Congreso Internacional de Lingüística Románica", 1955), en el seu article sobre *Estática y dinámica del catalán en Mallorca* ("Papeles de Son Armadans", 1960) o en *El habla de Mallorca*, inclosa en la *Historia de Mallorca*, coordinada per Mascaró Pasarius (1973), treball recentment republicat, en català, per l'editorial Barcino.

Com a historiador de la llengua, com a investigador de la llengua antiga, en Moll ha vists publicats els seus principals articles en un sol volum: *Textos i estudis medievals* (Publicacions de l'Abadia de Mont-

serrat, 1982), que aplega treballs sobre l'edició d'alguns textos antics, estudis sobre la llengua de Ramon Llull, sobre el *Liber Elegantiarum*, de Joan Esteve, i d'altres.

Com a onomasticòleg, és a dir, com a estudiós dels noms propis, de persona i de lloc, en Moll donà ja el 1955 una breu mostra del seu saber en el V Congreso Internacional de Ciencias Onomásticas, amb una comunicació sobre *El fichero de toponimia balear*. Però, no hi ha dubte que l'obra cabdal en aquesta matèria és *Els llinatges catalans* (1959), fa pocs anys reeditada, molt ampliada i corregida (1982).

Com a traductor s'ha dedicat també a traduir diversos textos o manuals bàsics. N'hauríem de destacar la *Introducción al latín vulgar*, de C. H. Grandgent, traduït de l'anglès (Centro de Estudios Históricos de Madrid, 1928), el *Manual de Lingüística Románica*, de B. E. Vidos, traduït de la versió italiana (1963). O d'altres, de caire ben diferent, com el *Llibre de facècies*, de Gianfranco Poggio

Bracciolini, traduït del llatí (1978), o monografies de caire filològic com *El dialecto de Alguer, su posición en la historia de la lengua catalana*, de H. Kuen, traduït de l'alemany (1934).

Com a folklorista s'interessà sobretot pel cançoner i les rondalles: *Cançons populars mallorquines. I Amoroses*, o *Transcripció de cançons populars mallorquines amb notes sobre fonètica sintàctica*, ambdós publicats el 1934, i, sobretot, les introduccions dels quatre volums del *Cançoner popular de Mallorca*, del P. Rafel Ginard (1967-75). I no podem oblidar tampoc els dibuixos del mateix Moll en l'*Aplech de Rondalles Mallorquines* (1970).

Una altra faceta d'en Moll que ha tengut una gran transcendència ha estat la de publicista. Una partida de centenars de títols d'articles de divulgació lingüística escampats per diaris i revistes ho avalen. N'hi ha prou a consultar l'interessant aplec *L'Home per la paraula* (1974) o els *Materials de divulgació filològica* publicats en ocasió del seu doctorat

l'escola surt al carrer

VI rencontre de corals escolars

21 de maig de 1991
de 18 a 20h / auditorium

ajuntament de palma

col.laboren

Diario de Mallorca

Construcciones y Pavimentaciones
BARCELONETE RAMON S.A.

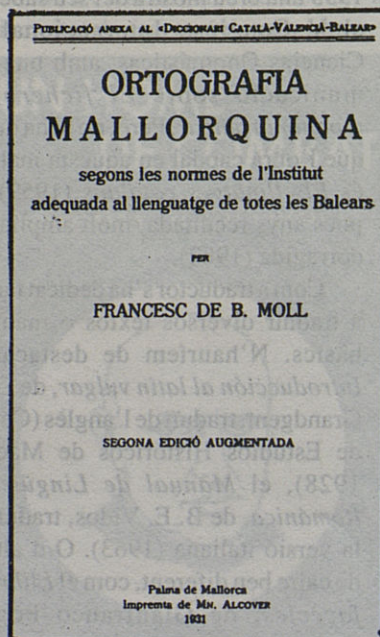
"Honoris Causa" de la UIB, el 1983.

Encara, podríem parlar del Moll editor i impulsor de tasques culturals com l'Obra Cultural Balear, així com també del Moll versificador (*Versos de la Ceba*), o com a autor de llibres de memòries (*Els meus primers trenta anys* i *Els altres quaranta anys*), o com a biògraf (*Un home de combat*), però la màquina implacable del temps ens indica que acabem.

Si observem de prim compte el to, la manera de fer, d'en Moll, el seu mateix tarannà com a investigador, crec que hi són ben manifestes algunes característiques que almenys en part ja he esmentat a l'inici. De primer jo en subratllaria la constància. *Nulla dies sine linea*, podria ser la seva divisa, o la que encapçala els llibres de la col·lecció "Les Illes d'Or" *Dura tamen molli saxa cauantur aqua* "I, tanmateix, el dur rocam és excavat per l'aigua molla". És cert que en Moll no tenia, potser, l'esperit quixotesca i genial de Mn. Alcover, però, de vegades, en definitiva, el millor mèrit és simplement acabar bé les obres dels més eminents "eixebrats". Pens que el Sr. Moll tengué sempre un gran sentit pragmàtic, i això, almenys per a mi, no és cap demèrit, sinó tot el contrari, principalment quan va unit a d'altres qualitats molt positives de la personalitat, com pot ésser la laboriositat i la perspicàcia en la recerca. Així mateix mestre Moll es plantejà sempre la problemàtica lingüística des de la vessant didàctica, i en aquest sentit ens trobam davant un home que sabé exposar d'una manera molt clara i amena les diverses

facetes i problemes de la llengua. Finalment, Francesc de Borja Moll va ser home d'humor, i d'això n'hi ha mil proves. I en aquest país, sota el mal fat dels odis bíblics, de les arrancades de cavall i les arribades d'ase, i on l'enveja és massa sovint la reina, tenir el suficient sentit de l'humor i, simplement, anar fent, amb

de l'actitud de les institucions públiques que tenen la responsabilitat, en definitiva, de garantir-ne la continuïtat, sinó que depèn també de l'actitud dels ciutadans en sentit ampli. És tot el teixit social el que ha de decidir com vol que sigui en darrera instància aquest futur. Però, també és igualment cert que si el Parlament, el nostre Parlament, com a màxim representant del poble de les Illes Balears, vol que aquest homenatge sigui qualche cosa més que un acte puntual, crec que la millor manera d'homenatjar el Sr. Moll, i precisament la que ell mateix agrairia més, com a filòleg compromès amb el seu poble i la seva llengua, seria que cadascú de les seves pròpies responsabilitats i possibilitats usàs i fes usar oralment i per escrit, decididament l'única llengua pròpia de les Illes Balears. Si les coses són així és ben segur que des del més enllà Don Francesc, amb el seu somriure entre irònic i tendre, i més enllà del bé i del mal, pensarà que a la fi aquesta vella i bella terra, sorgida enmig de la mar blava, haurà trobat el seu camí de recuperació nacional i que la divisa que guià tota la seva vida haurà estat una realitat i no una mera utopia. Gràcies. □

Com a gramàtic, Moll va publicar una colla d'obres en les quals ens hem basat fonamentalment tots els qui hem tengut des de fa anys els primers contactes amb la nostra llengua.

tenacitat i rigor, no solament no és un vici rebutjable sinó una activitat d'allò més útil i saludable.

Finalment, voldria fer encara una breu referència a la situació actual de la nostra llengua. Personalment som dels qui creuen que el futur de la llengua catalana no depèn solament

Text que el doctor Joan Miralles, cap del Departament de Filologia Catalana i Lingüística General de la UIB, va llegir en l'acte d'homenatge a Francesc de Borja Moll organitzat pel Parlament de les Illes Balears el 22-3-1991.

**LA SEVA AGÈNCIA DE VIATGES
A LES ILLES BALEARS
I ARA TAMBÉ A LES CANÀRIES**

Central:

Oms, 50/b
07003 PALMA DE MALLORCA
Balears - Espanya
Tels. (9) 71/71 13 46 - 72 38 42

Sucursals:

Carles III, 22/b
07080 EIVISSA
Balears - Espanya
Tels. (9) 71/31 24 72 - 27

Pl. del Príncep
07701 MAÓ - MENORCA
Balears - Espanya
Tels. (9) 71/36 70 13

In memoriam Francesc de B. Moll

ALBERT HAUF I VALLS

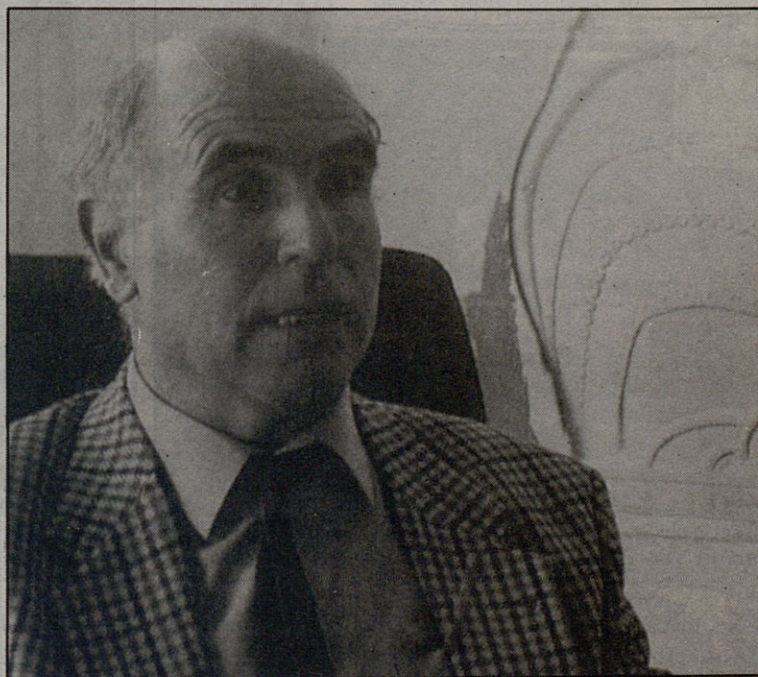
Magnífic Senyor Rector, estimada Aina Moll, dignes autoritats, amigues i amics.

Els meus col·legues Antoni Ferrando i Emili Casanova han evocat alguns dels aspectes que vinculen l'obra de Francesc de Borja Moll amb València, així com la importància del seu llegat científic.

Permeteu-me, que com a mallorquí i ex-deixeble del Prof. Moll a l'institut Ramon Llull de la ciutat de Mallorca, us en parli ara una mica, en un registre certament menys docte, "entre el record i l'enyorança", que diria Na Maria Antònia Salvà.

A tots, i especialment als més joves, ens resulta difícil acostar-nos al concepte de la mort i a totes les seves implicacions. Estem tan ocupats vivint les nostres vides que no trobem gaire temps per a tractar de copsar d'una forma o altra la pròpia existència ni el seu sentit. Com ens recorden els nostres clàssics, que per això són clàssics, perquè ens parlen de la vida i de la mort, són molts, la majoria, els qui "en tenebres d'escura vida, així callat oció viure passen...*essent menys que pedres o arbres*". Formen l'exèrcit innumerable dels qui moren "lo jorn primer de llur naixença". Com a contrast, tenim l'exemple i el model d'aquells que moren "sens jamás poder morir" del tot, perquè "en segura vida, ab serenitat de gloriosa fama reviuem".

Té per això sentit aquest ritual sincer de fer reviuir, públicament l'exemple dels millors. Deien els antics que "més valen els exemples que no la predicació més subtil". I no hi ha millor exemple que una vida, estimada amb plenitud i posada al servei d'unes conviccions. El concepte, tan martorellià de la fama, és, certament ben aplicable a Moll. Però Moll, que confessava tenir una "devoció especial al llibre de Joanot

Albert Hauf i Valls.

Martorell i estar enamorat de Carmesina" mai no fou, com Alcover, un home bel·licós, i temperamental que s'agradés de passar el temps redactant lletres de batalla. I tanmateix crec que mereix també, tant o més que Alcover el títol d'"un home de combat". La seva estratègia era, però, al meu entendre molt més subtil, i per això ha resultat també molt més eficaç. La va deixar ben expressada en el lema de l'editorial que porta el seu nom: "*Dura tamen molli saxa cauantur aqua*": "Tanmateix les dures roques són excavades per l'aigua molla". Aquest lema és molt més que un joc enginyós de paraules. Resumeix a la perfecció tota la filosofia i la trajectòria vital de Francesc Moll: el combat emblemàtic de l'acció intel·ligent, diplomàtica, assenyada, aparentment blana, però ininterrompuda, persistent i omnipresent. El predomini d'una voluntat aferrissada, d'un civisme que

combinava bé la tenacitat amb la humanitat, i que defugia amb serenor, tacte i habilitat no exempta de socarroneria i de sentit de l'humor, els exabruptes i les embestides de la barbàrie i de la intolerància, superant poc a poc obduracions, ignoràncies i obstacles. Alcover mai no hauria guanyat la gran batalla del Diccionari sense un estratega com Moll. La lliçó és massa evident i vàlida. I potser no fóra indiscret demanar-se ara i ací, si no ens han mancat molts més homes d'aquesta jeia, equilibrats, convençuts i convincents, que donen llum des de la seva fe pregona i el seu treball modèlic, però tan humil i mancats d'ambicions personals com incapaços de qualsevol classe d'histrionisme. Homes així no solament fan cultura. Fan també un país. Són la marca del nivell d'excel·lència d'una societat civilitzada.

Seria inimaginable pensar que hauria estat la cultura mallorquina

La llibreria del Sr. Moll, víctima permanent d'agressions i pintades. "Aquestes que hi ha ara, fa més d'un any que hi són. Ja no ens molestem a treure-les", ens diu na Francisca Moll. (Fotos arxiu *El Mirall*, abril 1991)

sense la tasca i l'exemple vital de Francesc de Borja Moll. Evidentment, els estudiosos de Filologia romànica li devem el *Diccionari*, la *Gramàtica històrica*, les versions i adaptacions de manuals com el *Gradgent* o el *Vidos*, però això, tot i ser tan important és no res en comparació amb l'impacte, gota a gota, tenaç i persistent de la seva constant presència. D'això n'hauria pogut parlar molt millor que no jo el malaguanyat Vidal i Alcover. La meua generació que va arribar al món entre dues guerres "incivils", la nostra i la mundial, tenia en principi ben poques expectatives de recuperar les paraules de la pròpia llengua. No oblidem que Salvador Espriu les havia ja gairebé soterrades en aquell magnífic testament literari que és *Primera història d'Ester*. Les increpacions, ni el "hable Ud. cristiano", pronunciades en una fonètica al·lucinant, no ens podien arrabassar els mots. Les arrels eren massa pregones; la saba massa viva. Però sí que vam ser víctimes d'una terrible agressió que ens condemnava al mestissatge, i a una forma cruel d'esquizofrènia: pensar i parlar en una

llengua i saber-ne escriure i llegir artificialment només una altra.

1. Edicions: creació d'una cultura

Donc bé: mai no oblidaré el plaer indescriptible que va suposar per a mi la lectura de les *Rondaies mallorquines* d'En Jordi Des Racó, publicades pel Sr. Moll. En aquells 24 volums de prosa sucosa i vitenca milers d'al·lots mallorquins vam redescobrir els propis mots en la màgia i prestigi del text imprès. Aquells llibrets van ser una espècie de cordó umbilical on vam aprendre a llegir en mallorquí. Crec no exagerar si dic que les *Rondaies* són l'obra més coneguda de la gent mallorquina. Un vertader "Best-seller". Moll no solament editava i reeditava incansablement aquells llibrets i els va prologar i presentar, sinó que, juntament amb el seu germà Pep, en va il·lustrar molts volums amb uns dibuixos senzills però força expressius. I de dibuixant, ben dotat, va passar més endavant, devers l'any 60, a locutor radiofònic a Ràdio Popular de Mallorca, dirigint un equip de voluntaris que llegia en sessions de

mitja hora i dues vegades a la setmana, una rondaia. Era l'emissió més escoltada. Segons testimoni del mateix Moll aquesta activitat de "rondaller" li va proporcionar "més popularitat que tota la feina d'escriure, de donar lliçons i conferències i de cremar-se les celles investigant etimologies". És possible que aquesta tasca fos també més directament útil al poble que no la recerca científica.

I si a les *Rondaies* vam agafar el gust a la lectura, vam poder continuar llegint en col·leccions que publicaven a Can Moll. Gràcies a la difícil continuïtat de "Les Illes d'Or" van caure dins les nostres urpes afamagades obres de prosistes tan exquisits i desconeguts com Miquel dels Sants Oliver o Salvador Galmès. Mai no oblidaré l'impacte inoblidable que em va causar la lectura d'aquella petita joia clàssica que és la *Minyonia d'un infant orat* de Llorenç Riber. I també els esclafits de riure provocats per l'odissea tràgico-marítima de l'Amo En Xesc de s'Ullastrar, o les comèdies de Pere d'Alcàntara Penya que representaven la veta popular, l'única tolerada aleshores. El meu primer

poema fou un plagi descarat d'un dels textos del *Hora verda* de Jaume Vidal i Alcover, publicat per Moll, que també havia donat a conèixer l'obra de Miquel Dolç. Naturalment, vaig ser un més dels qui vam aprendre a escriure tots solets, coixeu coixeu, amb les dues croses de l'*Ortografia mallorquina* i *Els rudiments de gramàtica preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics*.

Després va seguir la col·lecció "Raixa", iniciada el 1953 en forma de revista i prohibida només publicat el primer volum. L'aparició d'un segon volum en forma de miscel·lània va provocar un expedient que no va quallar i la revista es va convertir en una nova col·lecció iniciada amb el llibret de Joan Coromines, *El que s'ha de saber de la llengua catalana*. En

subscriptors arribava arreu una crònica cultural del Principat, València, Mallorca, Rosselló i l'Alguer i una llista de les obres publicades en català. Només els qui tenen alguna experiència de la feina que suposa l'edició d'un text poden imaginar les hores que Moll va dedicar a la revisió i correcció d'obres alienes amb tot el que això suposa. A la llibreria "Llibres Mallorca" hi havia una tertúlia permanent. També era permanentment víctima d'agressions i pintades. Una en va quedar especialment gravada: "Habrà otro Auschwitz, y vosotros sereis los primeros".

Moll tenia també el seu "pendant" de folklorista. Havia recollit i publicat en transcripció fonètica nombroses corrandes mallorquines que publicà a "Les Illes d'Or", i en aquella mateixa

per la qual Moll va publicar en llibre apart les valuoses intuïcions i experiències del franciscà, que són un verdader document, reservant-se per a ell mateix la tasca no gens fàcil de prologar els IV volums del *Cançonet* apareguts en la col·lecció "Els treballs i els dies". Crec poder dir que se'n va desfer molt bé, però que la tasca li degué ser ben feixuga. En els vols. 8 i 12 de la mateixa col·lecció hi trobareu els dos saborosos volums de memòries, document de primer ordre per a la nostra cultura i testimoni de la densa humanitat de F. de Moll.

2. La tasca pedagògica

A més dels seus llibres no podem oblidar el seu treball com a docent en circumstàncies no gens fàcils ni envejables. Ja us he avançat que vaig

Gràcies al volum *Cap d'any* que es regalava als subscriptors arribava arreu una crònica cultural del Principat, València, les Balears, el Rosselló i l'Alguer.

Primera edició d'*Un home de combat*, 1962.

La replega de la polèmica d'en Pep Gonella en un volumet de "Les Illes d'Or" va ser una edició que es va esgotar en poc temps.

aquesta nova col·lecció hi van trobar aixopluc escriptors de tots els dominis de la llengua: Espriu, Villalonga, Pedrolo, Moreu-Rey, Cirici Pellicer, Maria Aurèlia Capmany i Miquel Adlert. Joan Fuster hi va publicar *El descrèdit de la realitat* i també dos utilíssims volumets sobre *La poesia catalana*. Allà van aparèixer l'excelsional llibret de R. Pring-Mill, *El microcosmos lul·lià*. Gràcies al volum de *Cap d'any*, que es regalava als

col·lecció edità, el 1960, un volumet del P. Rafel Ginard, *El cançonet popular de Mallorca*. Llibre ple de saborino mallorquí que resumeix l'experiència de tota una vida. Moll un cop més havia sabut trobar una fórmula adequada a un problema delicat. El de la publicació del *Cançonet*. Sé per pròpia experiència que el P. Ginard era un home de gran sensibilitat poètica però mancat de formació i mètode acadèmics. Raó

conèixer Don Francesc a l'Institut. Vaig ser el seu únic estudiant d'alemany de "Preu" i vam arribar a un amigable acord i em vaig passar a la classe més nombrosa de francès. Moll havia fet oposicions a Professor adjunt numerari d'alemany, però va acabar ensenyant francès. Confrontat amb una massa turbulenta de joves esburbats va fer el mateix que els altres dos o tres col·legues que puc recordar amb afecte. Tractar d'ajudar aquells qui

mostraven interès i li demanaven consell. Crec que en els corredors de l'institut Ramon Llull més d'un jove mallorquí encara desorientat va rebre una empenta definitiva. Moll es referia a vegades a les seves gramàtiques italiana i alemanya com a les seves "males obres". De fet són una prova més de la seva gran capacitat de treball. Puc donar fe que les seves gramàtiques d'espanyol destinades als estrangers resultaven utilíssimes, perquè també les vaig fer servir com a professor "in partibus". Llàstima que la universitat no pogués incorporar un home d'aquesta talla fins el 1968. Naturalment fou mestre de la *Maioricensis Schola Lullistica*, que li acaba de dedicar una *Miscellanea* (1990), conjuntament amb el P. Miquel Colom, un altre veterà del *Diccionari* que ja ha superat els noranta anys.

3. L'Obra Cultural Balear

Què més? M'he allargassat ja massa i sembla que encara no he començat a dir allò que vessa del cor. Resta encara esmentar com a mínim la seva tasca docent dins l'àmbit específic de l'Obra Cultural Balear fundada per iniciativa seva vers el 1962 i destinada a impulsar l'estudi i conreu de la llengua vernacle. El primer curs s'impartí el 1962-63. Moll va declinar el càrrec de president però li va donar sempre el seu més decidit suport. Tinc ací davant un retall groc del setmanari "Sóller" on llegim: *Anunci, "Se traspassa homenatge"*. Moll, amenaçat pels qui convocaven sopars d'homenatge en honor seu hi escriu: *"exposat que la idea prosperi; i em sabria greu, perquè no som home d'exhibicions ni d'espectacles. (...) deman, per amor de Déu i de la Maredeueta, que deixin anar homenatges personals referits a mi, que des d'ara ja els agraesc i els don per rebuts... Vull proposar una solució... del meu gust. Heu de pensar i creure (noteu ací el to de rondaia) que dins ca meva, després de vuit fills i filles de carn i os, va néixer una filla que no té cos, però té ànima: és l'Obra Cultural Balear. Aquesta nina incorporà, sí que agraïria —i jo també— un homenatge consistent en*

"Sa Jaia Xeloc i sa Jaia Bigalot"

"En Juanet i es set missatges"

"Un festejador"

Francesc de Borja Moll i el seu germà Pep il·lustraren molts volums de les *Rondaies*, editades per l'editorial Moll.

la col·laboració dels meus amics i presumptes homenatjadors, que es podria manifestar amb aportació de diners (que l'Obra n'ha de mester molts per poder-ne donar molts), o de llibres (per a la biblioteca que té iniciada), o de mobles... Si l'homenatge s'encamina així com he indicat, des d'ara m'hi apunt".

Malgrat aquesta resistència els premis i homenatges li arribaren. Quan el 1978 va rebre el prestigiós "Premi Ossian" de Hamburg, va dir i va deixar escrit:

El premi valuós que avui m'atorguen a títol personal, no és benefici d'una persona sola: en participa la col·lectivitat dels nostres pobles de catalana raça...

afirmant, a més, que considerava: ...un mitjà per moure altres empreses; que l'exemplaritat del premi arribi a nous treballadors que continuïn la feina cultural d'aquesta terra...

Moll inclou, naturalment, València en aquesta col·lectivitat històrico-cultural.

4. Moll polemista

Un tema que record molt bé i que ací a València pot tenir cert interès és el de la participació de Moll en la batalla-espectacle de la litúrgia en vernacle. Moll va participar el 1965 amb Badia i Sanchis Guarnier al segon Congrés Litúrgic de Montserrat. Per aquelles calendes a Mallorca hom reclamava la litúrgia en mallorquí i quan van arribar les normes vaticanes de substituir el llatí pel *vernaculum* hom va anunciar des de moltes trones que la "epístola i el evangelio se leerán en vernáculo, o sea en castellano". Moll va adreçar una carta molt clara i llampant al vicari general i hom va iniciar una campanya arreu de l'illa, campanya que va tenir extraordinari ressò i sembla que va deixar les coses clares una vegada per totes.

Una matèria digna de recordar ara

i ací, sembla que temàticament ja superada a Mallorca però no encara a València, ni de molt, és la polèmica d'En Pep Gonella, pseudònim d'un articulista mallorquinista que cap el 1972 acusà Moll de culpable de la barcelonització dels escriptors insulars i de la "catalanització" del mallorquí. La polèmica va durar 75 dies i la trobareu resumida al vol. 104 de la Col.lecció "les Illes d'Or". Pocs homes han tingut més informació científica ni unes idees més clares sobre la història de la nostra llengua, i la carta del Prof. Moll al president Suárez mereixeria ser reeditada i distribuïda massivament. És la rèplica assenyada, definitiva i científica, d'un savi, a l'atrevida ignorància i les patètiques banades d'improvisats filòlegs de cafè, i a la mala fe dels sembradors de discòrdies i de confusionismes.

Com podeu veure la història es repeteix per tot arreu. A Mallorca van aconseguir de superar aquests i d'altres obstacles gràcies a aquest home que —com ens diu en la seva darrera carta— es considerava i volia ser normal, amant de la vida, de l'honradesa i del progrés, que es confessava indiferent davant els diners i la vanagloria; que tenia una pregonera humilitat i per això també tenia fe en Déu. Al final de les seves memòries hi trobareu un "quasi testament", d'on he copiat les ratlles següents:

"Al punt que ho naix, comença de morir", ha dit un poeta. Per això la mort no em fa por com a simple desaparició del món, que ja tinc programada des de sempre. El que em preocupa són les circumstàncies incertes en què es pugui produir

aquella desaparició.

Fa alguns anys que, per fer-me omplir el qüestionari Proust, em demanaren com m'agradaria morir. No he de mudar la resposta que aleshores vaig escriure: "En pau amb Déu, de pressa i sense adonar-me'n".

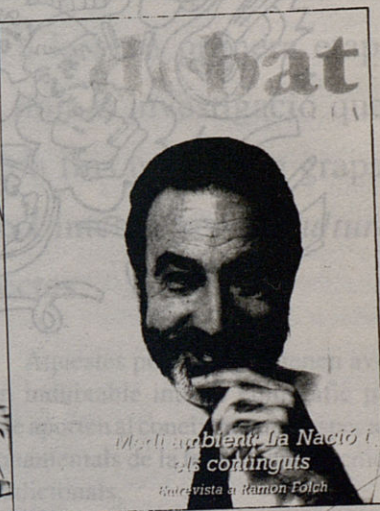
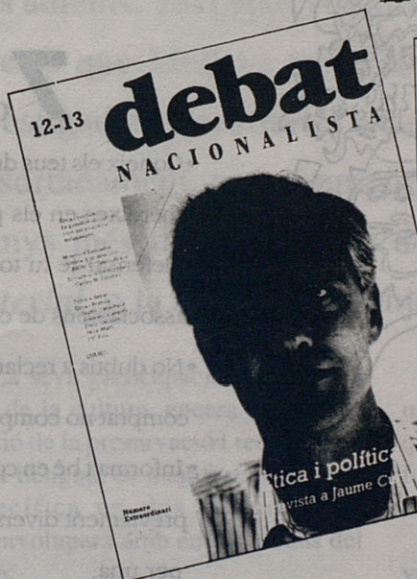
Estic segur que el Déu a qui estimava i en qui creia aquest home

savi i bo, l'haurà acollit amorosament en el seu si. □

Parlament en l'acte d'homenatge que la Universitat de València va retre a F. de B. Moll, 5-3-91.

Albert Hauf és catedràtic de Filologia Catalana d'aquesta Universitat.

El nacionalisme és a debat.

Revista trimestral

El núm. 14 és al quiosc o llibreria

debat
NACIONALISTA

"Pretén ésser una eina més al servei de la reconstrucció nacional dels Països Catalans oberta a totes les tendències i ideologies que vulguin, sense complexos, construir la nació catalana".

Subscriu-te i participa en el debat.

Targeta de subscripció

Nom _____

Adreça _____

Població _____

Tel. _____

☐ Subscripció normal 2.500 Ptes.

☐ Subscripció suport 3.500 Ptes.

Altres formes de pagament

☐ Xec bancari adjunt núm. _____

☐ Contra reemborsament

☐ Gir postal

Domiciliació a Banc o Caixa

de _____ de 199 _____

Sr. Director Banc o Caixa _____

Sucursal _____

Adreça _____

Compte corrent/
llibreta d'estalvis núm. _____

A nom de _____

Distingit senyor,

Us preguem que fins a una nova ordre feu efectiu a Fundació CDP amb càrrec al meu compte corrent/llibreta d'estalvis els rebuts anyals, que per a aquesta entitat us siguin presentats. Cordialment,

Signat

Gran Via de les Corts
Catalanes, 570, entresol
Tel. 254 97 02
Fax: 254 97 03
08011 Barcelona

Fundació
CDP
Centre
Documentació
Política

COMPRAR BÉ ÉS

Consumir millor

*El millor que et podem
donar són aquests consells*

7

CONSELLS PER CONSUMIR MILLOR.

- Coneix els teus drets, així podràs elegir la qualitat que mereixes en els productes i servicis.
- Defensar-te tu totsol és més difícil. Acudeix a les associacions de consumidors..En el teu propi interès.
- No dubtis a reclamar si creus que el producte que has comprat no compleix amb les condicions necessàries.
- Informa't bé en comprar, comprova els preus i estudia prèviament diverses alternatives a l'hora de decidir-te per una.
- Llegeix els contractes i negocia les condicions quan firmis una compra important.
- No compres productes que no estiguin degudament etiquetats.
- Acudeix a Direcció General de Consum, Oficines Municipals d'Informació al Consumidor i Associacions de Consum de les Illes Balears.

GOVERN BALEAR

Conselleria de Sanitat
i Seguretat Social

DIRECCIÓ GENERAL DE CONSUM

Moll i la cultura material

ANDREU RAMIS PUIG-GROS

ÀGUILA DE POLLENÇA

La vertadera magnitud del personatge ja ha estat copçada per persones més destres i en moments i llocs més adients. Tot i així, voldria fer present que una de les facetes que Moll va treballar a la seva primera etapa investigadora constitueix una línia d'investigació que, dissortadament, no es reprendria fins un bon grapat d'anys més tard. Es tracta de l'interès per la *cultura material* o la cultura dels objectes.

La seva preocupació per aquesta part de la cultura, encara que sia en funció de la preservació i recuperació de la llengua, es manifesta de forma específica en dos vertents que desenvoluparà amb èmfasi abans del 1936:

a. La tasca de lexicòleg, enquadrat dins l'escola alemanya d'Hamburg que desenvoluparà la línia d'investigació *Wörtern und Sachen* amb exponents locals tan destacables com els treballs de Mn. Antoni M. Alcover, Antoni Griera o Peter H. Rokseth.

b. La il·lustració com a suport informatiu bàsic per a la descripció, tant als estudis monogràfics com a obres de caràcter general com és ara el mateix Diccionari Català-Valencià-Balear.

Les paraules i les coses

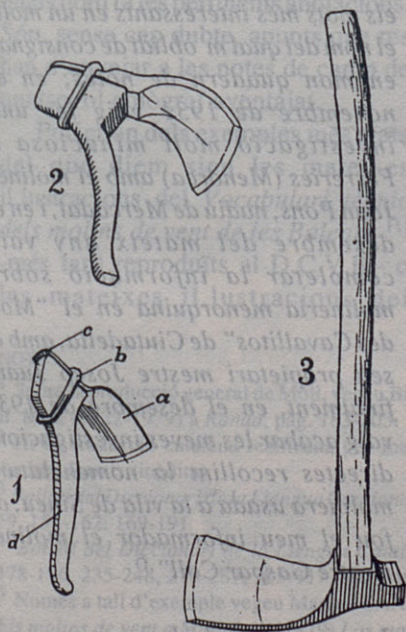
Aquesta producció, cronològicament enquadrible en els primers cinc anys de la dècada dels 30, es limita a tres articles monogràfics sobre els molins de vent, el vocabulari de la construcció i les sines¹. La tasca d'il·lustrador, complementària de la primera, es perllongarà fins a la finalització del Diccionari.

Aquestes publicacions tenen avui un indubtable interès etnogràfic pel que aporten al coneixement d'aspectes fonamentals de la tecnologia i tècnica tradicionals.

Evidentment, i fent honor a la veritat, Moll no va ésser el primer investigador preocupat per la descripció i estudi de la cultura material. Abans hi havia hagut les aportacions de l'Arxiduc Lluís Salvador amb el seu *Die Balearen*, però, segons nosaltres, responia a un altre corrent de pensament. Ell, en definitiva, havia arribat a una colònia, a una terra primitiva i endarrerida de la qual en fa una descripció, acuradíssima, però des d'un punt de vista *exògen*.

Moll, amb la seva metodologia lingüística, entronca amb el corrent *endògen* de l'anàlisi de la realitat. Rera la tasca investigadora, efectuada amb rigor, existeix sempre l'afany de recuperació de la llengua i la cultura. Vet aquí sinó la justificació que encapçala el primer article:

"Els molins de vent estan a punt de desaparèixer. De tota la terra catalana, únicament les Balears els han conservats fins avui; però ara ja estan agonitzant fins i tot a les nostres

1, alxa dreta;—2, alxa girada;—3, alxa de peu.
a, pala;—b, esclop;—c, coa;—d, màneg (en la terminologia d'Eivissa).

ELEMENTS DECORATIUS FACTORS DECISIUS

Nosaltres sabem bé que la decoració, la personalització de la seva llar, és el resultat d'una tasca conjunta: espai, mitjans, formes i productes diversos. Elements decoratius que donen forma i vida exclusiva al seu entorn familiar.

S'ho imagina sense rajoles?
És clar, són factors decisius!
Completi la seva decoració a PREFAMA.

PREFAMA

■ PALLS DE MALLORCA:

Exposició:
Aving. Lluís Salvador, 84 - Tels. 75 54 45 - 75 16 31

Magatzems:

Poigón San Castellet, Gran Via Asima - Tel. 29 40 04
Poigón Cal'n Valero, C/ 4 Novembre, 111 - Tel. 20 66 66
Cal'n Blau, C/ Sordades, s/n - Tel. 27 00 61

■ LLUCMAJOR:

Onices, Fàbrica / Exposició:
Bisbe Pere Rog, 29 - Tels. 66 01 50 - 66 01 54

■ S'ARENAL:

Magatzem / Exposició:
Carretera Militar, 228 - Tel. 26 22 38

■ CALA D'OR:

Magatzem / Exposició:
Ctra. Colonge - Colo D'Or, Km. 1.500
Tels. 65 82 10 - 65 82 28

■ PORRERES:

Fàbrica / Magatzem:
Ctra. Campos, Km. 0.400 - Tel. 64 71 05

Un curset de català als anys difícils

JOSEP CAPÓ I JUAN

Homenatge a Costa i Llobera a l'avenc de Son Pou de Conaegra, de Santa Maria del Camí, el 5 de setembre de 1971. D'esquerra a dreta: Guillem Massot i Muntaner, Mn. Bartomeu Torres Gost, Franc esc de B. Moll, Mn. Baltasar Coll, Antoni Seguí (amb ulleres), Rafel Jaume, Bari Antolí (propietària del lloc), Guillem Colom, Miquel Dolç i Mn. Josep Capó. (Fotografia de l'arxiu personal de l'autor)

Els dies de vacances del curs 1948-49 jo investigava a l'arxiu municipal de Palma, del qual n'era l'arxiver Joan Sbert i Massanet. Ens decidírem a organitzar un curset de mallorquí per al vinent juliol destinat a estudiants. En Joan Sbert cercà alumnes i jo també, la majoria seminaristes; els inscrits foren un total de 21. El curset començà el 4 de juliol (1949) a can Joan Sbert, el bell casal de la Rambla, dirigit per Francesc de B. Moll. Sbert passava l'estiu a Son Roca i venia expressament cada tarda per obrir i tancar la casa, malgrat que ell no era alumne. Jo, sí.

Entre els qui férem el curset s'hi contava Vicenç Rosselló Verger,

Llorenç Pérez Martínez, Joan Mas, després conegut autor de teatre regional i un mestre d'escola de qui no record el nom. També hi havia un grupet d'al·lots entre elles Francesca Bosch Capó (qui després es casaria amb Josep Ma Magrinyà) i la poetessa Cèlia Viñas. Dels altres alumnes he oblidat els noms.

Francesc de B. Moll durant tres setmanes ens donà les nocions de gramàtica catalana i ens féu conèixer els principals autors de la nostra literatura que en aquells anys passava per una situació tràgica.

Aquest curset alegrà certes persones majors amants de la nostra

llengua, algunes de les quals em preguntaren si era vera la seva verificació. Llorenç Moyà hi assistí alguns dies com oient i per conèixer els alumnes: ell i jo ens coneguérem allà.

Uns dies abans de començar em vaig trobar amb Francesc de B. Moll qui em va dir: Ha vingut en S. i m'ha precintat els exemplars de *la Gramàtica Preceptiva per a ús dels escriptors baleàrics*.

- Idò ara no tendrem llibre de text?

- Sí que en tendrem, perquè no he entregat tots els exemplars.

Tanmateix el curset fou una espira, encara que petita, de la represa de la nostra llengua amb gent nova. □

Des de la pàtria íntima, amb amorosia: temps costerut

PERE REURER

Francesc de B. Moll fou bressolat a Ciutadella de Menorca. El batle actual d'aquesta vila, amb motiu del traspàs del Fill Il.lustre, es traslladà a Ciutat per tal de fer arribar el condol del poble als seus familiars. Poc després, comentava a la premsa insular que els fills del Sr. Moll li havien explicat com el seu pare, poc abans de morir, quan la malaltia que patia li impedia de reconèixer-los, recordava Ciutadella. La conversa era semblant a aquesta:

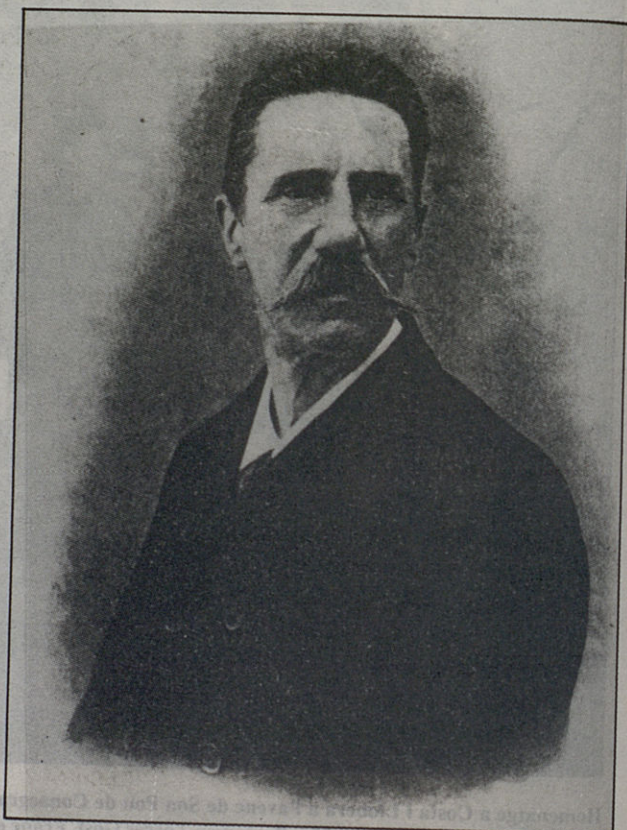
— “I tu, qui ets?

— Som n'Aina.

— I d'on ets?

— De Ciutadella.

— Ah!, Ciutadella és meva!”.

En Josep Moll i Vidal (En Mollet).

A nosaltres, els menorquins, i, en especial, als ciutadellencs ens ha agradat darrerament omplir-nos la boca tot dient “en Moll és nostre!”, si bé podem afirmar, amb recança, que la gran majoria no hem estat -no som, encara avui- conseqüents amb el seu mestratge. Així i tot, però, considerava que els ciutadellencs l'estimaven massa.

La seva mare, Marianna Casanovas i Oliver, d'arrel pagesa, era filla de l'amo En Rafel, de Son Fe Vell, “un home alt, sec, vigorós i d'una ferma honradesa antiga”, tal com ens conta a *Els meus primers trenta anys* (1). En certa manera, Moll és hereu de

les millors qualitats de la gent camperola: dematiner, honrat, feiner, resistent davant les batzagades de la incomprensió. El seu pare era un dels homes més originals i extraordinaris que hi ha hagut a Ciutadella, conegut arreu amb el sobrenom d'“en Mollet”. El fet que el seu pare surti a *Foc i Fum*, comèdia costumista en tres actes que anyalment es representa a la vila de Ponent poc abans de les festes de Sant Joan, lliga indefugiblement la seva família amb les “essències” ciutadellenques, així com, també, per haver dibuixat durant molts d'anys les famoses “carotes”, que els cavallers de la Festa esqueixen amb puny ca-

valcant a tota velocitat enmig de la gernació.

Fóra bo de recordar avui que el Moll filòleg, com a científic de la llengua, ha esdevingut el patriarca contemporani de la llengua catalana, juntament amb Pompeu Fabra; fins i tot, ens atrevim a dir que, per l'època que li va tocar de viure, representa la prehistòria i la història de la lingüística catalana moderna, i ja se sap que les prehistòries són sempre costerudes. Pertanyia a una raça d'estudiosos ja pràcticament extingida: la dels qui dediquen la seva vida a un “opus magnum”, a una obra de llarg abast, ajornant la recompensa, ben al contrari

del ritme que porten avui els individus, les societats, empeltades de frisseres, de canvis insospitats i delerosos desitjos de triomf. Aquest desgavell d'estructures, de pensaments, de subcultures que caracteritza les nostres frívols comunitats és el mirall d'un temps pragmàtic, sense grans projectes, gens constant d'un temps on tot canvia amb nosaltres però sense nosaltres -talment un Despotisme mancat d'Il·lustració-, on tot avorreix

se de la importància del català fou quan mossèn Alcover arribà al Seminari per tal d'arreglar paraules i frases que li servissin per al diccionari que preparava des de feia molts anys. Deixem, però, que sigui el mateix Moll qui, amb la seva brillantor estilística, ens ho descrigui:

«Per primera vegada vaig sentir parlar, amb coneixement directe, de Costa i Llobera, de Joan Alcover, de

dedicació, el seny filològic i el rigor necessaris per assaonar la consciència col·lectiva del nostre poble. El punt de partença del recobriment lingüístic, en bona mesura, ens el va marcar ell, des de la seva autoritat, mai no imposada i sempre reconeguda.

Si, indirectament, a través de mossèn Alcover, el Seminari de Menorca sembrà en ell la llavor del coneixement i de l'estimació envers la nostra llengua, la història posterior, la història més recent, havia d'atorgar a aquesta institució el paper d'aglutinant en la tasca de redreçament lingüístic del poble de Menorca. Aquesta irradiació s'ha palesat, de manera difosa, des de la meitat de l'actual segle, i, de manera força punyent, des dels anys immediatament predemocràtics. D'això n'era ben conscient el Sr. Moll.

El 1958, segons relata a *Els altres quaranta anys*, amb motiu de la commemoració del quart centenari de l'Any de la Desgràcia (9 de juliol del 1558), l'Ajuntament de Ciutadella convocà uns Jocs Florals, actuant ell de mantenidor.

«(...) Vaig acceptar la invitació perquè em donava l'oportunitat de presentar el fet cultural de la nostra llengua a un públic que feia vint anys que n'estava desvinculat. Durant la guerra civil, Menorca havia estat en mans dels rojos, i a la postguerra els vencedors havien fomentat la idea de la "España una" en un sentit d'uniformació rigorosa i artificial, que, en definitiva, equivalia a "España castellana". Era ben hora de fer obrir els ulls dels menorquins contra aquest engany, i res millor que adreçar-me als meus conciutadans amb un discurs prestigiats pel caràcter oficial de la festa que es preparava» (p. 171).

El seu discurs, titulat *Menorca dins la Literatura*, fou editat posteriorment, obtenint una favorable acollida, especialment a Menorca. De fet, aquell opuscle, determinà, segons el criteri del seu autor, el començament de presa de consciència de poble, sobretot entre el jovent menorquí. Algun dia, hom escriurà la història completa d'aquest procés; de mo-

Homenatge a Francisc de B. Moll (Dibuix de Joan Mercadal, estudiant de COU a l'institut d'Alaior, publicat a la revista *S'Uil de Sol* d'aquesta població).

però res no subleva, on tot cansa però res no és alterat.

Resseguint de bell nou les passes primerenques del Doctor Moll, hem de recordar, també, que anà madurant dins del Seminari diocesà de Ciutadella, on s'emprava exclusivament la llengua castellana per a formació dels joves.

«El fet que el Seminari estigués castellanitzat era resultat d'un procés gradual d'assimilació centralista que havia començat a tot el país en el segle XVIII i que a Menorca havia estat més tardà a causa de les dominacions angleses d'aquell segle, però després havia tingut una motivació en la presència forastera d'alguns bisbes del segle XIX...» (2).

La primera vegada que va adonar-

Frederic Mistral, de la Renaixença i de moltes altres coses i persones que havien estat fora de l'àrea de l'ensenyança que rebíem. Per primera vegada vaig sentir exposar idees clares i precises sobre els conceptes de llengua i dialecte, sobre la posició del menorquí respecte del català, i del català envers el castellà. Per primera vegada, també, vaig entreveure que Espanya era un conglomerat i no un bloc massís i uniforme. Les meves idees s'aclarien, el camp ideològic s'eixamplava, els mites prefabricats s'enderrocaven i jo em sentia renéixer a una vida mental nova, més íntima, més intensa i més veraç que aquella en què fins aleshores havia vegetat el meu cervellet de tretze anys» (3).

El mestratge de mossèn Alcover va trobar en Francisc de B. Moll la

ment, però, ens limitarem a recordar algunes baules.

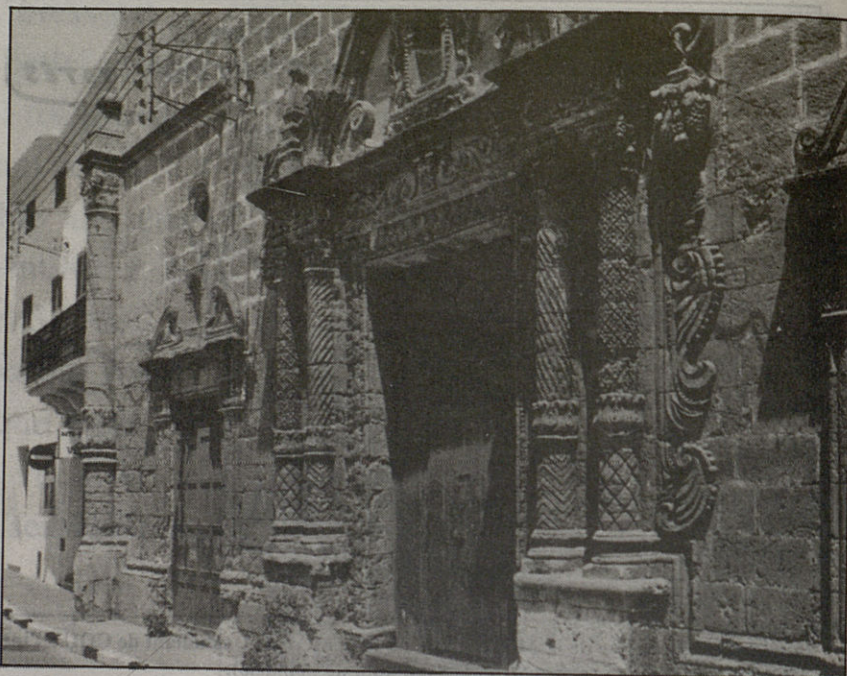
Just ara ens hem referit a la meitat del segle XX com a moment d'inflexió en el recobriment de la nostra personalitat lingüística i cultural. Assenyalem aquesta data tot pensant en la figura de mossèn Josep Salord i Farnés (Ciutadella, 1911-1969), un home que esmerçà la seva vida en favor de la lluita per la nostra cultura i per allò que hom anomena "senyes d'identitat". Persona senzilla i sacerdot exemplar, la seva feina i la seva actitud foren decisives per aconseguir la progressiva introducció de la llengua del poble a la litúrgia. L'any 1963 escrivia un extens article, erudit i senzill alhora, titulat *La llengua dels menorquins*, mitjançant el qual sortia al pas dels prejudicis existents sobre el nom i l'essència del nostre idioma.

Desconeixem el grau d'interconnexió existent entre el Sr. Salord i el Sr. Moll, puix que aquest no es deixava veure gaire per Menorca, llevat de les breus estades per conviure amb la família. Mossèn Salord era un autodidacte que, abans de la guerra, ja llegia textos escrits en català antic, els estudiava i s'hi delectava. Durant uns anys fou rector d'Es Migjorn Gran, potser el poble que millor ha conservat la riquesa lèxica de l'idioma, el poble amb major competència lingüística de Menorca atès que els seus habitants mai no han tingut prejudicis en aquest sentit. Allí conegué els fills del doctor Francesc Camps i Mercadal, més conegut per Francesc d'Albranca (Es Migjorn Gran, 1852-1929), eminent metge i folklorista menorquí que va recollir amb amorosia la cultura popular escampada arreu, duent a terme aquesta tasca durant la segona meitat del segle passat.

El Sr. Salord posseïa una rica vida interior, però era incapaç d'imposar-se als altres. Aquest tret i la situació intermitja que ocupava a l'escalafó eclesial expliquen que no exercís un major influx damunt dels clergues de la Cúria, restant mancat de suport i de comprensió en la seva solitària lluita. Així i tot, però, des de Migjorn Gran estant, exercí el seu magisteri damunt d'un grapat de joves, que, passant el

temps, esdevindran punts de referència obligats en el procés de ressorgiment. Esteim parlant de Llorenç Olives, d'Antoni Moll i Camps (nét del doctor Camps) i de Xavier Moll (germà de l'anterior). Segons ens diu el Sr. Llorenç Olives, aleshores seminarista "in pectore" com els altres, s'adonaren que tenien un mestre al seu davant i que, quan parlaven amb ell, havien d'escollir el vocabulari que feien emprar. Els dijous decapvespre, en

N'Antoni Moll i en Xavier Moll deixaren el Seminari (l'un partí cap a Barcelona, on s'integrà dins el món editorial, i l'altre es decantà cap a la música, sortint a l'estranger); només en Llorenç Olives continuà la carrera eclesiàstica, arribant a ser rector de la institució devers els anys seixanta. A començaments d'aquesta dècada, entrà al Seminari una nova fornada de gent jove molt conscienciada, que seria l'encarregada de donar continuïtat a

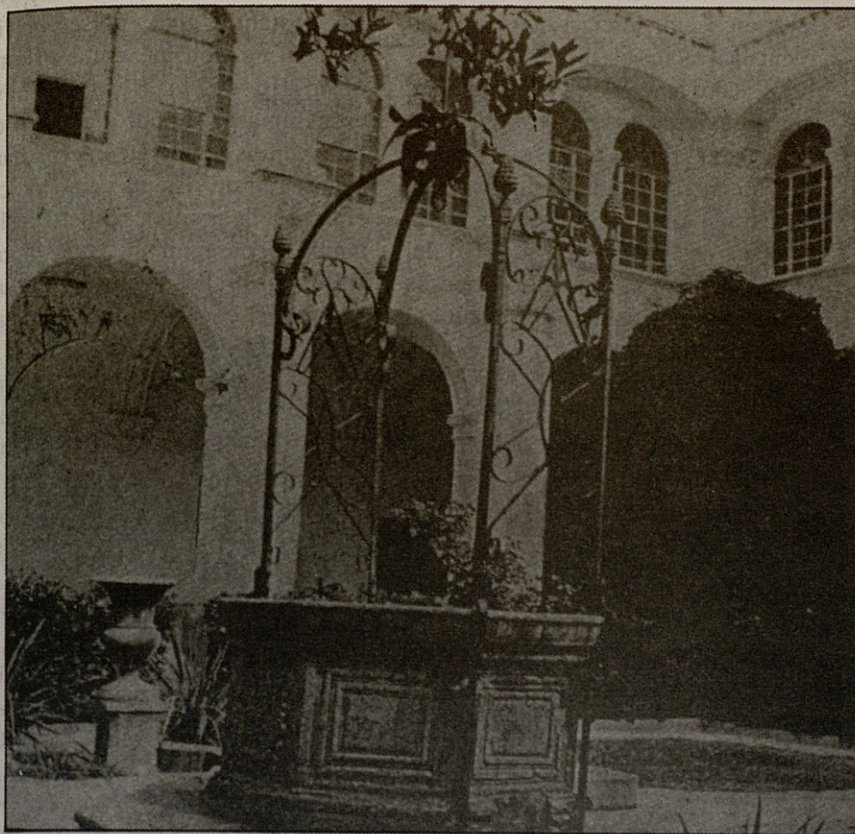

Ciutadella. Església del Roser.

Llorenç Olives i n'Antoni Moll, grans lectors, sortien al camp i llegien episodis del *Blanquerna*. El mestratge del Sr. Salord s'allargassà fins que una mort sobtada se l'emportà.

Cap als anys quaranta i cinquanta, l'Església menorquina, com la d'arreu de l'estat, era triomfalista. Llavors, el bisbe de Menorca era el Sr. Pasqual, nat a Mallorca. Home major, posseïdor d'una vasta cultura, que, malgrat ser molt conscient de la catalanitat de la nostra llengua -era company generacional de mossèn Costa i Llobera i de Joan Alcover-, estava molt compromès amb el sistema i no volia enfrontar-s'hi. Com a anècdota, direm que tingué una forta discussió amb mossèn Alcover pel fet que aquest no acceptava el darwinisme com a explicació científica del desenvolupament de l'home com a espècie.

l'esforç iniciat pels anteriors: Jaume Mascaró (avui professor d'Antropologia a la Universitat de Barcelona), Joan Febrer (capellà de l'església de Sant Francesc, a Maó), Josep Castell (ja mort), Josep Antoni Pons Roca (secretari provisional de l'ajuntament de Ciutadella) són noms a tenir en compte. Aquest darrer, malgrat no ser seminarista, tenia un despatx d'advocat ben al davant del Seminari; fou el primer president i animador de JJ.MM., establint contacte amb joves universitaris maonesos que també demostraven una sensibilització envers la llengua: Josep Miquel Vidal i Hernández (actual director de l'Obra Cultural de Manorca, "alma mater" de l'Enciclopèdia de Menorca i vertader il·lustrat del segle XX), Joan Fèlix (professor de Química de l'institut de Maó), Mateu Seguí Puntas

El pati del seminari de Ciutadella.

(que ja no és entre nosaltres) i Andreu Murillo (historiador i home d'empenta). Sota l'orientació del Sr. Olives, alguns seminaristes llegien el *Nou Testament* editat en català per l'abadia de Montserrat, actuació incomprendible per a molts altres. La *Gramàtica catalana referida especialment a les illes Balears*, de «Raixa» i el *Promptuari d'ortografia* foren els primers textos que empraren. Estaven subscrits a la col·lecció «Les Illes d'or» i a les *Rondaies mallorquines*.

Sabut és que Menorca, tant en l'aspecte cultural com econòmic i social, s'ha relacionat molt més amb Catalunya que no pas amb Mallorca. A la primeria dels seixanta, el Sr. Olives, per exemple, es traslladava setmanalment a la Ciutat Comtal per qüestions de litúrgia i de pastoral, però, alhora, sovintejava nuclis catalanistes i progressistes. Mallorca, reclosa en ella mateixa, no oferia, globalment, perspectives de transformació. Aquesta tendència explica l'escàs contacte de Menorca amb la tasca que el Doctor Moll duia a terme a l'illa germana, si bé, com és

natural, era coneguda per les minories lletraferides.

Poc abans de les festes de Sant Joan de 1962, el Sr. Moll, acompanyat per altres amics lingüistes, entre els quals cal esmentar en Josep Mª Llompart i en Guillem Colom, arribà a Ciutadella. No només vingué a veure la família, sinó, més aviat, a promocionar el Diccionari, establint relació amb aquell nucli de gent que, a través de les esclatxes dels sòlids murs de la jerarquia eclesiàstica, guaitava un horitzó de normalitat. Moll encoratjà la vitalitat del grupet.

La tònica general, però, no era pas aquesta, i bona prova d'açò és l'avalot que s'aixecà quan el Sr. Olives, a l'entrada de una església, penjà un cartellet amb aquesta inscripció: «Tancau la porta». Foren titllats de «catalanistes», «separatistes» i «comunistes» per tots aquells que defensaven l'"statu quo". Escriure en català, llavors, era un delictes.

Al llarg d'aquests anys procelosos, un fet decisiu en la lluita d'aquests joves fou la publicació, arran del Concili Vaticà II, de la *Constitució sobre litúrgia* (1964), on es parlava de

l'ús de la llengua vernacle a la litúrgia, perquè, fins aleshores, l'ofici es deia en llatí. Moll s'interessà força per aquesta qüestió, escrivint articles a la premsa (vid. *L'home per la paraula*, Ed. Moll, pp. 123-141 i *Els altres quaranta anys*, Ed. Moll, pp. 233-239). Aquest document atorgava poders als bisbes perquè permetessin que les celebracions es diguessin en llengua vernacle. A Menorca, el bisbe Pasqual afavorí l'ús de la llengua del poble tant a la litúrgia com a la catequesi; nomenà una comissió, integrada pel Sr. Salord i pel Sr. Olives, encarregada d'adaptar a l'ortografia menorquina els textos que havien de llegir-se el diumenge a les parròquies, així com els que havien d'usar-se per a la catequesi. Trobam, doncs, una clara analogia entre la feina d'adaptació duita a terme a Menorca pels Srs. Salord i Olives i la desenvolupada a Mallorca pel Sr. Moll. Pel que fa a la nostra illa, només a alguns petits nuclis de població, com ara Es Migjorn Gran, Sant Climent i, fins i tot amb certes reticències, a Ferreries, foren acceptades amb naturalitat les conseqüències que es derivaven de la Constitució esmentada pel que fa al tema de la llengua. La resposta donada per la majoria de clergues menorquins, però, a l'igual que succeí a Mallorca, fou decebedora, entaulant-se una dura confrontació entre la colla de defensors del vernacle i la munió que propugnava que la llengua vernacle era el castellà.

Les tensions dins el Seminari arribaren a fer-se insostenibles. Arribats a aquest punt, el bisbe Pasqual, l'any 1964, va fer fora el Sr. Llorenç Olives, qui, de llavors ençà, s'ha mantingut al marge de la institució. Parlant amb ell, ens confessa que un dels trets que més admirava del Sr. Moll era la seva serenitat: «amb un permanent sentit de l'humor, mai no es mostrà irat per les sacsejades rebudes; estava segur que la causa avançaria. Davant de la incomprensió general, arribàrem a pensar que el camí de recuperació de la nostra identitat esdevenia gairebé intransitable; la seva, però, era una actitud molt adulta, una actitud que contrastava clarament amb la nostra, puix,

empesos per l'energia jovenívola, no hi érem a temps; ell, tot i que no contemporitzava, sabia el que era esperar perquè feia molts anys que esperava; sabia que no podia canviar el món en quatre dies i tingué paciència, no es cremà en l'intent com ens succeï a nosaltres. Si en aquells moments ens haguessin dit que havíem d'esperar vint anys, no ens ho hauríem cregut».

La fredor ambiental determinà que, a casa nostra, l'acabament de l'obra del Diccionari no tingués pas gaire ressò. El distribuïdor dels treballs d'en Moll era n'Andreu Genestar (parent de la seva dona). De fet, però, només hi havia dos punts de venda: la "Llibreria des racó", a Ciutadella, i "Can Parpal", a Maó. En qualsevol cas, hom pot suposar que es tractava d'un fons bibliogràfic quasibé esmorteït, atès que era un material que entrava molt de cap a dent... fins i tot les *Rondaies mallorquines*. Convé recordar que, aleshores, el sector industrial encara gaudia d'un pes específic important dins l'economia illenca -a diferència del succeix avui,

amb un sector terciari que pràcticament usufructua els dos terços. Doncs bé, d'acord amb aquest plantejament, una de les mancances històriques més lamentables rau en què, durant el segle XX, Menorca no ha tingut una burgesia il·lustrada que, a diferència de la catalana de principis de segle -o del grapat de mallorquins que, empesos per en Moll, engegaren l'Obra Cultural Balear l'any 1962-, tingués una actuació decidida en favor de la recuperació de la personalitat del poble menorquí, amb el paper fonamental que l'idioma hauria d'haver tingut.

Avançant una mica més en el temps, arribam a les darreries dels seixanta i principis dels setanta, els anys predemocràtics, una època en què la lluita per llengua formava part d'un paquet reivindicatiu on hi tenien cabuda, de manera principal fins i tot, la lluita per la democràcia i la defensa de les llibertats. Francesc de B. Moll mai no en va fer bandera ideològica de la qüestió lingüística, ans al contrari: explicava que les llengües no es barallen; en qualsevol cas, es barallen els éssers humans que les fan servir.

No obstant i això, potser inevitablement, en Moll, més enllà de l'estudi científic de la llengua, havia esdevingut el símbol d'allò pel que lluitaven els demòcrates, per als quals, aconseguir un sistema democràtic no era, tan sols, assolir les llibertats, sinó, també, aconseguir un Estat plural i solidari, on les diferents cultures poguessin coexistir amb igualtat i respecte.

El Seminari serà, ara més que mai, centre de sensibilització cultural i lingüística. Seran nombrosos els joves menorquins que a l'ombra del seu claustre trobaran el valor de l'amistat, el domini d'ells mateixos, la dimensió espiritual de la vida, l'estimació per l'estudi. Allí viuran un ambient extremadament porós a la realitat del món i tots aquells joves hi adquiriran forts compromisos personals: l'amor a la terra, a la música, la defensa de la llengua. Sabut és que, a Menorca, no tenim Universitat, ni tampoc grans intel·lectuals; el Seminari, aleshores, salvant totes les distàncies, era l'única institució paral·lela a aquella. Homes com Miquel Anglada (actual rector), Joan Melià (personatge cosmopolita, de sòlida formació humanística i teològica), Joan Febrer i molts altres, portaren aires renovadors procedents de les Universitats espanyoles i europees. Els intercanvis amb Catalunya eren freqüents, ja fos per l'arribada de conferenciants, a través de la lectura dels llibres que s'hi publicaven o mitjançant la "Nova Cançó".

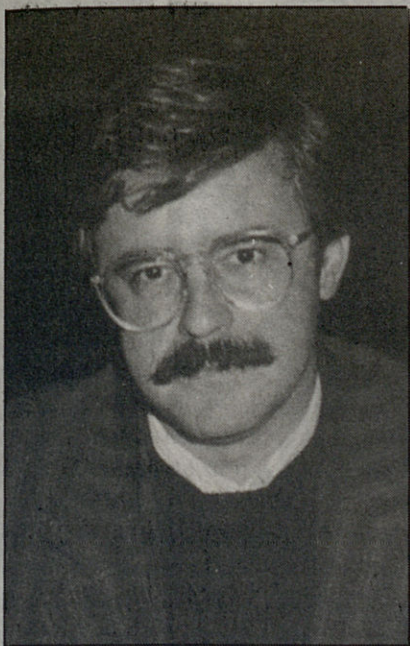
Entre la fornada de joves que visqueren aquests anys estant al Seminari hi trobam gent com en Joan Marí, n'Agustí Anglada, n'Ignasi Mascaró, en Sebastià Taltavull (actualment Vicari General de la diòcesi de Menorca), en Jaume Obrador, en Josep Mª Quintana, en Joan Carles de Nicolás, i tants d'altres. D'aquests, potser qui va tenir una relació més directa amb Francesc de B. Moll hagi estat n'Ignasi Mascaró, actualment professor de Llatí a l'Institut de Ciutadella, que es defineix com a amant rabiós del llenguatge i de les llengües totes.

Un cop acabada l'etapa del Seminari, n'Ignasi es traslladà a Ciutat

Ciutadella, ses Voltes.

per tal de començar estudis universitaris. Podríem dir que aquesta era una situació, si més no, anòmala entre els joves universitaris menorquins, perquè la majoria s'adreçava a Barcelona. Si escollí la capital balear fou perquè, en principi, tenia intenció de seguir estudis teològics, però se'n va refer posteriorment i estudià

Joan Fc. López Casanovas, un dels menorquins que més ha treballat i treballa en favor de la nostra llengua.

filologia. En Moll fou un dels seus professors al primer any de carrera. A hores perdudes, treballava a la llibreria del filòleg i sovintejava la seu de l'editorial, on es delectava tot escoltant el Mestre o en Josep Mª Llompart. Una volta acabats els estudis universitaris, va perdre el contacte, si bé el recuperà poc després, quan, essent el Sr. Climent Garau president de l'Obra Cultural Balear, ell n'era vocal en representació de Menorca.

Segons Mascaró, en Moll era conscient que tenia tot el pes d'un símbol, d'una bandera lingüística, que era una referència obligada. En aquest sentit, el seu magisteri, segons el nostre interlocutor, va ser possible perquè era menorquí, ja que, aleshores, Mallorca encara era desconeguda pels seus veïns de Llevant.

Un dematí d'estiu, Ignasi Mascaró, passejant pels voltants de Ciutadella, es va fixar en un jove que, assegut

suvora la mar, a sa Caleta, llegia en català la biografia d'Allison Peirce sobre Ramon Llull. D'aquesta manera tan poc acadèmica, conegué en Joan Francesc López i Casanovas, un dels menorquins que més ha treballat i treballa en favor de la nostra llengua. Professor i poeta, ha estat durant anys Conseller de Cultura del Consell insular de Menorca.

A començaments dels setanta, s'arreglega, a Ciutadella, un grup humà que, sense conformar una generació, continuaran la tasca de recuperació lingüística: Ignasi Mascaró, Joan López, Manuel Casanovas (ja mort), Andreu Bosch (mestre d'escola i actor), Gustau Juan (poeta)... Un element aglutinador serà el teatre, però, endemés, cal tenir en compte que, paral·lelament, es donaran tota una sèrie de circumstàncies que, barrejant-se, definiran el caliu d'aquests anys: reivindicacions polítiques, festes d'estudiants, moviments musicals, etc. En aquest sentit, la parròquia de Sant Esteve esdevindrà punt de convergència.

Quan Pau Faner publica *Contes menorquins* (1972), esclata l'eufòria. Aquesta data esdevé emblemàtica en la història del redreçament cultural del país, assenyalant el moment de la incorporació definitiva de Menorca a la literatura catalana contemporània, moment que, per altra banda, coincideix amb el "boom" de la novel·lística mallorquina (Guillem Frontera, Gabriel Janer Manila, etc.). Francesc de B. Moll és el primer en alegrar-se per aquest fet, i així ens ho diu al pròleg del llibre de relats. A partir d'aquí, un enfilall d'autors novells - tant en prosa com en poesia - han anat abeurant el paisatge literari de la nostra illa, tot convertint en fèrtil verger allò que era terra erma.

Deixant de banda, però, el món de la creació literària i tornant a la realitat sociolingüística de la nostra illa, el cert és que, avui per avui, palesam unes conductes lingüístiques molt poc compromeses amb la tasca normalitzadora. Al començament, dèiem que als menorquins ens ha agradat de mostrar en Francesc de B. Moll com a símbol d'un poble que es pretén culte,

i, més encara, autocomplaent de la seva cultura al davant d'altres pobles germans. Posats a reflexionar sobre la qüestió, ens adonam que aquesta complaença, a principis dels noranta, no té sentit si és que n'ha tingut mai. No voldríem que figures gegantines com la de Mestre Moll fossin emprades

El 1972 Pau Faner publica els *Contes menorquins*. Aquesta data esdevé emblemàtica en la història del redreçament cultural del país.

com a escut darrere del qual amagar la pèrdua accelerada de personalitat per part del cos social que habita aquests tros de terra. Hem de renovar de bell nou el compromís cívic de redreçar aquest país, un compromís que ha d'abastar tots els àmbits de decisió - principalment el de la llengua, però no només aquest; un compromís que ens ha d'integrar dins la nació dels qui volem viure en català oberts al món.

Francesc de Borja Moll i Casanovas, adéu per sempre més des de la vostra pàtria íntima. □

Bibliografia:

- (1) MOLL I CASASNOVAS, Francesc de B.: *Els meus primers trenta anys*. Ed. Moll, 1975, p. 11.
- (2) Ibid. p. 89.
- (3) Ibid. p. 95.

En el nivell de l'anècdota

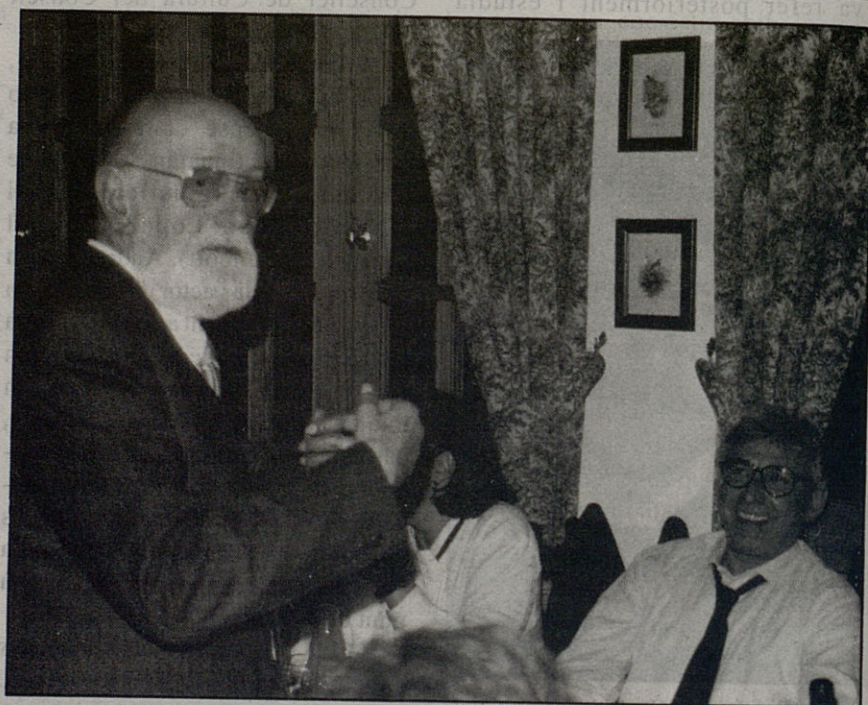
JOSEP M. LLOMPART

Tot i que en el seu rostre, en l'expressió del seu esguard, podíeu trobar alguna retirada amb el rostre i amb l'esguard de Charlie Rivel, Francesc de B. Moll no era una persona pintoresca ni, molt menys, còmica. Un cert posat d'universitari europeu, una mena de noblesa civilitzadíssima, afaïçonaven la seriositat profunda del seu tarannà; seriositat que s'avenia perfectament amb el somriure inextinguible i amb un sentit de l'humor molt subtil i alhora molt vitenc, traduït mantes vegades en ironia —tal com esqueia a la història del temps rúfol que li tocà viure— i en ben poques ocasions —potser mai— en sarcasme. Així com la rialla estentòria de mossèn Alcover, el seu mestre, tenia unes evidents inflexions modernistes, el somris de Francesc de B. Moll s'avenia amb l'equilibri just del noucentisme.

Per això, més que protagonista d'anècdotes, com ho foren Pere d'Alcàntara Penya o el mateix Antoni Mª Alcover, va ésser home d'actituds: actitud digna, estoica, davant les adversitats; actitud divertida davant les insensateses d'una època en què el "Delegado Provincial de Información y Turismo" (llegiu "cap de la censura") igual podia prohibir la publicació d'uns quaderns literaris pel simple fet d'estar escrits en català, que demanar-vos, ignorant i candorós, si aquell tal Leopardi era un autor comunista.

Tots els qui vàrem treballar devora ell haguérem d'aprendre l'exemple de fermesa i de paciència, de dignitat i d'alegria, d'ironia i d'humor, que Francesc de B. Moll ens brindava a nivell quotidià, i, a mesura d'aquest exemple, vàrem haver d'assumir l'anormalitat essencial en què es movia, per la força incontrastable de les circumstàncies, la cultura pròpia del nostre país.

Tots, en aquella època, havíem de

"Eh, pare Llopart, quines coses hem de fer per mor de la ceba?" (El cantant Raimon i Josep M. Llopart a Mallorca, abril de 1991). (Foto arxiu OCB)

servir per a tot i no podíem prescindir de cap dels mitjans que teníem a l'abast per tal de salvar o de difondre aquella cultura. Això en Moll ho va comprendre perfectament i ens ho va fer comprendre a tots. Mai no va considerar incompatible l'elaboració del *Diccionari català-valencià-balear* o la més rigorosa investigació científica al voltant de la llengua, amb altres activitats marginals, aparentment absurdes i fins i tot frívols, inconcebibles dins un altre context sociocultural. Per exemple, la divulgació i el foment d'aquella "nova cançó" catalana dels anys seixanta, una de les més admirables temptatives d'incidència damunt sectors amplis de la societat dels Països Catalans.

Francesc de B. Moll va ser un dels primers que, a les nostres illes, s'adonaren de la importància d'aquell moviment i varen contribuir d'alguna manera a impulsar-lo. No l'oblidaré

mai, amagat darrere una cortina, posant els discos que il·lustraven una xerrada meua sobre el tema. A ell, persona de molt ben assaonada formació musical, no li devien fer gaire el pes ni aquella mena de Jacques Brel d'anar per casa que es reflectia en les cançons del meu per tants conceptes admirat Josep Mª Espinàs, ni la veu enrogallada i solemnement desafinada de l'estimat Miquel Porter, ni el falset de cap de nas del Dr. Delfí Aballa, ni tan sols el crit visceral de Raimon. Però sabia que tot plegat era eficaç i útil per al país, i no dubtava gens a beneir-ho i a escampar-ho. Tanmateix, en una de les nombroses ocasions en què, empesos per la nostra dèria d'apostolat, repetíem aquella xerrada, no es va poder estar de dir-me:

¿Eh, "pare" Llopart (m'anomenava així en correspondència al "pare Moll" amb què jo m'adreçava a ell), quines coses hem de fer per mor de la ceba?

No era un home d'anècdotes, però sí un home alegre, que sabia posar la millor bona cara al pitjor mal temps i depositar una gota endolcidora d'humor damunt les coses més empipadores.

Una vegada, quan ja tenia el *Diccionari* a punt d'acabar, havien organitzat a Palma unes d'aquelles "santas misiones" del temps del nacional-catolicisme, amb rosaris de l'aurora, sermons gesticulants, processons penitencials i consignes apocalíptiques vociferades per altaveu. A ell, que era profundament i autènticament religiós, tot allò el molestava una cosa de no dir.

Va entrar dins el despatx la seva muller:

Borja, vénen a veure si vols donar res per ses missions.

¿Per ses missions? Jo no les he comanades, ses missions! En fi: jas, dona-los això i que se'n vagin.

Amb cara de pomes agres va tornar a la feina. Devia haver topat amb una definició lexicogràfica especialment

delicada, perquè contemplava, amb el front arrugat i sense acabar de decidir-se, una sèrie de fitxes esteses damunt la taula. A poc a poc, en veu molt baixeta, va començar a taral·lejar (signe inequívoc en ell de perplexitat, de preocupació o de males retranques) una cançó. I quina cançó!:

*Ruja el infierno,
brame Satán:
la fe en España
no morirá*

Consultava un llibre, n'obria un altre, repassava de bell nou les fitxes. "Ses missions... Jo no les he comanades, ses missions!", mussitava per a ell mateix adesiara. Mirava uns papers...

*Ruja el infierno
brame Satán...*

S'alçava de la cadira, anava fins a un prestatge, el rebostejava, tornava a la cadira, agafava un dels volums que

tenia en terra, devora la taula. De cop l'esguard se li il·luminà, les arrugues del front desaparegueren i l'ample somris habitual se li encengué de bell nou a la cara. Es veu que havia trobat, finalment, la solució exacta, plenament satisfactòria. Aleshores la seva veu estil·lada de tenor, estalviant-li qualsevol comentari, va rompre en un cant de victòria que omplí, triomfal, tota la casa:

*Ruja el infierno,
brame Satán!
La fe en España
no morirá!*

Francesc de B. Moll ha deixat com un rastre d'alegria i de facècia que endolceix la difícil història del nostre país i del nostre temps. Ha deixat, també, l'exemple d'una actitud cívica, d'una laboriositat incansable, d'un rigor sense feblesa. Tant de bo el record que en servam sigui per a nosaltres una penyora d'esperança. □

Les aules didàctiques

són equipaments del Departament de Dinàmica Educativa i compten amb la col·laboració de distints departaments municipals.

- Ofereixen recursos sobre els temes en que estan especialitzades.
- Són espais oberts a l'organització de distints tipus d'activitats:
 - pròpies de l'Ajuntament
 - en conveni amb les entitats de la ciutat
 - pròpies de les entitats de la ciutat
- Ofereixen suport a distintes activitats del Departament de Dinàmica Educativa.
- Poden ser utilitzades per escolars, entitats ciutadanes i ciutadans en general.

ajuntament
de palma
balears

per a més informació:

Serveis Educatius
Departament de Dinàmica Educativa
Plaça de Cort, 4 - 3r (Can Bauçà)
Telèfon: 72 77 44 ext. 8305

aula de consum
mercat de l'olivar

Memòria històrica

FRANCESCA BOSCH I CAPÓ

*Adéu, adéu! Deixau-me l'alegria de
saber-vos fidels, segurs, intactes.
Jaume Vidal Alcover, "El dolor de
cada dia"*

M'ho va dir un amic: I tu que festeges amb un barceloní del l'Institut-Escola, com vas de català escrit? Malament, val més que no en parlem. T'interessa un curset d'en Moll? No me'n faltaria d'altra, ja ho crec que sí.

I així començarem. L'amic em digué que m'havia d'inscriure i dur una fotografia de carnet. A ca meva preguntaren: A on és el curset, dius? A ca n'Sbert, a la Rambla. A ca s'Estudiant? De fotografia ni parlar-ne!!

L'amic em tramità els papers (el seu pare treballava a l'editorial del Sr. Moll), i un bon dia de juliol férem cap a la Rambla devers les 4 o les 5 de l'horabaixa.

Hi havia consignes: entrar seriosament dins l'ample portal i pujar fins el primer pis; una vegada dins el rebedor, una escaleta mal dissimulada ens conduïa a una habitació interior amb finestra a un pati. Una taula petita i cadires per seure. A la paret, un mapa, que cada dia es despenjava i guardava com un tresor, dels països de parla catalana.

No ens coneixíem ni va haver-hi presentacions formals. Era millor així,

Joan Sbert, el més alt a l'esquerra, a Sant Salvador de Felanitx el 1959.

FEINA DE QUALITAT

**Xisco
ARTS GRÀFIQUES**

C. del Baix Riera, 1-B
Telèfon 24 03 86
07008 Palma

**Plànols topogràfics
Fotografies aèries**

ESTOP

TOPOGRAFIA-FOTOGRAFIA-PROJECTES

Plaça del Rosselló, 4-A, 3r.
Telèfon 72 33 56

07002 Palma de Mallorca

varen dir. I el Sr. Moll començà a impartir-nos la seva alegria, la seva esperança, la seva resistència alhora que ens feia córrer els apòstrofs cap a la dreta i apreníem paraules com sítíl, fraula, codonyat i a dir per descomptat i no desde luego (o desdeluec, com va dir-li un alumne), i pertànyer i no pertènèixer; a no emprar el verb dongar; a saber que els cantàssim eren tant o més bells i legítims que els cantéssim; que pitxer i granera no eren patrimoni només dels mallorquins i got no ho era només dels catalans; que entre el verb i el pronom hi cabia l'Alguer, i entre masculins i femenins i llurs excepcions hi havia un munt d'escriptors anomenats en veu baixa.

Sense parlar-nos-en, ens mostrà el posat que havíem de tenir davant un toc inesperat a la porta i la rapidesa amb què havíem de fer desaparèixer un paper o un cartell, i també la prudència a l'hora de sortir, de dos en dos, màxim tres... i la gosadia d'esperar-nos al mig de la Rambla per fer sa xerradeta. I la condescendència amb qui no sap i l'ensenyar a qui ha mester aprendre. El Sr. Moll era capaç d'aguantar molt, de transigir molt, però un dia algú li traduí un *me amas* per un *m'amas* "i això —s'excusava— no li vaig poder permetre: tu mateix, li vaig dir, què hi trobes?"

De bon de veres, érem un grup ufanós: un frare filipó, que les al.lotes trobàvem ben guapet, duia una guarda de novicis a aprendre de lletra; i dues filles de Don Pio Fransoy de La Caixa; i un impressor molt divertit que tenia la impremta per Santa Eulàlia; i nosaltres, que érem tres (en Josep M. Canals, en Miquel Amengual i jo); i

En aquesta casa dels marquesos de Barberà hi havia el pis de la família Sbert, "Ca s'Estudiant". Antoni Ma. Sbert, germà d'en Joan, va ser un líder del moviment estudiantil a Barcelona i la dictadura de Primo de Rivera li dificultà enormement els estudis universitaris. Segons conta Mn. Josep Capó, va ser el mateix general que el va batejar com "el eterno estudiante". En el període 1936/37 va ser conseller del govern de la Generalitat.

en Joan Sbert que venia a obrir cada horabaixa amb aquell solaller que torrava el cul a les llebres...

En Josep Capó, el nostre felipó, historiador de Santa Maria del Camí, té presents molts més noms que no jo.

Va ser l'estiu del 49, farà quaranta-

dos anys, un estiu del qual vull recordar sempre, i no sé ben bé per què, el Sr. Moll al replà del pis de ca n'Sbert, enfront de la porta tancada, amb la cadena de llautó de la campaneta lluint-li a la mà. □

ES REFUGI

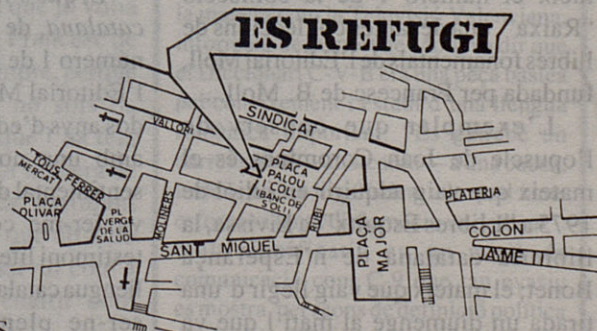

Pl. Palou i Coll, 10 (Banc de s'Oli)

Telèfon 71 67 31

07002 CIUTAT DE MALLORCA

ESPECIALISTES EN ARTICLES
DE MUNTANYA, CAMPING I ESQUÍ

Francesc de B. Moll

JEAN SERRA

La mort de Francesc de B. Moll ha estat notícia destacada als mitjans de comunicació. Arreu han aparegut recordatoris. A Eivissa se n'han fet ressò, amb sengles articles, Enric Ribas i Marí al *Diario de Ibiza*, i E. Fajarnés Cardona a *La Prensa de Ibiza*. Aquell s'hi reconeix deutor. Aquest plany no haver conegut la gramàtica de la llengua catalana en els anys d'aprenentatge, quan encara hauria estat possible iniciar-se (i fer-se) escriptor en la llengua pròpia. L'OCB, a través d'un full informatiu intern i d'EL MIRALL, en recorda la trajectòria, el noble exemple humà...

Jo hi he pensat, aquests dies, intentant de formular-ne una impossible evocació, doncs que no el vaig conèixer personalment... Tanmateix, és cert que als éssers humans com Francesc de B. Moll, també se'ls coneix a través de llurs obres. I qui estimi la llengua catalana no les coneix?

M'he acostat, una d'aquestes matinades d'insomni, als prestatges dels meus llibres i n'he extret, maquinalment, un de titulat *El que s'ha de saber de la llengua catalana*, de Joan Coromines; el volumet constitueix el número 1 de la col·lecció "Raixa", una de tantes col·leccions de llibres fonamentals del l'Editorial Moll, fundada per Francesc de B. Moll...

L'exemplar que conserv de l'opuscle de Joan Coromines és el mateix que vaig adquirir en juliol de 1975 a "Llibres Esquix", a Eivissa, la llibreria catalana de n'Esperança Bonet; el mateix que vaig llegir d'una tirada un diumenge al matí i que va impedir-nos —a la meua dona i a mi— de passar la jornada a la platja de

ses Salines, havent perdut, per mor de l'abstracció lectora, dues vegades seguides l'autobús de línia. Aquella lectura féu cristal·litzar en mi el procés de conscienciació lingüística que s'havia iniciat un any abans a partir, sobretot, de llegir la biografia del president Macià, de J. M. Cruzet, que vaig trobar a la biblioteca de mon pare, i el volum d'Edicions Proa, *A la paret escrit amb guix*, colpidor testimoni de poesia de combat que va enfortir la meua esperança en l'home i en el poder enaltidor de la paraula escrita...

El que s'ha de saber de la llengua catalana, de Joan Coromines, volum número 1 de la col·lecció "Raixa", de l'Editorial Moll, quan jo tenia vint-i-dos anys d'edat i acabava de casar-me amb una noia amb qui la llengua sentimental de relació va ser una altra, va fer-me comprendre que el meu testimoni literari havia d'escriure'l en llengua catalana, la meua llengua sense ser-ne plenament conscient fins aleshores... L'esperit de Francesc de B. Moll assolia, en el meu cas com en

Els llibres de la col·lecció Raixa es varen iniciar amb aquesta obra de Joan Coromines.

d'altres, un dels seus objectius.

Altres textos importants, editats a Can Moll, han nodrit la meua biografia des d'aquell 1975. Per això va dol-dre'm assabentar-me que l'editorial passava dificultats econòmiques, que perillava la seua continuïtat. Que arribi a desaparèixer l'Editorial Moll és tan preocupant com la possible pèrdua de certs paratges illencs. Perquè així com el paisatge és una senya d'identitat que ens conforma com a poble, així aquelles institucions culturals que, com ara la benemèrita Editorial Moll, han bregat per salvaguardar el nostre patrimoni lingüístic, sobretot, però també aquell que ha pogut encabir-se en tants i tants importants títols que honoren les nostres biblioteques.

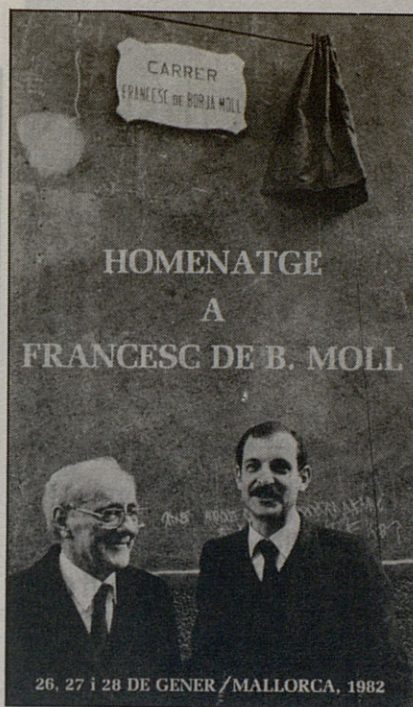
Quan en 1979 vaig poder adquirir —mercès a les facilitats de pagament que oferia l'editorial— l'imprescindible *Diccionari Català-Valencià-Balear*, s'acomplia quelcom més que l'íntim desig de posseir una eina útil per als qui tenim vocació d'escriure: era també un acte d'autoafirmació nacional...

Llegia, en fi, els articles esclaridors de Francesc de B. Moll apareguts a la premsa insular, a aquella "Columna de Foc" d'*Ultima Hora* (on tantes altres firmes mallorquines llegeria), o a la premsa peninsular, a vegades a l'*Avui*...

Francesc de B. Moll ha estat present a les meues relacions amb M. Villangómez. Quan l'he visitat a casa seua cercant orientacions gramaticals —de llengua en general—, si el problema raïa en un mot de dubtosa puresa, Villangómez no deixava de consultar els diccionaris de Moll. I aprenia, així, d'estimar i d'utilitzar els diccionaris de la llengua... A vegades Villangómez s'hi referia evocant els seus anys de mestre a Ciutat de Mallorca, en aquells difícils primers anys quaranta: s'intuïa, a través de les seves paraules, el carisma de Francesc de B. Moll i creïxia, endins, la meua admiració cap a una figura emblemàtica.

M'hauria agradat de tractar-lo, i crec que n'ho hauria passat d'allò més bé en la seua companyia. Tenc ara mateix sobre la taula on escric tres fotografies diferents, que el representen en els anys anteriors a la seua malaltia. En totes tres somriu, amb aquell somriure dels homes intel·ligents. A través dels cristalls de les ulleres se li endevinen ulls esportejants de bonhomia... Un rostre així, que desperta la vostra simpatia des de la màgia d'unes fotografies, per força havia de captivar-vos personalment...

Una sola vegada el vaig veure relativament de prop. Va ser en març de 1982 a Palma, on jo vaig assistir, per parlar de la poesia i dels poetes d'Eivissa, a la Facultat de Filosofia i Lletres, a la "V Mostra de poesia Jove". En aquelles jornades vaig conèixer el matrimoni Estellés. El poeta de Burjassot hi va donar un recital molt emotiu. Devers el migdia del dia següent d'aquesta lectura, estant-nos a punt d'asseure'ns a una taula del bar de la plaça de Santa Eulària (la del poema de Vicent Andrés Estellés que canta Maria del Mar Bonet), vaig reconèixer el Sr. Moll que creuava la plaça, caminant decidit, acotxat en un

Moll va ser un home que sempre exercí de ciutadà. Que l'ajuntament de Palma li dedicàs un carrer va ser una cosa que no va sorprendre ningú, lògica. A la fotografia, amb el batle Ramon Aguiló el 29-1-1982.

abric de tons grisos. Vaig fer reparar els meus companys de la seua proximitat i Vicent Andrés Estellés, incorporant-se de la cadira amb l'adjutori d'Antoni Nadal (un dels organitzadors d'aquelles jornades poètiques), s'hi atensà reclamant la seua atenció. Els dos amics es saludaren i s'abraçaren; intercanviaren algunes frases i es descorpartiren. En Moll continuà camí de l'editorial i l'autor de *Coral romput* tornà al seient del bar.

Començava dient que no havia conegut el Sr. Moll i que me'n temia de no saber expressar el meu sentiment. No sé, encara, si me n'he sortit o no. Ni si el que he escrit fins ara s'ho justifica. Però el que jo volia dir és que als homes com Francesc de B. Moll se'ls coneix de sempre, perquè la seua feina abnegada no sols ha facilitat la d'altres, sinó que l'ha feta possible. Per això la millor manera de demostrar-li gratitud és estimant aquesta eina (la llengua) que ell amb el seu amor va saber preservar com a filòleg (i editor) i va enaltir com escriptor. □

Eivissa, hivern 1991.

"Volor" ret homenatge a Francesc de B. Moll

Francesc de Borja Moll va ser, a més de principal promotor de l'Obra Cultural Balear, el primer soci fundador de Volor, al desembre de 1984, i primer signant dels manifestes de Volor i Proa, apareguts al 1986 i 1988, en favor de la normalització del català als mitjans de comunicació en l'àmbit de les Illes Balears. La portada de l'escriptura de constitució de Volor, en la seva primera forma de S. A., redactada pel notari Ortega Costa, destaca únicament que l'escriptura s'atorga per "Don F. de B. Moll Casanovas i d'altres" (nombroses personalitats del món professional, social i cultural de Mallorca i les Illes).

Això s'avenia amb la importància que el mestre reconeixia als mitjans de comunicació en el procés de recuperació del català dins el camí de la seva normalització, cosa en la qual va insistir a les seves darreres entrevistes a TV, com hem pogut veure en algun fragment que s'ha tornat difondre aquests darrers temps, després de la seva mort.

L'Associació Volor vol retre també el seu homenatge a l'home insigne que ara ens ha deixat, i per divulgar la seva figura i obra potser no suficientment coneguda als països de parla catalana, va demanar a les televisions autonòmiques de Catalunya i el País Valencià sengles programes monogràfics sobre l'autor del diccionari precisament anomenat "Català-Valencià-Balear". Tal vegada a TV3/C33 se li podria dedicar un debat en el programa "Senyals", que dirigeix Josep Mª Espinàs.

Creim que ha estat molt significativa la manera com la Televisió Valenciana, informant de la mort de Moll, va dir que el Diccionari C-V-B era una peça bàsica pel coneixement i estudi d'una llengua romànica important: "És gairebé un darrer servei —indicaren— a una causa, la de la unitat lingüística, a la qual tants esforços i tanta diplomàcia va dedicar": molt significatiu en un mitjà de comunicació com C-9 que tan evasiu es mostra, per raons de definició política que no científica, amb aquesta qüestió.

Recensió de textos de premsa

En escollir els paràgrafs que, procedents de diverses publicacions i autors, reproduïm en aquesta recensió, hem tengut en compte la necessària complementarietat perquè, en el seu conjunt, permetin fer conèixer la figura de Francesc de Borja Moll en l'aspecte global de la seva personalitat humana, familiar, científica i ciutadana. Aquesta darrera faceta de la identificació total amb el país ha fet que esmentàssim amb singular interès els fragments més significatius de la premsa forana de Mallorca, tan receptiva sempre amb el mestratge del Sr. Moll i tan generosa en oferir-li ara el compromís de la seva fidelitat.

El "pare" Moll

No podré oblidar mai el gust que vaig passar escoltant aquell home baixet, amb uns ullons que sempre seguit somreien i una manera d'explicar la història de la llengua catalana que semblava una rondalla. Sí, amb ell vàrem saber a les clares i amb un seguit de fonaments científics que el dialecte que parlàvem —el manacorí, en el meu cas, empeltat de valencianismes i cutadellismes— formava part d'una llengua noble, clàssica i minoritzada per la repressió franquista: la llengua catalana. I aquest fet, que avui pot semblar rar a un adolescent que ja pot fer els seus estudis en la seva llengua materna, era per a nosaltres un esdeveniment, una fita històrica.

El "pare" Moll (i quan dic "pare" cal entendre-ho en un sentit amistós on es conjuguen el seu mestratge i el seu posat protector) és una de les figures contemporànies de les nostres Illes que més ha fet perquè no desapareguéssim com a cultura. I "cultura" és un mot on habiten des de les paraules, les tradicions, el folklore, les ciències i les tècniques a les mil i una maneres i modes d'expressar els nostres pensaments. Ell ens ha contat tant a les seves memòries (*Els meus primers trenta anys* i *Els altres quaranta anys*) com a l'esplèndida

biografia del seu mestre Mossèn Antoni Maria Alcover (*Un home de combat*) les fites més significatives de la seva vida: els seus estudis de lletres al seminari de Menorca, la seva vinguda a Palma cridat pel canonge manacorí, l'aprenentatge de la filologia romànica, amb grans mestres com Schädel i Meyer-Lübke, i les seves enquestes dialectals arreu dels Països Catalans per a la realització del *Diccionari català-valencià-balear*. Aquesta magna i extraordinària obra, començada per Alcover i acabada per don Francesc el 1962, és per a mi el monument més essencial de la seva vida. No oblidaré mai un horabaixa a una de les sales de la seva editorial quan el "pare" Moll m'ensenyava la calaixera, aquest moble mític on es guarden els milers de fitxes que foren la base del *Diccionari Alcover-Moll*.

Aquelles fitxes, aquella calaixera i les paraules del senyor Moll em duïen a creure en una tasca apassionant i dura: recollir en un corpus total el conjunt del lèxic de la nostra llengua, de la llengua catalana. Moll ens ha salvat els mots i, amb la creació de la seva editorial, des del 1932—quan va néixer— fins suara mateix, ha catalitzat i impulsat el recobriment nacional d'una cultura feta malbé i a punt de desaparèixer.

Biel Mesquida, *El Dia* 16, 19-2-91.

La mort d'un escriptor

(...) Just tres llibres serien suficients per incloure'l en la nòmina dels millors prosistes que ha produït aquest país: el dedicat a la figura de Mn. Alcover i els dos volums de memòries. Massa sovint, en parlar de la literatura del país, hom oblidava Francesc de B. Moll com a home de lletres, com a escriptor de raça, com a artífex d'una obra que ens revela un domini de la llengua i un gust per les paraules que ens retornen la passió de llegir.

La seva prosa depurada, concisa, exacta, assoleix en cada línia això tan complicat que és la naturalitat. Sembla dita per un bon conversador i transmet sense obstacles el pensament, els sentiments, les opinions o els records del seu autor. En llegir els seus llibres, lamentam que l'obra del *Diccionari* i les tasques editorials no li deixassin més temps per desenvolupar-se com a escriptor: perquè amb ell ens passa el mateix que amb els millors escriptors: ens interessen al marge del que ens contin —i en Moll només contà coses veritablement interessants— perquè quan l'escriptura és art el tema és un mer pretext.

Guillem Frontera, *Ultima Hora*, 19-2-91.

Moll, un sol aspecte

Què podria dir de Francesc de Borja Moll que no s'hagi dit, insinuat o pensat?

Parlant del lexicòleg, de l'editor, del memorialista, de l'home del *Diccionari*, de l'activista cultural en èpoques difícils, és una feina feta els testimonis de la qual són innombrables.

Així que il·lustraré aquest petit record amb una anècdota del Moll editor. Quan, el 1969, m'acceptà de publicar el primer llibre en català, *Gent del carrer*, vaig anar a la Torre de l'Amor per signar-ne el contracte d'edició, que, per cert, era un dels primers que es formalitzaven a la casa. Em rebé "en Moll vell" (li dèiem així, casolanament, però amb tot el respecte) i, fent la mitja, amb la polissonada rondallesca que tan bé administrava, em va dir: "Ara ja no podran dir que l'editorial només és de dretes". La ironia era també una de les seves armes intel·lectuals més eficaces, ¿qui en dubta després d'haver llegit *Els meus primers trenta anys* i *Els altres quaranta anys*?

Elogiar Moll en una necrològica apressada? Fer-ne una hagiografia urgent? Una exaltació d'immortalitat cultural? No és necessari. La seva obra és present entre tots nosaltres per a qui vulgui acostar-s'hi. Tot un immens capital que no es pot medir en valors de borsa ni en calers bancaris. Per sort, naturalment.

Antoni Serra, *Ultima Hora*, 19-2-91.

Us sorprendria molt si us diguéis que vos estim?

(...) Ho record molt bé. Em vàreu convidar a dinar a una fonda de per allà el casc antic de Ciutat, entre les cases bones i la plaça de cort, que ja tenia aquell banc i aquell rellotge i aquella cornisa de fusta a l'empar dels quals vos col·locàveu la vostra paradeta de llibres quan venia la primavera, quan arribava Sant Jordi, quan matàvem el dragó, quan florien les roses i les quatre

Estudi General Lul·lià, 1978. Lliurament del Premi Ossian a Francesc de B. Moll, atorgat per la Fundació Internacional Stiftung FVS d'Hamburg a favor de les cultures sense estat.

barres de la vostra bandera.

Nosaltres fem el pastís d'ametlla, i les sopes mallorquines, i el que calgui, per vendre i per viure —digué l'hostaler, un home gras i poderós, amb un davantal massa blanc—, nosaltres fem menjar...

Idò noltros feim llibres! —vàreu replicar vós, amb l'entonació musical, la gràcia humorística i el moviment d'ul·lets característics que teníeu sota les ulleres.

Ja havíeu fet, llavors, molts de llibres. Quantes gramàtiques havíeu fet? Quantes llengües havíeu dominat? Quants de versos havíeu treballat? Quants de llibres havíeu corregit? Quants de pagesos, mariners, fusters, ferrers, manobres, guixaires, assaonadors, cuiners havíeu entrevistat per omplir les calaixeres de mossèn Antoni Maria Alcover amb els mots de la nostra llengua? A mi em vàreu corregir el meu primer llibre, me'l vàreu publicar i tot, perquè com vós deieu, "mal camí passar-lo prest" i "endavant ses atxes!". Us sé allargassat al jaç de la mort amb un somriure, perquè heu vençut la mort amb les paraules escrites, i us vull dir aquest adéu amb

paraules de recital de cantant de folk que jo faig meves: "Us sorprendria molt si us diguéis que vos estim?"

Pau Faner, *Avui*, 20-2-91.

Moll, Francesc de Borja

Afable i eficient, Francesc de Borja Moll ha fet possible l'existència d'un diccionari ric en suggeriments i d'una tipografia superba, inigualable, que el singularitza d'altres treballs d'aquesta mena. La GEC, per exemple, et permet endinsar-te per les geografies i les històries més llunyanes i anar saltant d'una entrada a l'altra, ampliant aquest o aquell detall fins que, abruptament, el camí de les indagacions queda tallat per una sageta que no porta enlloc o l'embolic pren unes ramificacions colaterals d'impossible seguiment.(...)

El Coromines, en canvi, infon respecte: és un diccionari on tot vol ser substància i on l'editor no ha posat ni un gram de frivolitat, entre altres raons, perquè va adreçat a un públic que vol ser tingut per docte (...)

El Moll, però, és, dels tres, el

diccionari més simpàtic. La seva llarga gestació és explicada pel mateix Moll a la introducció del primer volum, on la figura de mossèn Antoni M. Alcover és situada en el seu context més just: la de promotor d'una obra ingent, que intueix, a principis de segle, la importància que un diccionari pot tenir per al redreçament d'una llengua (...) Però a més, es tracta d'un diccionari fet a caixa i que, per tant, és més el resultat d'un ofici que d'una tècnica, amb un joc de lletres visualment impecable. Francesc de B. Moll va encarregar, dirigir i publicar el diccionari: Aina Moll —la seva filla Anna, com expressa a l'esmentada introducció— l'ajudà en la redacció del dos darrers volums; el seu germà, Josep, i ell mateix, són els autors de molts dels dibuixos que hi apareixen (...)

Agustí Pons, Avui, 20-2-91.

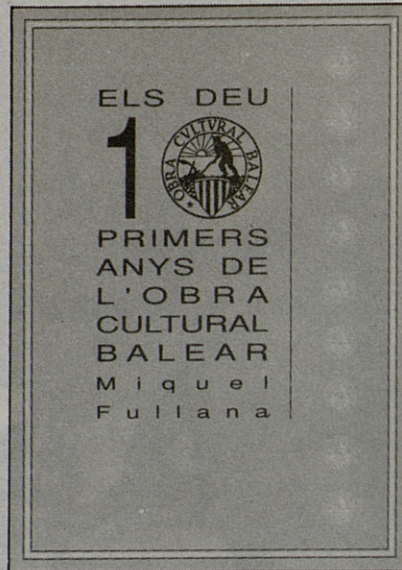
Adéu a les despulles del filòleg i editor

Tenacitat, fidelitat a la llengua i una tasca constant són els qualificatius que va emprar ahir la classe política de les Illes i els portaveus de les institucions de les Balears per definir la figura i la feina de l'il·lustre filòleg menorquí Francesc de Borja Moll.

La mort del que ha estat anomenat "símbol viu de la cultura catalana" per la consellera de Cultura, Maria Antònia Munar, va rebre ahir, durant tota la jornada, un homenatge cívic, un reconeixement i, alhora, l'acomiadament afectuós de milers de ciutadans i les autoritats il·lenques. Les despulles del *mestre* Moll van quedar instal·lades, a primera hora del matí, al saló de sessions de l'Ajuntament de Palma de Mallorca, que va ser transformat en capella ardent. (...)

L'alcalde Aguiló va fer públic ahir un ban anunciant que "amb motiu de la mort de Borja Moll, es declara el 19 de febrer dia de dol per a la ciutat de Palma"

Josep Pons, Avui, 20-2-91.

A recer de Moll i de l'OCB, aquella proposta de començament dels seixanta, s'han aglutinat la major part d'iniciatives culturals que han despertat a Mallorca durant els darrers trenta anys,

La seva obra, tan gran...

A iniciativa de Francesc de Borja Moll es va fundar l'Obra Cultural Balear. Dins el conjunt de la seva obra, tan gran, tan ben feta, aquella proposta d'inicis dels seixanta pot semblar poca cosa. En canvi, per als socis i amics de l'entitat, va ser una idea de gran importància i trans-

cendència. A recer seu i de l'entitat que ell va propiciar, s'han aglutinat la major part d'iniciatives del moviment cultural que han despertat a Mallorca durant els darrers trenta anys, l'interès per l'idioma, per la cultura i per la consolidació d'una autonomia sòlida. Alguns dels eixos que han guiat l'actuació de l'entitat ja eren característiques personals de don Francesc: fermesa en les conviccions, sòlida preparació científica, divulgació didàctica, actitud de consens i concòrdia.

Antoni Mir, El Dia 16, 20-2-91.

Privilegi de la nostra cultura

Amb la mort de Francesc de Borja Moll les Illes Balears han perdut la figura cabdal de la seva aportació com a poble a la filologia i la cultura catalanes. Una aportació que ens enalteix perquè el seu nom se situa entre els més grans erudits i estudiosos de la llengua catalana del segle XX. Tothom coincideix a reconèixer la infatigable capacitat de treball del filòleg i l'humanista i el rigor científic

Els operaris de la impremta "Mossèn Alcover" l'any 1935. (Els altres quaranta anys)

amb què contribuï a la defensa de la unitat de la llengua catalana. L'herència de Francesc de Borja Moll és, per a nosaltres, extraordinària. Conciliador nat, sabé conjugar la capacitat científica amb la preocupació constant per la supervivència de la cultura autòctona. (...)

Francesc de Borja Moll es guanyarà el respecte de tots nosaltres i l'admiració per una vida allunyada de protagonismes i marca per la humilitat de l'home que preferí la solitud del treball intel·lectual als afalacs de la vida pública. Perquè tan sols una personalitat com la seva és capaç de deixar-nos un legat d'aquestes proporcions: professor, gramàtic, dialectòleg, lexicògraf, editor, confundador de l'Obra Cultural Balear... Com a consellera de Cultura, Educació i Esports em sent en l'obligació d'expressar el meu condol a totes les institucions i organismes culturals que s'han servit de la saviesa d'aquest home i que li han sabut retre homenatge a temps. (...)

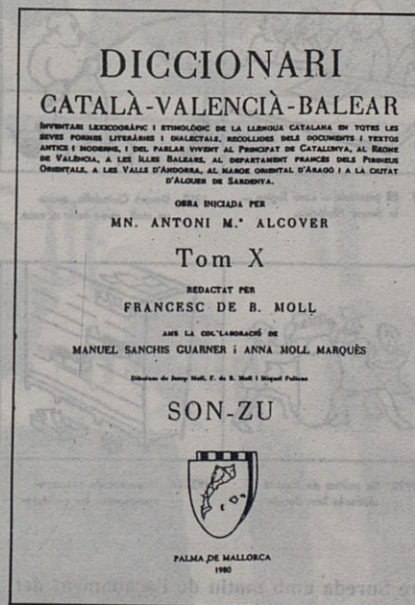
No puc acabar sense recordar unes paraules seves que no deixen de provocar-me un sentiment d'emoció: "Sempre he cregut que la gran obra iniciada per Mossèn Alcover i que avui em toca a mi de presentar acabada, era superior a les meves forces. Si me'n vaig encarregar, va ser perquè no veia que ningú estigués en disposició d'encarregar-se'n, i això em fa creure que, si jo no l'hagués realitzat, hauria quedat incompleta i perduda. Hi he dedicat quaranta-set anys de feina, lluitant amb dificultats que no es resolgueren fins gairebé a darrera hora; hi he sacrificat el millor temps de la meua vida, hi he posat tot l'amor i he procurat de fer-ho tan bé com he sabut. Confio que la gent ho comprendrà i m'atorgarà la seva indulgència; i si el meu treball, amb encerts i amb defectes, serveix d'estímul a persones que el superin fent-lo més gran i millor, em creuré amb dret a repetir la vella frase: "Feci quod potui, faciant meliora potentes".

Antònia Munar, Consellera de Cultura, Educació i Esports, *Ultima Hora*, 20-2-91.

Dol

Don Francesc de Borja Moll ha deixat el món terrer i en ell tan bona memòria que passarà a la Història com de la Llengua, guerrera. Les seves armes, la ploma, a vegades, la paraula, tota sa vida una falla sense que hi falti cap coma. Ja ho diu sant Vicent Ferrer: "L'espera braços oberts Mossèn Antoni Maria Alcover"

Glosa d'en Pere Gil, Ultima Hora, 21-2-91.

El Diccionari s'ha convertit en un símbol de la riquesa de la llengua i la cultura catalanes.

El llegat

La gent admira que un sol home, treballant tota la seva vida com una formigueta, hagi pogut deixar l'immens llegat que ha deixat el Sr. Moll. ¿Si una sola persona, encara que no tenguí parió, pot fer tant, què no podria fer un poble unit si es decidís a treballar per assegurar el seu futur com a col·lectivitat?

Aquesta pregunta, que molts ens hem fet infinitat de vegades, me la va fer un fill petit mentre veia que la mort de Moll era considerada per la TV nacional com una de les grans notícies del dia. Que milers de persones,

definitivament orfes, hagin expressat amb llàgrimes l'adéu al mestre i al conservador de l'idioma és una cosa emocionant que no podem ignorar. Però la sensació que els homes com Moll no tendran equivalent en la nostra societat d'avui ni en la de demà, és encara una cosa pitjor.

Acorralats per la deserció, incapços de sobreposar-nos als nostres complexos, som un poble que es mor en una reserva. Mentre Moll rebia la salutació enamorada dels fills d'aquesta terra em vaig fixar que pels carrers de Palma la majoria parlava castellà. ¿En quin lloc del seu llegat immens hi ha el secret perquè ens fonguem en una sola comunitat?

Josep Melià, Ultima Hora, 21-2-91. (L'original, en castellà).

"Havia nom i fets..."

(...) El fill d'En Mollet ha estat, per a uns, en Moll, per a uns altres el senyor Moll, per a tothom ha estat el gran lingüista, el culminador de l'extens i singular *Diccionari català-valencià-balear*, editor, el professor, l'autor de gramàtiques, l'incansable mobilitzador cultural. No sé si el fet de néixer vestit és un senyal infal·lible de sort en aquesta vida, però l'aparició d'una persona amb la categoria de Francesc de B. Moll ha estat efectivament una sort per a nosaltres, i no tan sols per a la gent de les Illes. Adquirir l'autoritat científica rigorosa i la capacitat cordial indispensable per harmonitzar totes les actituds sobre la llengua, i això era d'un gran valor en el moment històric en què ho va fer. En Moll —el nét d'En Rafel de Son Fe Vell, ves qui ho havia de dir— va aparèixer quan era necessari, i durant anys i anys es va mantenir com a punt de referència sòlid i estimulante.

(...) I ara hem d'escriure, en passat: "Havia nom Francesc de Borja, i de llinatge era bona persona". Per això, i pel que fa ver, del fill d'En Mollet seria just dir-ne, amb admiració afectuosa, En Mollàs.

Josep Ma. Espinàs, Avui, 22-2-91.

AUCA DEL DICCIONARI

Text de l'amo En Xec de S'Uastrar

Ninots d'En Pere Sureda

1900. El Vicari General
M té una idea genial.

Dit: s'afarà un gran diccionari
Comencem el cadulats.

1901. Sur la Lletra de Convit
Ajuda, si sou servit!

1904. Queda llesta la primera
i famosa catalana.

1906. De treball amb gran escàs,
fa el mirado del Congrés.

1907. Per instruir-se com col,
va a estudi a Europa Central.

1911. El president — cosa lògica —
la Secció Filològica.

1917. Dovers Ciutadella, pesca
un moll, sense hom ni esca.

1918. Es baralla amb l'Institut.
Què gomega ja he rebut.

1919. Acudeix al rei Antón
Demandant el seu socó.

1920. Els polítics de Madrid
ajudar-lo han decidit.

1921-24. Disposant de pessetes,
s'augmenten les cadulats.

Aquesta auca de 24 episodis la va dibuixar Pere Sureda amb motiu de l'acabament del diccionari (1962). El pseudònim "L'Amo En Xec de S'Uastrar" correspon a Francesc de B. Moll, autor dels rodolins.

L'home per la paraula

La mort del filòleg Francesc de B. Moll —sembla que ens havíem avesat a la seva absència—, em retorna la memòria d'un temps descaradament difícil per a la llengua i la cultura catalanes. La memòria d'una època de continuada lluita, de tenacitat indestructible, que Francesc de B. Moll va protagonitzar amb aparent moderació, però amb la fermesa d'una voluntat rigorosa que mai no va vinclar-se davant la persecució, davant l'estúpida ignorància d'una societat —diuen que no n'hi ha d'altra en el món com la nostra— que infravalora i minoritza el patrimoni cultural, lingüístic que li és propi. (...)

Però la realitat social i cultural en què Moll hagué de dur a terme la seva aventura lingüística fou d'una inclemència dura. Moll treballà enmig d'un gran silenci imposat a cops de fusell. S'havia decretat la mort de la llengua a la qual dedicava fervorosa-ment la vida. I era necessari embrancar-se en una batalla secreta, quasi íntima, en la qual cada paraula, cada fitxa del "Diccionari" eren una petita victòria. (...)

Aquests últims anys, incapacitat per la malaltia, torbada la memòria, Francesc de B. Moll vivia una vida fictícia: assistia a congressos imaginaris, a les reunions de la secció filològica de l'Institut d'Estudis Catalans, pronunciava conferències... I

inventava paraules. Paraules noves que sorgien inesperadament de la imaginació del filòleg, belles tanmateix, indesxifrables.

Gabriel Janer Manila, Diàrio de Mallorca, 23-2-91.

A Francesc de Borja Moll

Resten mudes les paraules,
domés parlen els sanglots,
els meus ulls banyen els mots
de rondalles i de faules.
La tristesa ha desfet baules
i s'estén com un ventall.
Adolorit, pens i call,
que en el teu Diccionari
manquen mots pel gran glossari
que mereix el teu treball.

*Glosa de Llorenç Mora,
Balears, 24-2-91.*

Don Francesc de Borja Moll

(...) Teníem vint anys, acabàvem de descobrir moltes coses, i entre elles la llengua. Teníem edat d'idealitzar, gairebé ho idealitzàvem tot, i entre aquest tot, el patriarca, el més indiscutible, el nostre Moll.

No és estrany, idò, que ens haguessim posat la roba dels diumenges aquell dia que férem cotxada per anar a veure'l. El motiu era l'homenatge que volíem fer a Mn. Salvador Galmés. Ja havíem tocat altres baules, però ell ens faltava.

Aquell dia el temor no era absent; sabíem que havia continuat l'obra de Mn. Alcover, i també sabíem la llarga disputa que havien sostingut els dos mossens.

(...) Ja drets i a punt de sortir de caseva, una frase que moltes vegades he recordat i que d'alguna manera el defineix en molts d'aspectes però fonamentalment en l'humà. Si fa no fa ens digué... "Pensau, al.lots, que a la meua edat, de les virtuts humanes solament ja queda la voluntat, perquè la memòria i l'enteniment de cada dia

van minvant". De tot la senzillesa fou el que més m'impactà. (...)

Guillem Pont, Flor de Card, Sant Llorenç del Cardassar, febrer 1991.

La cultura de les Illes està de dol

El President de la CAIB, Gabriel Cañellas, en el seu nom i en nom de tot el Govern va fer public el sentiment de dol per la pèrdua dia 17 de febrer d'un home com Don Francesc de Borja Moll, que ho ha estat tot per a la nostra cultura. "Ha mort un gran home. El millor reconeixement que s'el ha pogut fer es donar-li la Medalla d'Or de la Comunitat Autònoma —va dir el President Cañellas que continuà diguent que "s'ha guanyat l'afecte i el respecte de tots els que hem tengut l'honor de conèixer-lo. Queda la seva obra, llarga i profunda i el record d'un home il·lustre, amable i senzill". Es co-autor del Diccionari Català-valencià-balear amb Mossén Antoni Maria Alcover. (Sic).

Bolletí Informatiu núm. 48 del Partit Popular de Balears. febrer de 1991.

En memòria

(...) Només la paciència, la diplomàcia i el profund

patriotisme de Francesc de B. Moll van fer possible —amb l'ajut, durant uns anys, de Manuel Sanchis Guarner— la continuïtat del *Diccionari*. I només la seua constància, el seu zel missioner, i el seu sacrifici, en van fer possible l'edició. Als anys 40 i 50 era una insigne bogeria llençar-se a la publicació, a Mallorca, d'un diccionari de prop de deu mil pàgines, en deu grossos volums de gran format. Una bogeria tan insigne com el seu autor i promotor. Però l'èxit va ser fulminant: l'*Obra del Diccionari* aviat va tenir milers de socis o subscriptors a la mateixa Mallorca, al País Valencià, a Catalunya, en totes les ciutats i pobles:

Moll acudí sovint a actes públics en els quals es prestigiava la llengua i la cultura catalanes. A la fotografia comparteix tribuna en una manifestació popular a la plaça Major de Palma amb motiu del Congrés de Cultura Catalana. (Fotos arxiu OCB)

va ser llavors, i encara ho és ara, com un símbol del patrimoni comú, com un llaç d'unió més ferm que cap altre, i que encara conserva tot el seu vigor.

(...) Ell mateix acabava la introducció a l'edició definitiva del DCBV amb aquestes paraules: "Hi he dedicat quaranta-set anys de feina, lluitant amb dificultats (...); hi he sacrificat el millor temps de la meua vida, hi he posat tot l'amo (...); ...i si el meu treball, amb encerts i amb defectes, serveix d'estímul a persones que el superin fent-lo més gran i millor, em creuré amb dret a repetir la vella frase: *Feci quod potui, faciant meliora potentes*."

Ell va fer, per la seva llengua i pel seu país, tot el que va poder: donar la vida sencera. No hi haurà, podem estar-ne segurs, altres que puguin fer més i millor.

El Temps, 25-2-91 (Editorial).

Gràcies, don Francesc

(...) Estam agraïts, certament, perquè estam parlant d'un intel·lectual que estimava la seva llengua, la nostra llengua catalana heretada dels conqueridors, com si fos una pròpia filla, i perquè a ella va dedicar tota la

seva vida amb una senzillesa admirable a través del seu Diccionari i d'altres publicacions.

Estam agraïts perquè Don Francesc de Borja Moll ha viscut un segle difícil pel nostre idioma, un idioma que alguns fins i tot voldrien veure esborrat del mapa per donar pas a d'altres parles malinterpretadament "més universals". I és en aquestes circumstàncies tan difícils que ell ha desenvolupat la seva tasca ingent. Per això sempre serà un exemple per aquells que estimam la llengua i desitjam que arribi el dia en què la poguem veure normalitzada. (...)

Coanegra, Santa Maria del Camí, març 1991, (Editorial).

Ha omplit molts d'almuds i moltes barcelles!

(...) Avui quasi tothom defensa la nostra llengua, fins i tot l'alaba, però en la pràctica oral Palma es castellanitza, en la pràctica comercial molts de sectors la menysvaloren, en la pràctica política no passa de superficials campanyes d'imatge, i en la pràctica escrita s'excusa que amb ella no s'arriba a tothom i no és rendible. Mentre tant, als pocs Francesc de Borja Moll de la nostra illa se'ls hi posa un ram de flors, quan un s'hi pensa!, i, després de qualificar-los de "idealistes" se'ls col·loca a segona línia en la tasca diària i de futur.

Borja Moll treballà un diccionari de 10 toms i tres milions de fitxes; contà rondalles mallorquines per la ràdio; féu els primers cursos nocturns de català, quan encara a l'escola era una assignatura prohibida; tornà editar llibres en català; escrigué gramàtiques i ortografies... I tot això, passa a passa, amb continuïtat, ens ha donat exemple a seguir: la constància, el millor atribut de present per a una cultura marginada que vol estar en el demà.

Des d'aquestes línies tots els treballadors de "Veu de Sóller" volem fer prepòsit Moll. Practicam la llengua perquè estam convençuts que és l'única substancial manera de projectar-la.

Practicam constància setmanal, juntament amb lectors i anunciants, perquè el nostre almud pot ajudar a omplir Sóller, Fornalutx, Deià, Biniaraix, Es port, L'Horta i Escorca de: Sóller, Fornalutx, Deià, Biniaraix, Es Port, L'Horta i Escorca.

Veu de Sóller, 1-3-91, Sóller. (Editorial)

La Gramàtica Preceptiva amb la qual Moll va iniciar els cursos a ca n'Sbert i que l'autoritat governativa va precintat-li les existències.

Un arbre sobre el blau penyal

(...) Dissortadament, sembla, la situació (en un marc social molt diferent al que condicionà, tants anys i tan difícils, la tasca de Moll) no és encara normal. La dignificació (per la presència i l'ús) de la llengua catalana al si de la nostra societat és encara llunyana (inabastable, fins i tot, per a alguns). Per això ens calen encara (com l'aire que respiram) els símbols. Per això, encara, ens calen les hagiografies, ni que siguin d'urgència. Però, atenció, no qualsevol mena d'hagiografies. De cap de les maneres les d'aquells mitjans de comunicació fariseus que (en una llengua que no és la nostra, naturalment) s'esgarga-

mellen i estripen els seus vestits tot fent l'elogi fúnebre renouer d'una figura, d'una obra indiscutibles, mentre dia a dia, passa a passa, posen traves i parany al progrés del qui constituí la raó de ser d'aquell home que ara, amb paraules estranyes es gloriegen d'enaltir. I més encara, alguns no dubten a fer retrets al poble, blasmant-lo d'inculte i subdesenvolupat, perquè no ha assumit majoritàriament el llegat d'homes com el gran filòleg. Obliden massa gratuïtament, aquests mitjans, que, des de les mateixes pàgines on ara es critiquen "tares" socials, diàriament es posen tots els recursos possibles per tal de fer oblidar al poble quines són les seves arrels, quina la seva personalitat, quins els seus referents històrics, lingüístics i culturals. És clar que ens calen les hagiografies, els símbols. Els símbols que surten del cor del poble i al cor del poble s'adrecen. No ho és gens d'estèril, encara que sigui en uns moments de dolor, fer l'elogi dels nostres grans homes i dones (ens en queden tan pocs, per altra part). No, no ho és d'improductiu, sinó, ai las!, absolutament necessari.

Miquel Sbert, Lluçmajor de Pinte en Ample, març 1991. Lluçmajor.

Adéu

El passat dilluns 18 de febrer, sobre les tres de l'horabaixa, va morir a la seva casa de la plaça del rei en Jaume de Ciutat l'insigne filòleg don Francesc de Borja Moll a l'edat de 88 anys. El dia següent, dia 19, era declarat dia de dol a Ciutat, i les despulles de don Francesc de Borja eren exposades a la sala de plens de l'Ajuntament perquè el poble mallorquí li retés el seu darrer homenatge. A la Sala, un taüt mig obert, cobert amb la bandera de la ciutat i envoltat de flors contenia les despulles del filòleg, mentre quatre municipals vestits de gala el vetllaven, dos amb la bandera de la ciutat, i dos amb la bandera espanyola, bandera que quan va triomfar va significar el

Sant Jordi, Festa del Llibre. A la parada de cada any, a la plaça de Cort. (Foto de Vicenç Matas a Palma, la ciutat i les ombres)

retrocés més gran de la llengua per la qual tant va lluitar don Francesc. Tothom li feia homenatges i glosaven la seva figura, fins i tot els més declarats enemics de la nostra llengua. El batle i tots els altres polítics feien tertúlia a fora, o parlaven del senyor Moll per qualsevol ràdio, i en qualsevol llengua. A dins, els fills del mort, més afectats, rebien amb serenitat les innombrables mostres de dol que els expressaven persones de tota mena, joves, vells, polítics, estudiants, obrers, pagesos, capellans, jubilats(...)

S'Arenal de Mallorca, març 1991, (Editorial)

Ha mort D. Francesc de Borja Moll

Aquests dies la nostra comunitat s'ha vist afectada per la mort d'un dels més il·lustres fills seus: Francesc de Borja Moll. Un home que passa a passa ha dedicat la seva vida a defensar la cultura del nostre poble treballant la seva forma més important i fasci-

nadora de comunicació: la llengua. (...)

"Bellpuig" sent com a pròpia la mort de don Francesc pel que significava d'amor i fidelitat a una llengua i a una cultura, de constància i de coratge, de rigor científic i capacitat de connectar amb tothom que el tractava. Respectem la seva figura i en prenem estímul per prosseguir la tasca comuna en defensa de la cultura catalana i de la llengua que l'expressa. La seva vida haurà estat germen fecund i mirall per a les generacions que el sobreviuen.

Bellpuig, 9 de març 1991, Artà. (Editorial)

Gratitud

Campos, com a vila assentada en les terres que conformen els Països Catalans, germans de sang, llengua, tradicions, i una història que ens uneix com a poble, no pot, avui, restar indiferent ni fer concessions vanes respecte a la personalitat i l'obra d'aquest home que ens ha deixat un

immens llegat, que mai no podrem agrair en tota conseqüència, perquè ultrapassa tots els límits de l'humanisme i els signes de la constància que hem de mantenir com a nació. (...)

Posats a retre memòria als records, s'ha de dir que Francesc de Borja Moll mai no va escatimar cap esforç per ajudar als campaners a conèixer amb profunditat la seva llengua. Va venir diverses vegades a Campos a oferir la porta oberta dels seus coneixements. I no va esser casual que precisament ell clogués el primer cicle de conferències de Campos, dia 31 d'agost de 1966, amb un parlament titulat "Llengua i dialectes". (...)

Aquí, ara, no podem sinó afegir-nos a totes les veus que proclamen l'homenatge més viu i més sincer a un home únic, a una persona en tot sentit admirable, a un personatge que difícilment podran silenciar o desconèixer les generacions que ens han de succeir, perquè els seus treballs en l'àmbit cultural i lingüístic del nostre poble són fonamentals. (...)

Ressò, març 1991 (Editorial), Campos.

Un gran home del nostre temps

Als 87 anys, va morir, el passat 18 de Febrer, un dels pares de la nostra llengua, en Francesc de Borja Moll i Casanovas. La seva mort ha suposat una commoció dins el món cultural de les nostres Illes ja que representava la mort d'un dels artífexs de la llengua catalana moderna a la qual va dedicar la seva vida. L'il·lustre filòleg, continuador de la grans obra de Mossèn Antoni Maria Alcover, és un dels gran homes del nostre temps i del nostre poble, que va saber vèncer totes les dificultats polítiques i socials i va salvar, defensar i enaltir la llengua que forma part de la nostra identitat com a poble. (...)

Fent Carrerany, març 1991, Maria de la Salut. (Editorial)

El *Diccionari català-valencià-balear*: un model de rigor i de tenacitat

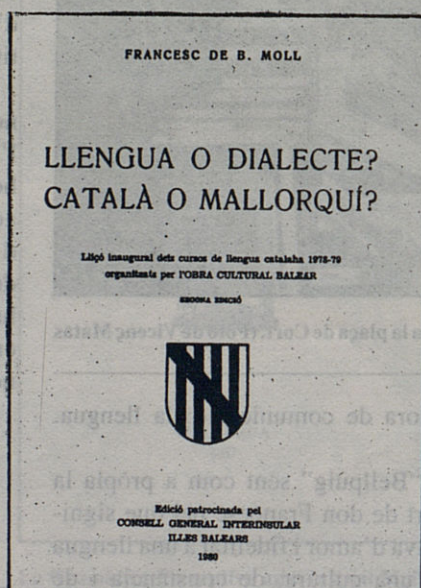
Totes les grans obres es projecten més enllà dels seus límits i objectius. El *Diccionari Català-Valencià-Balear* n'és un exemple: no es tracta només d'una obra magna de la lexicografia, sinó que s'ha convertit en un símbol de la riquesa de la llengua i de la cultura catalanes. L'objectiu de reunir en un extens inventari (d'unes 10.000 pàgines) tot el cabal lingüístic català de la llengua parlada i de l'escrita, de la moderna i de la medieval, del llenguatge col·loquial i del literari o del científic—era un somni quasi utòpic, que només sota l'impuls de dos homes excepcionals i complementaris, Antoni M. Alcover i Francesc de Borja Moll, podia ser duit a terme.

Francesc de B. Moll ha escrit que el *Diccionari*... “era una empresa d'amor i d'entusiasme, fruit d'una devoció fervorosa a la llengua vernacle i de la decisió enèrgica de salvar-la dels perills que l'amenaçaven i que han fet desaparèixer tantes cultures minoritàries de situació semblant a la nostra”. Però la labor dels lingüistes no era suficient: calia també la participació del poble. La informació fou recollida amb l'ajut de centenars de col·laboradors d'arreu dels Països Catalans. Avui, Alcover i Moll són molt més que dos lingüistes il·lustres, perquè varen saber connectar el seu treball amb la nostra gent. Com Pompeu Fabra, s'han convertit en dos grans mites de la cultura catalana.

L'empresa del *Diccionari*... en cada moment va derivar en altres activitats complementàries. Des de 1901 va ésser l'aparició del “*Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana*”, publicació que es convertí en una autèntica palestra des d'on es divulgava el saber filològic i es polemitzava sobre els aspectes lingüístics conflictius. El “*Bolletí*...” fou, d'aquesta manera, una eina subsidiària que contribuï poderosamente

sament a l'extensió de la filologia catalana moderna.

En la postguerra, ja mort Mossèn Alcover, quan el franquisme duia a terme la persecució més ferotge contra el català, Francesc de B. Moll va posar en marxa la “*Campanya del diccionari*” (1949-1962), una altra empresa que connecta aquesta obra magna amb les necessitats del nostre país. Aparentment, era una campanya comercial que pretenia difondre l'obra del

Moll no va plànyer cap mena de col·laboració per divulgar la realitat lingüística de les Balears.

Diccionari..., però al voltant de la qual es feia una autèntica tasca de sensibilització popular. Fou, de fet, la primera campanya per a la defensa de la llengua catalana a nivell de Països Catalans. Organitzada en tres secretariats diferents —amb seu a Barcelona, a València i a Palma—, coordinà multitud d'actes de divulgació de la nostra realitat lingüística, que molt sovint topaven amb la intransigència del franquisme. Francesc de B. Moll va ésser una element clau en aquest moment històric, ja que va saber combinar el rigor científic amb l'amenitat que sempre el va caracteritzar; i, aleshores que no va cedir mai davant les pressions i les exigències del poder.

A més, el *Diccionari*... no és tan sols un inventari, pràcticament exhaustiu, dels mots que formen la llengua catalana, sinó també un recull de múltiples informacions, on trobam les formes i els significats de les paraules, juntament amb l'etimologia, les diverses pronúncies dialectals, l'aparició en textos antics o en refranys o modismes, l'equivalència castellana, les variants ortogràfiques, etc. Alguns articles del *Diccionari*... tenen un interès més enllà del terreny purament filològic, tot abastant altres camps com, per exemple, l'etnologia o el folklorisme.

El *Diccionari Català-Valencià-Balear* és, finalment, una obra que també transcendeix els límits geogràfics del català i li dona una projecció universal. Els romanistes, i tots els filòlegs en general, hi troben una eina exemplar i imprescindible. Alhora, tothom hi pot veure un model de rigor i de tenacitat, dues de les moltes qualitats de Francesc de B. Moll.

Pere Rosselló i Bover, *El Observador*, suplement “*Libros*” (2-III-91), p. II

L'estructura absent

Mallorca —i d'alguna manera, el tot Balears—, sense complexos de credo ni etiquetat, va desfilar per davant el fèretre de Francesc de Borja Moll per a impartir l'adéu pòstum a la que va ser la personalitat més dinamitzadora de la cultura catalana d'estribord.

No va tenir tanta sort el seu col·laborador, Manuel Sanchis Guarnier, en idèntiques circumstàncies. La geografia—el nostre atlas lingüístic—té aquesta classe de manies. La relació entre els estudiosos desapareguts va tenir, entre altres utilitats, la de posar la primera pedra de l'actual departament de Filologia Catalana de la Universitat de València, el qual, la fracció més filològica si més no, s'ha alimentat de manera ostensible de l'obra de Moll. Com n'han mamat, del lèxic arreplegat per Moll, els

A Solleric, al 1970. En primer terme, drets: esposa de Pere Quart, Climent Garau, Camil·la Blanes, Francesc Moll (i al seu darrere, Aina Moll), Josep Capó, Miquel Fullana, Francesc de B. Moll, Josep M. Palau, Pere Quart, Cèsar Fernández i Josep M. Llompart. Asseguda a la paret, Encarnació Viñas, Miquel Gayà i Rosalia López. (Fotografia particular de Camil·la Blanes)

responsables dels models de llengua del Gabinet d'Us i Ensenyament de la Generalitat valenciana i els de la ràdio i televisió valencianes.

De fet, Moll va tenir molta més relació amb València de la que sembla. I sobretot, amb el que en aquell moment eren les "forces vives". El 12 de desembre de 1951, amb motiu de l'exposició del *Diccionari Català-Valencià-Balear* al pati encristallat de l'Ajuntament de València, Moll va fer-hi acte de presència en la sessió d'obertura, entre altres, junt amb Manuel Sanchis Guarnier, el diputat González Martí, don Nicolau-Primitiu Gómez i José Ombuena, que, abans de la seua adscripció a l'anticatalanisme terminal, va ser membre de la Comissió Patrocinadora de l'Obra del Diccionari (i que ara, quaranta anys després, quan *Las Provincias*, el diari on consta com a director, publica la nota de la defunció de l'acadèmic balear, ja no recorda ni el nom del *Diccionari*). Un acte molt elogiats, fins i tot per Vicente Giner Boira.

Tot aquest embolcall ve al cas perquè en el moment del seu sepeli, la representació valenciana —la institucional i l'acadèmica— era d'una absència incamuflable. Ni una mínima delegació. La Universitat de València no va recordar ni que Moll era doctor Honoris Causa seu. La Generalitat estava massa ocupada amb la pedreria. Lamentable.

Miquel Alberola, *El Temps*, 4-3-91.

Adéu per sempre més

(...) Pertanyia a una raça d'estudiosos avui pràcticament extingida. Empreses com la seva exigien una fermesa d'esperit ben poc comuna a la resta dels mortals; aquí rau bona part de la seva grandesa. El fet d'haver-nos donat l'inventari lexicogràfic i etimològic més gran que té cap llengua romànica el fan digne de la gratitud de tota la gent de parla catalana. Mestre Moll, nat a Ciutadella l'any 1903,

assolí, al llarg de la seva vida, una qualitat humana i un prestigi filològic que han fet de la seva persona autèntic paradigma de bonhomia i de saviesa. Ara que s'ha esvaït la seva presència entre nosaltres, podrem comprendre com era de prodigiosa la seva activitat.

(...) Som conscients que la tasca de recuperació cultural i de normalització lingüística encara és enfora del nivell òptim. En aquest sentit, lamentam la manca de sensibilitat —nulla, en alguns casos— d'alguns ajuntaments menorquins que, en lloc de tenir una actuació decidida en favor de la normalització de la nostra llengua, esquiven o exculpen responsabilitats pròpies. Una major consciència per part d'aquestes institucions podria esdevenir la millor eina de promoció.

Editorial elaborat per l'Associació de la Premsa Local de Menorca i publicat en diverses revistes associades. (març 1991)

Una visita al palau de l'Almudaina

RAMON TOUS

La visita al palau de l'Almudaina sempre és recomanable des del punt de vista històric, artístic i cultural. Tots els mallorquins —i en especial els joves— haurien de conèixer aquest element del nostre patrimoni si no fos perquè actualment la visita al palau és una de les experiències més des-nacionalitzadores que es poden patir a Mallorca.

En primer lloc, s'ha de pagar per realitzar la visita, encara que es tracti d'un grup o una activitat escolar. Els escolars mallorquins no paguen mai per conèixer monuments d'aquesta categoria com ara el castell de Bellver, la Seu, el Parlament, etc. A l'entrada rebem un tiquet acreditatiu d'haver pagat on podem llegir "Visita a los Reales Sitios. Patrimonio Nacional". Llengua oficial, abast de la nació,

sentit de la monarquia borbònica... Sense comentaris.

Els guies, les visites les fan en castellà o català segons la seva pròpia conveniència encara que si la pensen fer en català demanen permís i s'asseguren de no molestar ningú amb una actitud tan radical.

Un dels guies que trien la llengua catalana per a la seva disertació explica al principi de la visita que parlarà en la seva llengua que és el mallorquí "encara que ara li vulguin posar un altre nom". Aquest mateix guia, en parlar de la bandera mallorquina diu que les barres provenen d'Aragó "encara que ara ens vulguin fer creure que vénen d'una altra banda".

Tots sabem que la llengua d'una guia oficial hauria de ser un exemple de català estàndard ja que es tracta

d'una situació formal i pública i l'estructura de la visita hauria d'estar molt codificada. Contràriament, el guia parla un català infecte (que ell deu identificar amb "la seva llengua") de to col·loquial, ple de barbarismes i frases senceres en castellà. A part d'això, la visita té un aspecte marcadament improvisat i hi són permeses les vaguetats, les incorreccions i, fins i tot, les bromes de mal gust.

La visita discorre per les diferents sales del Palau amb referències històriques al període Àustria i, sobretot, a la presència actual dels monarques Borbons. Ens ensenyen uniformes de l'època de Felip II i pintures al·lusives a la seva monarquia. També ens mostren les sales i despatxos dels reis d'Espanya amb sofàs de pell, taules de metacrilat, línies

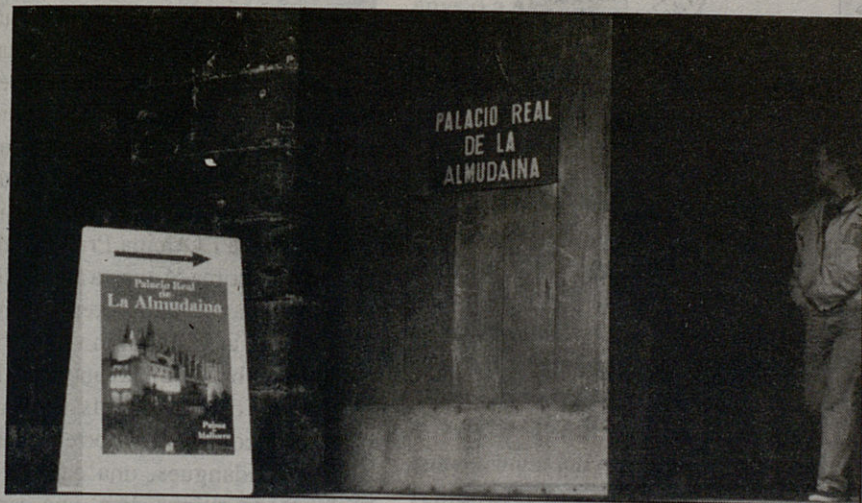
telefòniques, etc.

El guia fa contínues referències a les millores dutes a terme a l'edifici: la instal·lació d'un ascensor, l'aire condicionat, la calefacció, etc. Cal demanar-nos evidentment si val la pena sacrificar la integritat d'un edifici d'aquesta categoria per la comoditat d'uns habitants que podrien estar en una altra banda. El guia naturalment no ho qüestiona i en sembla molt orgullós.

El mobiliari del Palau és tot un

de les sales no ens expliquen res dels nostres reis o d'aspectes medievals de la nostra història. Les explicacions ens parlen d'un trofeu de regates, d'un sala on la reina Sofia rep les visites, d'un sopar del rei Joan Carles i els ministres de l'Estat espanyol, d'una recepció de don Joan de Borbó, de les noces d'una tal Simoneta, etc. Fins i tot la capella de Santa Anna és mostrada com el lloc on es casaren Kyril de Bulgària i Rosario Nadal.

No hi ha cap tipus d'informació

altre apartat: taules Imperi, sofàs napoleònics, cadires daurades de peu de lleó, butaques endomassades, tapissos de la Granja, rellotges neoclàssics i làmpades de les "Reales Fábricas".

No queda absolutament res de l'època dels reis de Mallorca i en el seu lloc han traslladat tots aquests objectes des d'Aranjuez, Madrid o la Casita del Labrador, cosa que provoca un contrast fortíssim amb l'austeritat del recinte.

Els comentaris sobre la utilització

sobre la dominació àrab o la conquesta catalana, no ens expliquen les successives reformes, el significat del Palau, els seus primers moradors, la seva importància ni la seva estructura. Tot queda reduït a una visita al patrimoni nacional espanyol i a unes explicacions hipermonàrquiques amb algunes tints de premsa rosa.

La nostra visita per estudiar la Mallorca medieval és, en realitat, una lliçó d'història contemporània. Una lliçó de colonialisme, per ser més exactes. □

La paraula *ram* a la toponímia de les Balears

Una avaria al sistema de guillotina de la rotativa que confecciona EL MIRALL va ocasionar que el núm. 43 de la revista resultàs amb l'acabat molt malgirbat. Qui en va sortir especialment perjudicat va ser l'article de Cosme Aguiló sobre toponímia. A continuació repetim la columna de la pàg. 17, a la qual mancaven les quatre primeres lletres de cada retxa:

...l'article literari, observam que hi ha una altra cosa que uneix tots aquests noms: la topografia. Tots ells es troben situats a indrets que disposen d'un ample camp visual, ja sigui sobre les terres dels voltants, sobre la mar o sobre ambdues coses. Aquests trets compartits podrien relacionar-se amb una possible funció de vigilància dels llocs que identifiquen, cosa que sembla subratllar-se en el cas menorquí, quan va acompanyat per la paraula *torre*, amb la qual es descriu una construcció defensiva encara existent.

Tanmateix haurà d'esser la documentació històrica la que qualche dia faci claror sobre aquest camp. Un paper manacorí de 1353 ja avança alguna cosa. El procurador de l'Hospital de Sant Joan de Jerusalem manifestava que havien tallat llenya en el bosc de l'hospital "que comença del *ram* de la talaia a man dret al portell de la mola".² (La cursiva és meua). Sembla que es tracta dels llocs...

LIBRERIA ANTICUARIA RIPOLL

LIBRES ANTICS

LÀMINES GRAVATS

Sant Miquel, 12 - Tèl. (971) 72 1355 - Apart. 338

07002 PALMA DE MALLORCA

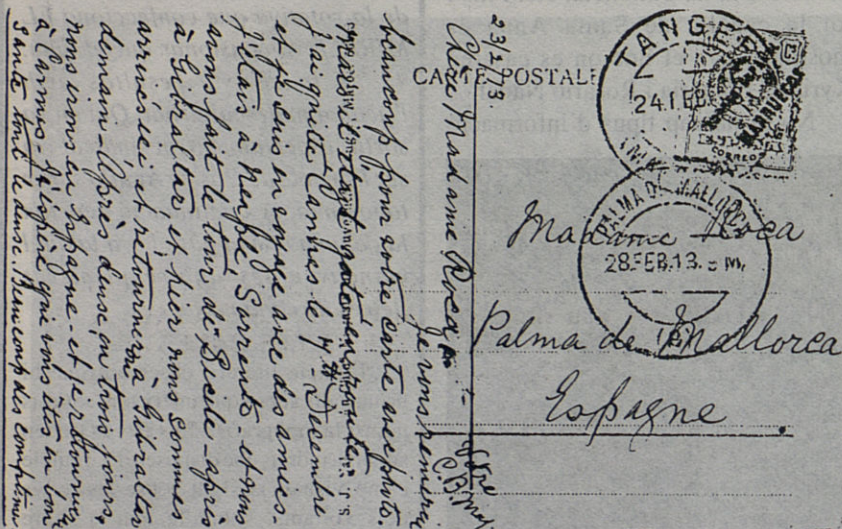
Ses Piules

Estudi de Perruqueria

Carrer Navarra, nº 3, 1º - 07003 Palma - Tel. 71 80 37

INVERSEMBLANT

Una targeta postal tarda quatre dies entre Tànger i Palma de Mallorca

J. B.

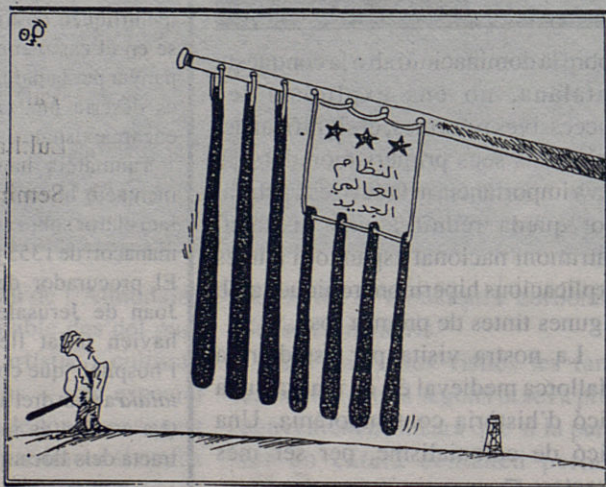
Sembla mentida però és rigorosament cert. Una targeta postal (efecte postal que empra una via més lenta que les cartes) tardà solament quatre dies, del 24 de febrer, en què fou dipositada al Correu Espanyol de Tànger, al 28 de febrer del mateix any en què arribà a l'Oficina Principal de Palma de Mallorca. Aquesta meravella de l'eficiència postal ocorregué l'any 1913, o sigui ara fa setanta vuit anys.

Avui, amb tots els avanços de la ciència, el transport, els correus privats, els "couriers", el correu urgent i altres mandanges, una carta (via ràpida) tarda quinze dies, una carta urgent entre set i vuit dies, una postal un mes, si és que arriben.

Si consideram que ara es paguen unes tasses postals i uns impostos elevats, aquest petit i humil document és una prova fefaent que els serveis postals que ara rebem a canvi són infinitament pitjors que els que s'oferien l'any 1913.

Tot una vergonya per a l'Administració de Correus i una reflexió per als ciutadans que paguen i callen. □

Text en àrab:
Nou ordre mun-
dial. (Publicat a
Al-Alam de
Rabat el 21-3-91.
Autor: Sabre)

Relojeria Española

FUNDADA 1885

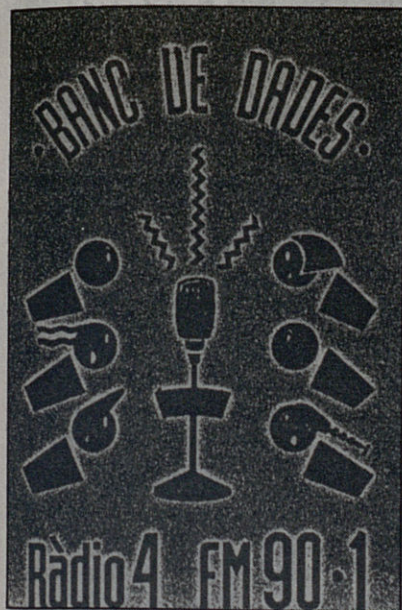
C. Colon, 12 — Telèf. 72 15 63 - 72 43 44
07001 PALMA DE MALLORCA

Ω
OMEGA
AGENCIA OFICIAL

Moments
estelars

Banc de dades, un concurs engrescador

El Banc de Dades és un concurs radiofònic nascut d'una idea de Joan Melià i Miquel Cardell, amb la col·laboració de Joan Gelabert en l'organització, que sota el patrocini de la Conselleria de Cultura, Educació i Esports i de l'Ajuntament de Palma emmarca una acció molt més àmplia destinada a vertebrar la normalització lingüística en tots els esdeveniments i comportaments habituals dels mallorquins.

És ben curiós sentir en programes de ràdio com els comunicants, parlant un bon mallorquí, demanen cançons "de nuestra juventud", cançons que recorden amb aquell filet de nostàlgia. Per a molts són passades de moda ja fa estona, però les recorden perquè aquelles cançons —lletra i música— emplenaren una joventut abocada a uns recursos d'esbarjo molt magres i, per això mateix, estimades amb tanta força. Supòs que d'aquí a quinze anys serà difícil demanar cançons de la joventut perquè de cada vegada serà més difícil destriar, mitjançant estils ben definits, les que pertanyen a uns

FELIP MUNAR I MUNAR

anys o a uns altres.

Els gustos tenen la particularitat que es poden educar, sensibilitzar, es poden inclinar cap a nous models no coneguts, i l'oïda dels joves actuals s'empassa tot allò que duu ritme engrescador. *Banc de Dades* ofereix un pols singular entre la realitat cultural i la imaginació —deixant a part el component de l'atzar present en qualsevol prova. L'objectiu que mou els organitzadors és *fomentar, d'una manera amena, entre l'alumnat de BUP i FP de Mallorca el coneixement del nostre entorn social i cultural i l'ús de la llengua catalana*. Per això és tan important que els centres de formació professional i de batxillerat participin en el concurs.

Fa dos anys que no hi havia cap jove mallorquí que conegués el grup "Sopa de Cabra" o "Els Pets". Ara han sorgit a la nostra illa conjunts que han connectat amb la idea d'aquests grups i han començat a fer normal la seva manera de manifestar-se. Entre d'altres, esmentarem "La Fosca", "Ocults", "Estepes", que, com qualsevol grup que no vol ser bandejat del panorama musical, s'imposen la tasca d'autosuperar-se en qualitat i actualitat. Després de quinze anys i gràcies a aquests conjunts, els joves tornen a repetir lletres en català sense cap classe d'inhibició o afany folklòric.

El professorat hauria de tenir en compte el vessant d'animació sociocultural de l'educació i no abocar totes les energies en uns programes massa sovint fora dels nous corrents en els quals es mou la gent jove. Ni per massa ni per poc, la formació ha de ser integral i integradora, i aquesta és una de les grans possibilitats que ofereix el Banc. □

VI Seminari de moviments socials

Universitat de les Illes Balears

Amb la col·laboració del Centre D'Estudis Teològics de Mallorca i la Societat Arqueològica Lul·liana.

VI SEMINARI

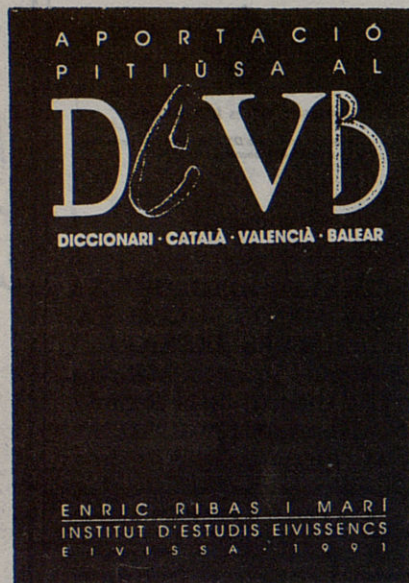
SOCIETAT, IDEOLOGIES I MOVIMENTS SOCIALS A LES ILLES BALEARS, (Polítiques socials a Mallorca. El Centenari de la Rerum Novarum 1891-1991)

Els objectius del seminari són l'anàlisi ideològica, social, política i cultural de la nostra societat, a més de l'intercanvi d'experiències d'estudis en curs de realització i d'una trobada anual d'estudiosos i d'interessats en la temàtica, així com en la formació d'equips de treball.

Els passats dies 21 i 22 de març es va celebrar a Palma, a la Societat Arqueològica Lul·liana i al Seminari Major, el "VI Seminari de Societat, Ideologies i Moviments Socials a les Illes Balears" centrat en el tema *Polítiques socials a Mallorca. El centenari de la Rerum Novarum 1891-1911*. En aquesta nova trobada d'investigadors hi han participat els mallorquins Sebastià Serra, Pere Fullana, Bartomeu Bennàssar, Bel Peñarrubia, Antoni Penya, David Ginard, Antoni Vidal, Francesc Lladó, i Antoni Marimon; els catalans Pere Gabriel i Jordi Casassas; i Feliciano Montero, de la UNED.

A. M.

Ribas, Enric, *Aportació pitiüsa al "Diccionari català-valencià-balear"*. Institut d'Estudis Eivissencs, Eivissa, 1991.

L'any 1976, el filòleg i narrador Enric Ribas i Marí (Eivissa, 1955) va ser guardonat amb el premi de la Nit de Sant Joan en la categoria B per la seva *Aportació pitiüsa al "Diccionari Alcover"*, en la qual recollia més de cinc-centes fitxes de mots pitiüsos complementaris d'aquest diccionari. El treball va restar inèdit i, amb el pas dels anys, les cinc-centes fitxes inicials s'han quintuplicat en les més de tres

mil sis-centes entrades de l'*Aportació pitiüsa al "Diccionari català-valencià-balear"*, publicat ara per l'Institut d'Estudis Eivissencs. Es tracta, doncs, d'una valuosa recopilació lexicològica que contribuirà a omplir un dels buits del *Diccionari Alcover-Moll*, i que esdevindrà una útil per als filòlegs i estudiosos del català.

T. H.

Anècdotes i acudits

Anècdotes i acudits

L'Editorial Mediterrània, de l'illa d'Eivissa, ha editat el primer número de la Col·lecció Balafi, l'aplec *Anècdotes i acudits*, que ha fet Vicent Tur i Guasch, Fornàs (això no obstant, el llibre es presenta com a obra col·lectiva dels Xacoters de Balafi). L'edició ha comptat amb la col·laboració de Marià Mayans i Marí, de Bernat Joan i Marí, de Lina Tur i de Christian de Selys. Les il·lustracions són de Vicent Roig i boinet, Francolí. Com indica el seu títol, el llibre conté anècdotes i acudits escrits en eivissenc. 'Es un aplec, doncs, que ens acosta a l'humor d'Eivissa, un humor que, pel que sembla, es diferencia dels altres més pròxims per l'ús de la ironia.

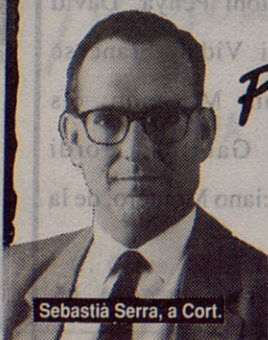
B.C.M.

Per una Nova Mallorca

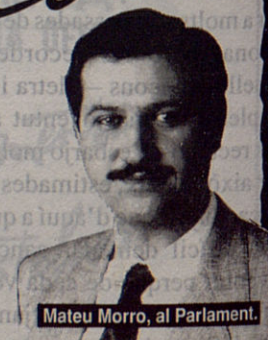
VOTA

PSM

Nacionalistes de Mallorca

Sebastià Serra, a Cort.

Mateu Morro, al Parlament.